
Vergaderjaar 2023–2024

36 410 X

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2024

Nr. 1

VOORSTEL VAN WET

Ontvangen 19 september 2023

Wij Willem-Alexander, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, enz. enz. enz.

Allen, die deze zullen zien of horen lezen, saluut! doen te weten:

Alzo Wij in overweging genomen hebben, dat ingevolge artikel 105 van de Grondwet de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van het Rijk bij de wet moet worden vastgesteld en dat artikel 2.1 van de Comptabiliteitswet 2016 bepaalt welke begrotingen tot de riksbegroting behoren;

Zo is het, dat Wij, de Afdeling advisering van de Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1

De bij deze wet behorende departementale begrotingsstaat voor het jaar 2024 wordt vastgesteld.

Artikel 2

De bij deze wet behorende begrotingsstaat inzake het agentschap Paresto voor het jaar 2024 wordt vastgesteld.

Artikel 3

De vaststelling van de begrotingsstaten geschiedt in duizenden euro's.

Artikel 4

Deze wet treedt in werking met ingang van 1 januari van het onderhavige begrotingsjaar. Indien het Staatsblad waarin deze wet wordt geplaatst, wordt uitgegeven op of na deze datum van 1 januari, treedt zij in werking met ingang van de dag na de datum van uitgifte van dat Staatsblad en werkt zij terug tot en met 1 januari.

Lasten en bevelen dat deze in het Staatsblad zal worden geplaatst en dat alle ministeries, autoriteiten, colleges en ambtenaren die zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Defensie,

K.H. Ollongren

Vastgestelde departementale begrotingsstaat van het Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2024 (bedragen x € 1.000)

Art.	Omschrijving	Vastgestelde begroting		
		Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten
	TOTAAL	20.260.496	21.298.458	228.804
	Beleidsartikelen	6.959.252	8.006.604	219.351
1	Inzet	375.344	1.356.280	87.643
2	Koninklijke Marine	1.040.663	1.078.549	12.324
3	Koninklijke Landmacht	1.787.470	1.789.143	8.054
4	Koninklijke Luchtmacht	847.526	849.207	12.111
5	Koninklijke Marechaussee	685.126	687.223	4.459
7	Commando Materieel en IT	747.001	751.272	25.765
8	Defensie Ondersteuningscommando	1.476.122	1.494.930	68.995
	Niet-beleidsartikelen	13.301.244	13.291.854	9.453
9	Algemeen	236.916	236.916	1.600
10	Apparaat kerndepartement	1.818.824	1.825.467	7.853
11	Geheim	18.815	18.815	0
12	Nog onverdeeld	609.419	618.419	0
13	Bijdrage aan Defensiematerieelbegrotingsfonds	10.617.270	10.592.237	0

Vastgestelde begrotingsstaat inzake het baten-lastenagentschap voor het jaar 2024 (bedragen x € 1.000)

Naam baten-lastenagentschap	Baten	Lasten	Saldo baten en lasten
Paresto	84.258	84.258	0
Totaal	84.258	84.258	0

Vastgestelde begrotingsstaat inzake het baten-lastenagentschap voor het jaar 2024 (bedragen x € 1.000)

Naam baten-lastenagentschap	Totaal kapitaaluitgaven	Totaal kapitaalontvangsten
Paresto	0	0
Totaal	0	0

36 410 X

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2024

Nr. 2

MEMORIE VAN TOELICHTING

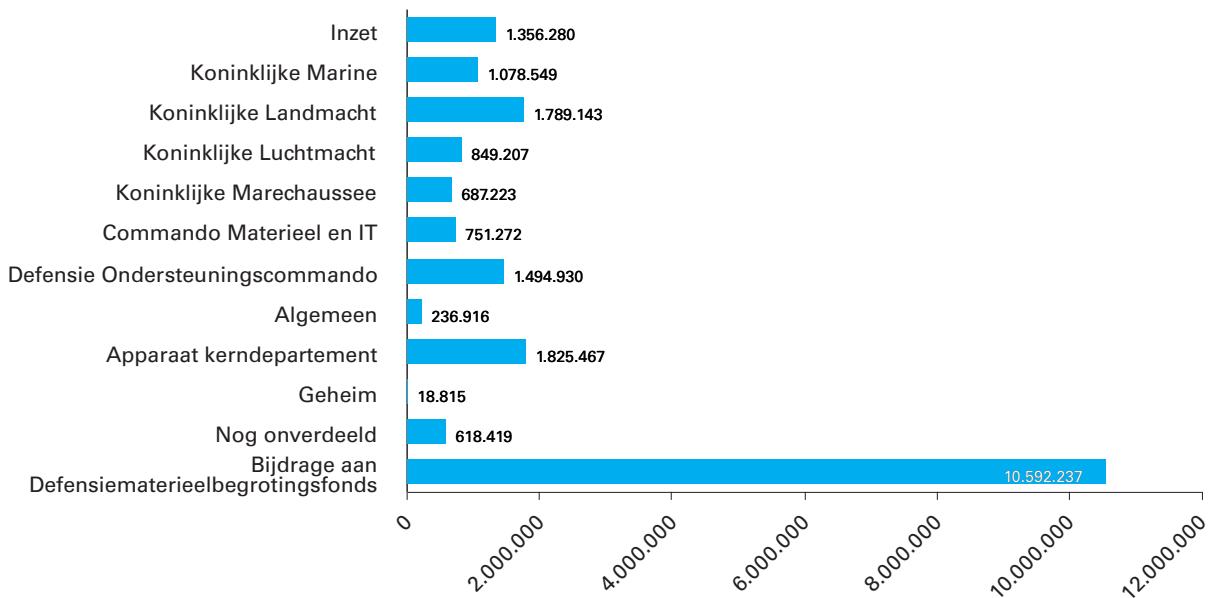
INHOUDSOPGAVE

Geraamde uitgaven en ontvangst	3
A. Artikelsegewijze toelichting bij het begrotingswetsvoorstel	4
B. Artikelsegewijze toelichting bij de begrotingsartikelen	5
1. Leeswijzer	5
2. Beleidsagenda	8
2.1 Beleidsprioriteiten	12
Kpi tabel	24
2.2 Belangrijkste beleidsmatige mutaties	27
2.3 Strategische Evaluatieagenda	28
2.4 Overzicht risicoregelingen	30
3. Beleidsartikelen	31
3.1 Artikel 1 Inzet	31
3.2 Artikel 2 Koninklijke Marine	37
3.3 Artikel 3 Koninklijke Landmacht	43
3.4 Artikel 4 Koninklijke Luchtmacht	48
3.5 Artikel 5 Koninklijke Marechaussee	52
3.7 Artikel 7 Commando Materieel en IT	58
3.8 Artikel 8 Defensie Ondersteuningscommando	61
4. Niet-beleidsartikelen	64
4.1 Artikel 9 Algemeen	64
4.2 Artikel 10 Apparaat Kerndepartement	66
4.3 Artikel 11 Geheim	69
4.4 Artikel 12 Nog onverdeeld	70
4.5 Artikel 13 Bijdrage aan Defensiematerieelbegrotingsfonds	70
5. Begroting agentschappen	71

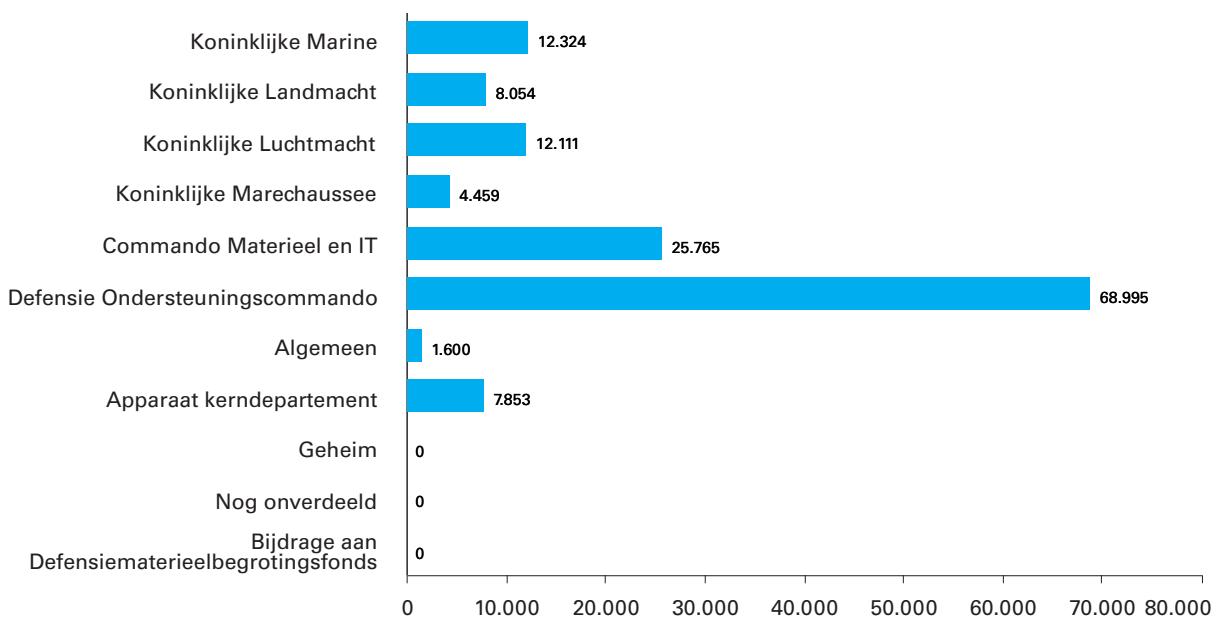
5.1	Paresto	71
6.	Departement specifieke informatie	75
6.1	Militaire pensioenen en uitkeringen	76
6.2	Verdeling van de apparaatsuitgaven	77
6.3	Overzicht formatie defensiepersoneel	78
7.	Bijlagen	79
7.1	Bijlage Zelfstandige Bestuursorganen en Rechtspersonen met een Wettelijke Taak	79
7.2	Bijlage verdiepingshoofdstuk	81
7.3	Bijlage moties en toezeggingen	88
7.4	Bijlage subsidieoverzicht	102
7.5	Uitwerking Strategische Evaluatieagenda	103
7.6	Bijlage overzicht uitgaven veteranen en uitgaven zorg en nazorg	113
7.7	Bijlage uitgaven Caribisch Nederland	117
7.8	Bijlage budgettaire gevolgen MIVD	118
7.9	Bijlage afkortingen	119

GERAAMDE UITGAVEN EN ONTVANGSTEN

Figuur 1 Geraamde uitgaven verdeeld over beleidsartikelen en niet-beleidsartikelen (x €1 mln.). Totaal € 21.298.458

Geraamde ontvangsten verdeeld over beleidsartikelen en niet-beleidsartikelen (x €1 mln.). Totaal € 228.804

A. ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING BIJ HET BEGROTINGSWETSVOORSTEL

Wetsartikel 1

De begrotingsstaten die onderdeel zijn van de Rijksbegroting, worden op grond van artikel 2.3, eerste lid, van de Comptabiliteitswet 2016 elk afzonderlijk bij de wet vastgesteld.

Het wetsvoorstel strekt ertoe om de onderhavige begrotingsstaten voor het aangegeven jaar vast te stellen.

Alle voor dit jaar vastgestelde begrotingswetten tezamen vormen de Rijksbegroting voor dat jaar. Een toelichting bij de Rijksbegroting als geheel is opgenomen in de Miljoenennota.

Met de vaststelling van dit wetsartikel worden de uitgaven, verplichtingen en de ontvangsten vastgesteld. De in de begrotingsstaten opgenomen begrotingsartikelen worden in onderdeel B van deze memorie van toelichting toegelicht (de zogenoemde begrotingstoelichting).

Wetsartikel 2

Met de vaststelling van dit wetsartikel worden de baten en de lasten, het saldo van de baten en de lasten en de kapitaaluitgaven en -ontvangsten van het in de staat opgenomen baten-lastenaentschap Paresto voor het onderhavige jaar vastgesteld. De in betreffende begroting opgenomen begrotingsartikelen worden toegelicht in onderdeel B (begrotingstoelichting) van deze memorie van toelichting en wel in de paragraaf inzake het agentschap.

De Minister van Defensie,

K.H. Ollongren

B. ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING BIJ DE BEGROTINGSARTIKELEN

1. Leeswijzer

Algemeen

De leeswijzer volgt de opbouw van de memorie van toelichting van de begroting. De memorie van toelichting is de uitleg bij het hierboven beschreven wetsvoorstel.

Het Ministerie van Defensie bestaat uit zeven organisatielijnen. De vier krijgsmachtdelen (Koninklijke Marine, Koninklijke Landmacht, Koninklijke Luchtmacht en Koninklijke Marechaussee) zorgen ervoor dat de militairen en het materieel klaar zijn voor inzet. Het Defensie Ondersteuningscommando (DOSCO) en het Commando Materieel en IT (COMMIT) ondersteunen door producten en diensten te leveren. De Bestuursstaf bestaat uit een aantal uitvoeringsorganisaties waaronder de MIVD en heeft daarnaast een rol in het maken van beleid.

De Minister en Staatssecretaris zijn verantwoordelijk voor het algemene beleid van Defensie. De ambtelijke leiding ligt in handen van de Secretaris-Generaal. De Commandant der Strijdkrachten - verantwoordelijk voor een groot deel van de uitvoering - is de militaire adviseur van de Minister en stuurt de Koninklijke Marine, Koninklijke Landmacht, Koninklijke Luchtmacht, Commando Materieel en IT, Defensie Ondersteuningscommando, NLD Commando Speciale Strijdkrachten en Defensie Cyber Commando aan.

Hoofdstuk 2 Beleidsagenda

De beleidsagenda beschrijft de beleidsprioriteiten van Defensie en sluit af met de onderdelen:

- De belangrijkste beleidsmatige mutaties;
- Het overzicht niet-juridisch verplichte uitgaven;
- De Strategische Evaluatie Agenda (SEA);
- Het overzicht risicoregelingen.

Vanwege de demissionaire status van het kabinet bevat de beleidsagenda alleen bestaand beleid of de uitwerking daarvan. Waar mogelijk zal verwezen worden naar integrale documenten die eerder aan uw Kamer zijn gestuurd.

Hoofdstuk 3 Beleidsartikelen

In beleidsartikel 1 Inzet wordt de inzet van de krijgsmacht begroot. Dit betreft de bijdragen van Defensie aan crisisbeheersingsoperaties, contributies aan door de leden gemeenschappelijk gefinancierde (*common funded*) NAVO- en EU-operaties, inzet voor nationale en koninkrijksstaken en overige inzet. Het artikel bevat ook een overzicht van de structurele inzet die in andere beleidsartikelen is begroot, bijvoorbeeld van de Koninklijke Marechaussee en de Explosieven Opruimingsdienst Defensie.

In de beleidsartikelen 2 tot en met 5 wordt de taakuitvoering geraamd voor respectievelijk de Koninklijke Marine, Koninklijke Landmacht, Koninklijke Luchtmacht, Koninklijke Marechaussee en de aan hen gemanageerde inzet, voor zover deze niet valt onder artikel 1 Inzet.

Door de introductie van het Defensiematerieelbegrotingsfonds (DMF) zijn de middelen uit beleidsartikel 6 Investeringen per 2021 overgeheveld naar het DMF. Defensie brengt een eigen begroting uit voor het DMF.

In de beleidsartikelen 7 Commando Materieel en IT (COMMIT) en 8 Defensie Ondersteuningscommando (DOSCO) zijn de uitgaven, verplichtingen en ontvangsten geraamd voor de ondersteunende en dienstverlenende defensieonderdelen. De ondersteunende onderdelen werken met dezelfde financiële instrumenten als de krijgsmachtdelen. De uitgaven voor het Nationaal Fonds Ereschuld worden verantwoord op beleidsartikel 8 DOSCO onder het financieel instrument «schadevergoeding».

Bij de beleidsartikelen worden de beleidswijzigingen ten opzichte van voorgaande jaren uiteengezet. Vanwege de demissionaire status van het kabinet betreft dit enkel de uitwerking van staand beleid.

Hoofdstuk 4 Niet-beleidsartikelen

In het niet-beleidsartikel 9 Algemeen zijn de niet specifiek aan een defensieonderdeel toe te wijzen programma-uitgaven opgenomen. Onder dit artikel zijn twee financiële instrumenten opgenomen:

- De bijdrage aan andere begrotingshoofdstukken: het betreft de bijdragen voor kennisopbouw bij TNO, NLR en MARIN, die via de begroting van het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat lopen;
- De schadevergoeding voor de Regeling Uitkering chroom-6 Defensie die bedoeld is voor claims. Het budget voor potentiële veteranenclaims is bij artikel 8 DOSCO verantwoord waar het Nationaal Fonds Ereschuld is opgenomen.

In het niet-beleidsartikel 10 Apparaat Kerndepartement worden de uitgaven ten behoeve van het centrale apparaat van Defensie begroot, waaronder de bestuursstaf met de defensietop, (hoofd)directies inclusief de Defensiestaf en bijzondere organisatie-eenheden. De bijzondere organisatie-eenheden van de bestuursstaf bestaan uit de Inspecteur-Generaal van de Krijgsmacht (IGK), Inspecteur-Generaal Veiligheid (IGV) die aan het hoofd staat van de Inspectie Veiligheid Defensie (IVD), de Militaire Luchtvaart Autoriteit (MLA), de Inspectie Militaire Gezondheidszorg (IMG), de Centrale Organisatie Integriteit Defensie (COID), het Militair Huis van de Koning (MHK), de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD) en de Diensten Geestelijke Verzorging (DGV). Onder het financiële instrument «personele uitgaven» worden onder «uitkeringen» de uitgaven voor het Sociaal Beleidskader Defensie (SBK) van de pensioenen en wachtgelden verantwoord.

Ten slotte zijn er ramingen voor de niet-beleidsartikelen 11 Geheim, 12 Nog onverdeeld en 13 Bijdrage aan Defensiematerieelbegrotingsfonds opgenomen.

Hoofdstuk 5 Begroting agentschappen

In hoofdstuk 5 is de baten-lastendienst Paresto opgenomen.

Hoofdstuk 6 Departement specifieke informatie

In dit hoofdstuk is een aantal Defensiespecifieke onderwerpen opgenomen. Het betreft nadere informatie over pensioenen en uitkeringen, de verdeling van de apparaatsuitgaven en het overzicht formatie defensiepersoneel.

Hoofdstuk 7 Bijlagen

In de bijlagen is informatie opgenomen over de volgende onderwerpen: 7.1 Zelfstandige Bestuursorganen en Rechtspersonen met een Wettelijke Taak (ZBO/RWT's), 7.2 een verdieping op de mutaties, 7.3 de moties en toezeggingen, 7.4 een subsidieoverzicht, 7.5 de toelichting op de Strategische Evaluatie Agenda, 7.6 een uitgavenoverzicht voor veteranen en de uitgaven voor zorg en nazorg, 7.7 een overzicht met uitgaven aan Caribisch Nederland, 7.8 een overzicht van de budgettaire gevolgen MIVD en ten slotte is in 7.9 een lijst met gebruikte afkortingen opgenomen.

Groeiparagraaf

In de begroting 2024 zijn ten opzichte van de begroting 2023 de volgende wijzigingen doorgevoerd:

In deze begroting is de nieuwe set kpi's opgenomen. Deze waren toegezegd in het commissiedebat over de Defensienota op 14 september 2022 en gepresenteerd in de Kamerbrief Rapporteren voortgang bouwen aan een toekomstbestendige krijgsmacht (Kamerstukken II 2022/23, [33 763, nr. 155](#)). De kpi's zijn in het Jaarverslag Defensie 2022 voor het eerst opgenomen.

Tevens is paragraaf 2.3 van de begroting 2023, een overzicht van de niet-juridisch verplichte uitgaven, niet opgenomen. Dezelfde informatie wordt namelijk onder hoofdstuk 3 Beleidsartikelen per artikel weergegeven.

Toelichtingsgrens

Omvang begrotingsartikel (stand ontwerpbegroting) in € miljoen	Beleidsmatige mutaties (ondergrens in € miljoen)	Technische mutaties (ondergrens in € miljoen)
< 50	1	2
=> 50 en < 200	2	4
=> 200 < 1000	5	10
=> 1000	10	20

2. Beleidsagenda

Inleiding

De veiligheidssituatie in de wereld is sinds de Russische inval in Oekraïne in hoog tempo verslechterd. De oorlog in Oekraïne toont aan dat veiligheid niet vanzelfsprekend is. De gevolgen van deze inval raken de Nederlandse bevolking en het besef van een verlies van veiligheid groot.

Hoewel het verloop van de oorlog in Oekraïne onvoorspelbaar blijft, staat vast dat deze grootschalige conventionele landoorlog in het hart van Europa langdurig zal doorwerken in de geopolitieke verhoudingen en de veiligheidssituatie van heel Europa. Ook de dreiging voor de vitale infrastructuur van Nederland op de Noordzee is toegenomen. Er zijn geopolitieke spanningen die tot escalatie kunnen leiden. Daarnaast nopen grootschalige conflicten aan de randen van Europa, in Noord-Afrika en het Midden-Oosten tot aanhoudende alertheid.

In de afgelopen kabinetperiode is daarom fors geïnvesteerd in Defensie. Zoals beschreven in de Defensienota 2022, stellen deze investeringen Defensie in staat militaire capaciteiten te herstellen, te moderniseren, te vernieuwen en uit te breiden. En dat is nodig. Defensie moet als gevolg van de verslechterde veiligheidssituatie sneller, vaker en langer kunnen worden ingezet. Defensie is bezig met een transformatie die moet leiden tot drie centrale effecten: de gereedheid en inzetbaarheid moet omhoog, de gevechtskracht moet gericht worden versterkt en de wendbaarheid van de organisatie moet worden verbeterd.

In 2024 wil Defensie een betrouwbare partner blijven voor de NAVO en EU. Om te groeien en te transformeren naar een toekomstgerichte krijgsmacht die past bij het actuele dreigingsbeeld en bij de vraag vanuit de samenleving en internationale gemeenschap, investeert Defensie in de actielijnen beschreven in de Defensienota 2022 en werken we samen met onze partners aan het versterken van militaire capaciteiten in Europa. Hierbij worden accenten gelegd op basis van actuele ontwikkelingen in de veiligheidscontext.

In lijn met de Defensienota 2022 blijft Defensie verder investeren in haar mensen. Zij zijn het hart van de organisatie. Het verbeteren van de arbeidsvoorwaarden, doorontwikkelen van het dienjaar en de HR-vernieuwing zijn hier onderdeel van. Met innovatieve ontwikkelingen in nieuwe domeinen zoals ruimte en *Artificial Intelligence* (AI) verhogen we de toekomstbestendigheid van de organisatie. Dit doen we in samenwerking met onze civiele en Europese partners en NAVO-bondgenoten. Defensie werkt aan herstel van de krijgsmacht door onder andere het versterken van een krachtige operationele ondersteuning (bijvoorbeeld door capaciteitsuitbreiding bij COMMIT, voorheen DMO) en het verhogen van inzetvoorraden. Deze transformatie kost tijd en kent uitdagingen, zoals de overspannen arbeids- en defensiemarkt en het absorptievermogen van Defensie.

De voortdurende ondersteuning van Oekraïne en met name leveringen uit (operationele) voorraden hebben consequenties voor de eigen gereedstelling en inzet. Daarnaast heeft de voortdurende militaire steun aan Oekraïne een vertragend effect op verwervingsprojecten. Defensie neemt maatregelen om deze gevolgen te mitigeren. Daarmee leidt de geleverde steun tot langdurige effecten op de gereedheid van onze krijgsmacht, die

onder de huidige omstandigheden als acceptabel worden beoordeeld. Het kabinet houdt ook bij toekomstige verzoeken aandacht voor de effecten op de gereedheid.

Financiële ontwikkelingen

Defensie heeft met het Coalitieakkoord Rutte IV en de Voorjaarsnota 2022 structureel € 5 miljard aan extra middelen ontvangen. Deze middelen zijn in 2022 beschikbaar gekomen op basis van aansluiting op de rijksbrede uitgavenplafonds. Defensie zal als gevolg van krapte op de Defensie-markt genoodzaakt zijn om bepaalde investeringen in een ander kasritme te plaatsen.

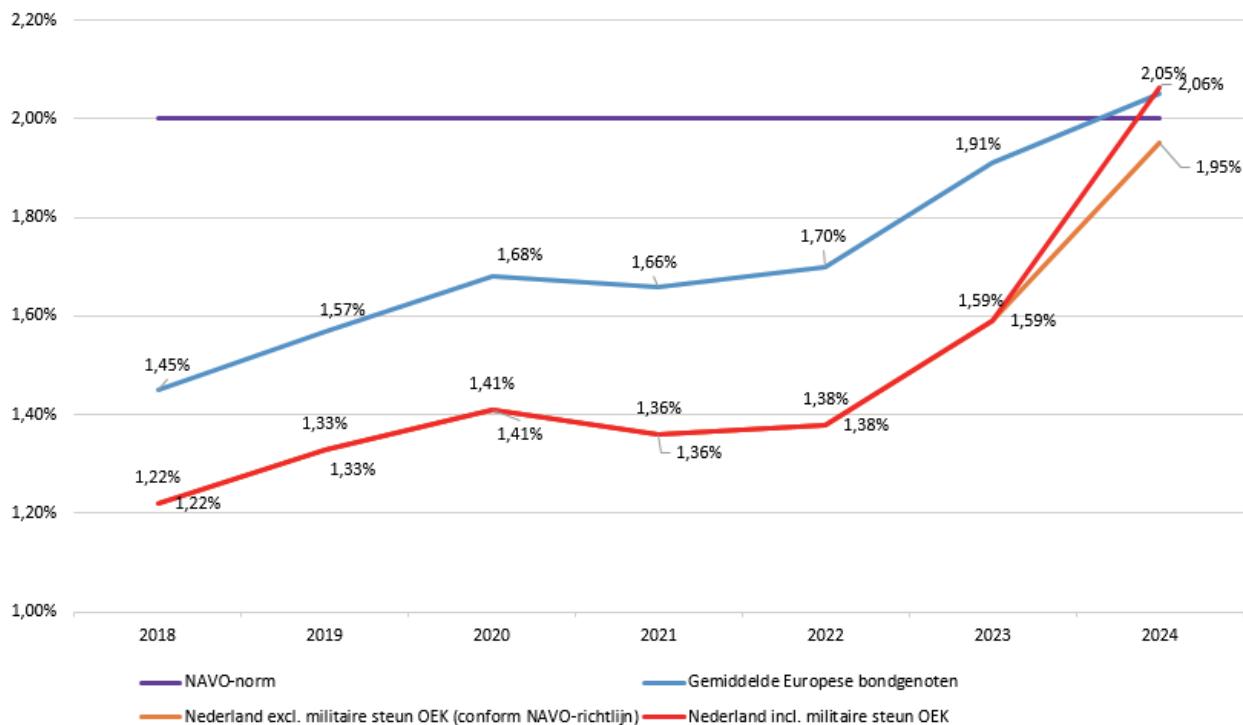
Op de NAVO-top in Wales in 2014 zijn afspraken gemaakt om ernaar te streven in 2024 de defensie-uitgaven te laten groeien naar 2% van het bbp. Als gevolg van extra middelen uit het Coalitieakkoord en de Voorjaarsnota 2022 is het Defensiebudget gestegen. Daarnaast levert het kabinet onverminderd steun aan Oekraïne. Volgens de huidige ramingen wordt aan die steun via de Defensiebegroting € 1,2 miljard in 2024 en € 495,2 miljoen in 2025 uitgegeven. Hiermee komen de totale geraamde Defensie-uitgaven als percentage van het bbp uit op 2,06% in 2024 en 1,98% in 2025.

De NAVO hanteert een richtlijn voor het definiëren van Defensie-uitgaven¹. Hierin is opgenomen dat alleen uitgaven voor militaire steun aan NAVO-bondgenoten mogen worden meegerekend. Militaire steun aan derden (Oekraïne) wordt niet meegerekend als defensie-uitgaven die meetellen voor de NAVO-norm van 2%. Exclusief de geraamde uitgaven aan militaire steun aan Oekraïne komt Nederland in 2024 en 2025 uit op respectievelijk 1,95% en 1,93%.

Vanwege de verslechterde veiligheidssituatie en de daarmee gepaard gaande noodzakelijke versterking van de afschrikking en verdediging van de NAVO, hebben de bondgenoten bij de NAVO-top in Vilnius (2023) zich gecommitteerd aan de nieuwe *Defense Investment Pledge (DIP)*. Hiermee spreken bondgenoten af om structureel minimaal 2% van het bbp te besteden aan defensie. Een besluit over de financiële invulling van de gemaakte afspraken na 2025 moet nog plaatsvinden.

¹ Het betreft de *NATO Defence Expenditure Definition* van de *NATO Policy and Planning Committee*.

Figuur 2

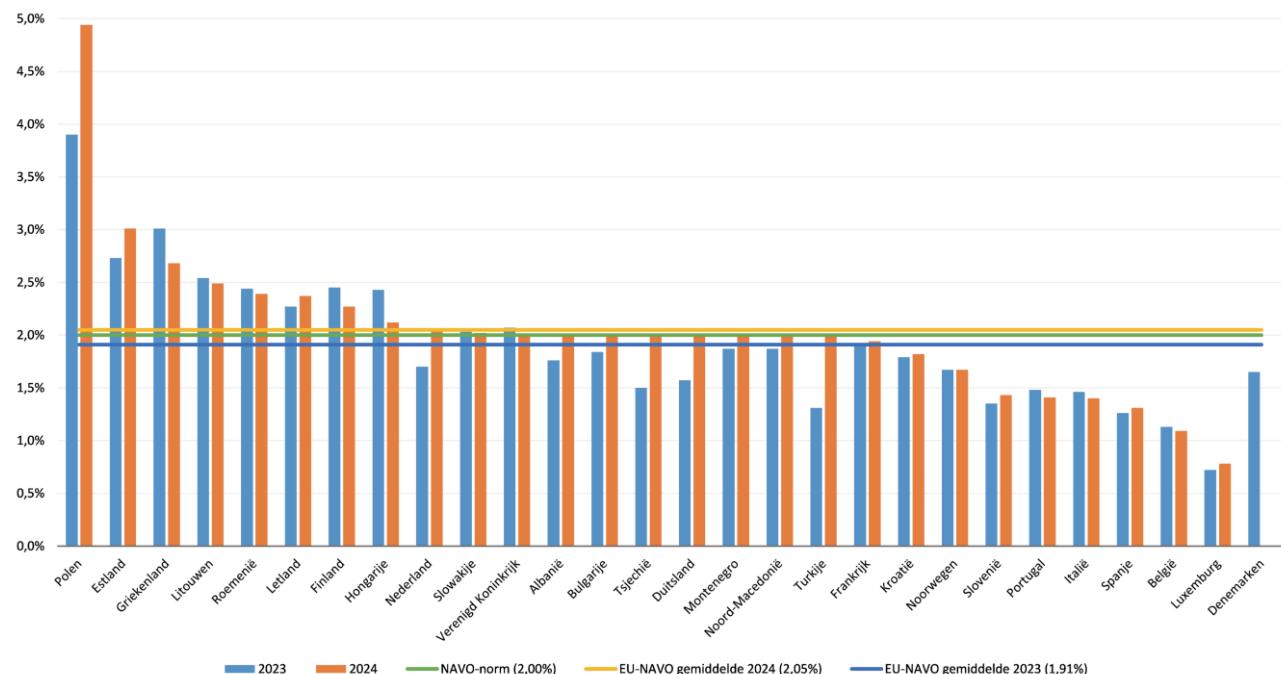
De in bovenstaande figuur genoemde Nederlandse berekeningswijze hanteert de bbp-ramingen van het Centraal Planbureau; de NAVO hanteert bbp-ramingen van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO). Bron Europeese bondgenoten: Burden sharing NAVO juli 2023.

Het Europees NAVO-gemiddelde in 2023 en 2024 verandert als gevolg van de toetreding van Finland en de stijgende defensie-uitgaven van onze NAVO-bondgenoten. Hierdoor stijgt het Europees NAVO gemiddelde in 2023 van 1,89% naar 1,91% en in 2024 van 2,02% naar 2,05%.

Het aantal Europeese bondgenoten dat voldoet aan de NAVO-norm van 2% zal verder stijgen. vergeleken met alle NAVO-bondgenoten komt Nederland in 2024 qua verwacht bbp-percentage op plaats tien van de eenendertig.

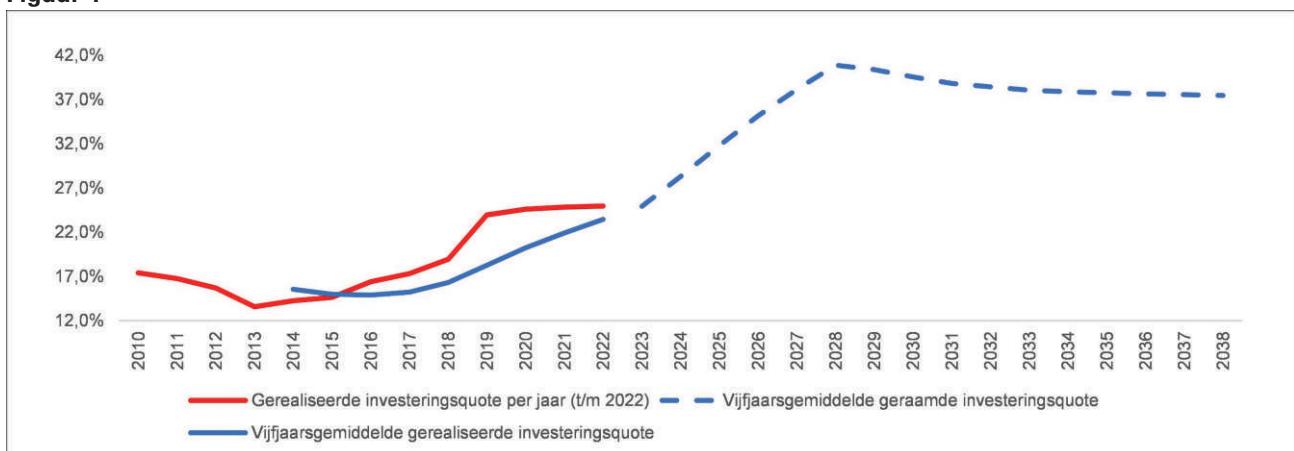
Onderstaande figuur toont de ontwikkeling van de Defensie-uitgaven als percentage van het bbp in de jaren 2023-2024 van de Europeese NAVO-bondgenoten op basis van bruto uitgaven. Kroatië heeft aangegeven in 2024 de NAVO-norm van 2% te willen halen. Frankrijk heeft aangegeven de 2% in 2025 te behalen en Noorwegen in 2026. Italië heeft aangegeven de norm in 2028 te behalen. Portugal en Spanje hebben aangegeven de norm in 2029 te behalen. Denemarken en Slovenië hebben aangegeven de norm in 2030 te behalen. België heeft aangegeven de norm in 2035 te behalen. Voor Denemarken zijn geen gegevens voor 2024 beschikbaar. IJsland (niet in de figuur) verstrekt geen opgave aan de NAVO over de omvang van de Defensie-uitgaven; IJsland handhaaft geen staand leger. Bron: Burden sharing NAVO juli 2023

Figuur 3

In onderstaande figuur is weergegeven dat in 2024 de vijfjaars-gemiddelde investeringsquote verder stijgt tot 28,3%, waarmee Defensie voldoet aan de NAVO-richtlijn dat minimaal 20% van de uitgaven bestemd is voor vervanging van materieel en gerelateerd onderzoek. De ontwikkelingen worden in onderstaande figuur weergegeven.

Figuur 4

Brede welvaart

Op verzoek van Kabinet en Tweede Kamer publiceert het CBS jaarlijks de «Monitor Brede Welvaart & de Sustainable Development Goals». Defensie ontwikkelt indicatoren voor SDG 16, «Vrede, justitie en sterke publieke diensten». Het Factsheet Brede Welvaart 2023 bij de begroting van het ministerie van Defensie, gemaakt door het CBS, bevat de indicator vertrouwen van de bevolking in 2022 in het leger. Dit factsheet wordt gepresenteerd op Prinsjesdag.

2.1 Beleidsprioriteiten

2.1.1 Krachtige ondersteuning

In 2024 geeft Defensie verder invulling aan de prioriteiten die geschetst zijn in de Defensienota 2022, waaronder het versterken van de huidige gevechts-eenheden door investeringen in voortzettingsvermogen, voorraden, *combat support* en *combat service support*.

Ondersteuning van gevechtseenheden

In 2024 worden *Special Operations Forces* (SOF-eenheden) beter ondersteund met verbeterde communicatiemiddelen, genie, medische ondersteuning, vuursteun, logistiek en met gespecialiseerde helikoptercapaciteit. Ook wordt de ondersteuning voor het tankbataljon versterkt, de tactische luchttransportcapaciteit uitgebreid met een extra vliegtuig en de maritieme gevechtskracht uitgebouwd.

In 2024 wordt het *Combat Support Ship* geleverd, waardoor fregatten herbe-voorraad kunnen worden op zee zodat zij langer effectief kunnen worden ingezet. Dit schip krijgt de beschikking over moderne zelfbeschermingssystemen om ook zelfstandig in het hoogste deel van het geweldsspectrum te kunnen opereren en ondersteunen.

Vergroten van de voorraden

Eenheden moeten op sterke zijn en voorzien van de juiste ondersteuning met voldoende voorraden, waaronder conventionele munitie voor opleiden en trainen. Defensie zet in op een verdere aanvulling van inzetvoorraad en investeert daarmee in een bijdrage van Nederland aan de gezamenlijke afschrikking en gevechtskracht.

Om, wanneer noodzakelijk, effectief deze voorraden in te kunnen zetten, dienen militairen specialist te zijn op het door hen bedienende wapensysteem en daarvoor goed opgeleid en getraind te zijn. Voor deze opleiding en training (O&T) wordt per vijf jaar een jaarlijks exploitatiebudget voor O&T-munitie vastgelegd met de verbruiksnormen. De krijgsmacht zal in het vierde kwartaal van dit jaar de herziene verbruiksnormen voor 2024 en verder vastleggen. De verwachting is dat, op basis van de uitbreidingen van de krijgsmacht en de opdracht de operationele gereedheid te verbeteren, er een hoger jaarlijks verbruik van munitie voor O&T zal plaatsvinden.

In het afgelopen jaar heeft Defensie bestellingen en extra opdrachten voor munitie geplaatst (Kamerstukken II 2021/22, [35 925 X, nr. 70](#); Kamerstukken II 2021/22, [35 925 X, nr. 74](#) en Kamerstukken II 2022/23, [27 830, nr. 395](#)). Hierdoor groeit de inzetvoorraad in 2024 en de jaren erna stapsgewijs in de richting van het niveau van een strategische voorraad op basis van de geldende NAVO-normen. In 2024 vinden deelleveringen uit het project 'versnelde aanvulling inzetvoorraad munitie' (Kamerstukken II 2021/22, [35 925 X, nr. 74](#)) plaats, zoals de SPIKE *long range* anti-tank raketten, de lichte schouderafvuurbare LAW anti-tank raketten, evenals 155mm artilleriegranaat en mortiermunitie.

Deze versnelde aanvulling van de inzetvoorraad munitie omvat zowel NAVO-genormeerde *Battle Decisive Munitions* (veelal kapitale munitie) als non-*Battle Decisive Munitions* (veelal conventionele munitie). Deze munitiesoorten worden al binnen Defensie gebruikt of maken deel uit van vervangingsprojecten. Defensie verwerft ook munitie als onderdeel van andere (vervangings)projecten. Voor nieuwe capaciteiten voortvloeiend

uit de Defensienota 2022 is het op peil brengen van de bijbehorende munitievoorraad onderdeel van deze projecten. Dit betreft onder andere de projecten Raketartillerie, *Deep Strike Air* en *Verwerving Maritime Strike*. Daarnaast voorzien lopende projecten als Vervangen *surface-to-surface missile*, Vervangen MK46 *lightweight torpedo*, *Ground based Area Access Denial (GAAD)*, Licht Indirect Vurend Systeem (LIVS) en 155mm *Precision Guided Munition (PGM)* voor de PzH2000 in de introductie en voorraadvorming van nieuwe munitiesoorten.

Nationale taken

Defensie levert elke dag een grote bijdrage aan het veilig houden van het Koninkrijk.

In de komende jaren vergroot Defensie haar capaciteiten om nationale taken uit te voeren en ondersteuning aan civiele autoriteiten te versterken. Zo worden in 2024 de eerste stappen gezet voor de versterking van de (opschaalbare) capaciteit van de Koninklijke Marechaussee (KMar) en de Nationale Reserve voor bijstand aan civiele autoriteiten. Daarnaast breidt Defensie de capaciteiten uit om bij te kunnen dragen aan de bescherming tegen chemische, biologische, radiologische en nucleaire (CBRN) dreigingen. Tot slot werkt Defensie toe naar een versterking van de *command and control* bij de (crisis)coördinatiecentra in Nederland, maar ook in het Caribisch deel van het Koninkrijk.

Op het gebied van bewaken en beveiligen levert Defensie een belangrijke bijdrage aan de bescherming van personen, objecten en waarden. Met name de KMar intensieveert op dit taakveld, maar ook andere defensieonderdelen leveren hierbij hun aandeel.

Defensie werkt momenteel in samenspraak met het ministerie van Justitie Veiligheid en andere veiligheidspartners aan Landelijke Crisisplannen (LCP), waaronder het LCP Militaire Dreiging en het bijbehorende *National Defence Plan (NDP)*. Het *NDP* wordt het overkoepelende militaire plan dat de Nederlandse inspanningen richting NAVO, voor nationale taken en inzet voor missies en operaties synchroniseert. Dit betreft bijvoorbeeld de inzet op *Host Nation Support* en militaire mobiliteit. Dit plan zal inzicht geven in welke militaire inspanningen Nederland waar pleegt. Het LCP Militaire Dreiging is een actiepunt in de Veiligheidsstrategie voor het Koninkrijk dat gestart is in 2023 en afgerond wordt in 2024. Het beschrijft de juridische kaders, besluitvormingsprocedures, strategische uitgangspunten, dilemma's en sleutelbesluiten en de daarbij horende militaire en civiele rollen, taken en verantwoordelijkheden in het kader van de territoriale en bondgenootschappelijke verdediging van het Koninkrijk in een NAVO artikel 5 situatie.

De Russische inval in Oekraïne en de toenemende dreigingen richting onze vitale infrastructuur leiden tot extra aandacht voor de vitale infrastructuur die Nederland heeft op het land, in het luchtruim, in de Noordzee en in het cyberspace. Defensie moet op deze domeinen een goede informatiepositie hebben en slagvaardig kunnen optreden tegen deze dreiging en eventuele aanvallen. Vanzelfsprekend houdt Defensie de dreiging op de Noordzee en Russische activiteiten met partners en bondgenoten in de gaten. Het belang van infrastructuur op de Noordzee vereist nationaal en internationaal bredere en intensievere samenwerking. Die samenwerking is en wordt verder versterkt en Defensie krijgt een permanente taak om potentiële dreigingen in beeld te brengen.

2.1.2 Een goede werkgever, verbonden met de samenleving

Defensie zet in 2024 gerichte stappen naar meer instroom en minder uitstroom, nieuwe arbeidsvoorwaarden, vernieuwde infrastructuur en het verder verbeteren van sociale en fysieke veiligheid.

Personnel

Defensie wil het vertrouwen van het personeel in de wijze waarop de organisatie wordt bestuurd verbeteren. Het herstel van de balans tussen taken en middelen is hiervoor een belangrijk uitgangspunt. In 2024 hoopt Defensie de eerste positieve effecten te zien voor meer instroom en minder uitstroom (Kamerstukken II 2022/23, [36 200 X, nr. 8](#)). Een concreet voorbeeld is de start van twee regionale *hubs* voor werving in Havelte en Oirschot die extra instroom in Noord- en Zuid-Nederland moeten genereren.

Het streven is in 2023 een arbeidsvoorwaardenakkoord te sluiten voor 2024. Defensie wil afspraken maken over de bezoldiging en over elementen van de HR-vernieuwing, zoals aanstellings- en contractvormen (Kamerstukken II 2022/23, [36 200 X, nr. 83](#)). Daarnaast wordt een aantal afspraken uit vorige akkoorden verder uitgewerkt, waaronder de herziening van de toelagen en een nieuw mobiliteitsplan. Tot slot is het op korte termijn versnellen van het reorganisatieproces een belangrijk aandachtspunt.

Reservisten

Reservisten dragen bij aan het voortzettingsvermogen en de operationele capaciteit van de krijgsmacht. In 2024 staat de uitvoering van deze visie voorop (Kamerstukken II 2022/23, [36 200 X, nr. 72](#)). Elk defensieonderdeel maakt een analyse op hoofdlijnen van het personeelsbestand en de personele behoefte, waarin wordt bezien welke taken passen bij schaalbare capaciteit. Door bijvoorbeeld betere afspraken te maken met werkgevers werkt Defensie verder aan het verbeteren van de positie van reservisten en het stimuleren van een hogere instroom.

Veteranen

Voor hun inzet voor de veiligheid van Nederland en onze bondgenoten en het bevorderen van de internationale rechtsorde verdienen onze veteranen waardering, respect en de zorg die zij nodig hebben. Dat gebeurt op basis van het veteranenbeleid en in nauwe samenwerking met veteranen, hun relaties en verschillende organisaties en instanties, waaronder de Inspecteur der Veteranen en de Veteranenombudsman. Op die manier blijven we het veteranenbeleid continue versterken en kunnen we goede en vooruitstrevende zorg bieden. Wetenschappelijk onderzoek en innovatieve middelen zoals hulphonden spelen hierin een belangrijke rol. In 2024 zullen de resultaten van onderzoeken zoveel mogelijk worden geïmplementeerd en zullen initiatieven zoals Veteraan voor de Klas worden voortgezet. Ook zal de noodopvang voor dakloze veteranen die in samenwerking met het Leger des Heils is ontwikkeld, in 2024 gereed zijn.

Een veilige werkomgeving bij Defensie

Veiligheid blijft in beleidsvorming, aansturing en uitvoering bij Defensie een belangrijke pijler. De afgelopen jaren zijn forse stappen gezet om de veiligheid te verbeteren. In 2024 bestendigt en verankert Defensie dit verder in de organisatie. Dit geldt in het bijzonder voor sociale veiligheid en integriteit. Het afgelopen jaar heeft aangetoond dat een sociaal veilige werkomgeving geen vanzelfsprekendheid is en daarom doorlopend aandacht vereist.

- Op het gebied van sociale veiligheid en integriteit worden eerder ingezette maatregelen voortgezet. Het integriteitsmanagementsysteem wordt geborgd in de organisatie en verder ontwikkeld. Om deze ontwikkeling te ondersteunen worden elementen van het integriteitsbeleid geëvalueerd. Ook de uitkomsten van medewerkerstevredenheidsonderzoeken omtrent meldingsbereidheid en de ervaringen van melden worden daarin meegenomen. Leidinggevenden spelen een belangrijke rol in het bewaken en bevorderen van een sociaal veilige werkomgeving. Om de huidige en toekomstige leidinggevenden hier goed op voor te bereiden en bewust van te maken, zet Defensie extra in op leiderschapsontwikkeling.
- In 2024 wordt het herziene veiligheidsmanagementsysteem (VMS) van Defensie geïmplementeerd. In 2023 is het VMS samen met de defensieonderdelen en Centrale Medezeggenschapscommissie geëvalueerd en herzien om het nog beter aan te laten sluiten op de processen van Defensie.
- Op het gebied van gevaarlijke stoffen voert Defensie de Nadere Inventarisatie Gevaarlijke Stoffen (NIGS) uit. De NIGS is een meerjarig traject dat zorgt voor beter inzicht in de mogelijke maatregelen voor een verdere bronaanpak, zoals het vervangen van stoffen door minder gevaarlijke alternatieven.
- Het huidige meld- en registratiesysteem wordt op termijn vervangen door een nieuw, integraal meldingssysteem. Vanwege de raakvlakken met het programma Integraal Risicomanagement vergt het tijd de benodigde IT ondersteuning af te stemmen. In de tussentijd worden medewerkers en leidinggevenden zo goed mogelijk ondersteund bij het doen en opvolgen van meldingen, zodat het huidige systeem optimaal wordt benut.
- We vergroten doorlopend het inzicht in de veiligheid binnen de organisatie. In 2024 worden er stappen gezet om te komen tot een dashboard met daarop relevante informatie over veiligheid. Dit dashboard wordt in eerste instantie ontwikkeld voor commandanten, maar vergroot ook op centraal niveau het inzicht in veiligheid.

Vastgoed

Het Strategisch Vastgoedplan 2022 (SVP 2022) van Defensie (Kamerstukken II 2022/23, [36 124, nr. 12](#)) streeft de volgende doelen na:

- het verhogen van de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht;
- het zijn van een aantrekkelijke werkgever met goede, moderne en veilige werkomgeving op de juiste plek;
- het verduurzamen van het vastgoed;
- het (financieel) op orde brengen van de bestaande portefeuille.

Bij het concentreren, verduurzamen en vernieuwen van het vastgoed is strategisch perspectief de groei van de krijgsmacht richting de NAVO-norm van twee procent van het bruto binnenlands product. Het streven is geen onbenutte vierkante meters vastgoed te hebben, aangezien dit geld kost dat niet aan medewerkers en materieel kan worden besteed. Het resultaat is een vastgoedportefeuille die past bij de (toekomstige) omvang van de krijgsmacht.

In het SVP 2022 zijn zes concrete projecten benoemd die als eerste in uitvoering worden gegeven. Hierbij wordt per project een zorgvuldig (ruimtelijk) proces als onderdeel van het Nationaal Programma Ruimte voor Defensie (NRPD) doorlopen. Op regionaal schaalniveau worden de nieuwe activiteiten en plannen van Defensie opgenomen waarvan duidelijk is dat ze in een bepaalde regio plaatsvinden, zoals de nieuwe of gemoderniseerde

kazernes in Schaarsbergen, Soesterberg, Rucphen/Roosendaal, Havelte en Assen. Deze activiteiten worden preciezer en gebiedsgericht ingevuld, in combinatie met de andere ruimtelijke opgaven die in die bepaalde regio spelen. Dit gebeurt aan de hand van ontwerpend onderzoek. Defensie stelt samen met provincies, gemeenten en betrokken maatschappelijke partijen een gemeenschappelijke, integrale gebiedsvisie op. Daarbij wordt nadrukkelijk gekeken naar ‘meekoppelkansen’: manieren om de belangen van de verschillende partijen in de regio te verbinden. Op lokaal niveau zijn een projectbesluit, het omgevingsplan en vergunningverlening instrumenten. De keuze voor óf een projectbesluit (van het Rijk of van de provincie) óf omgevingsplan (van de gemeente) geschiedt op basis van de mate van integraliteit en complexiteit van het plan en de bestuurlijke overeenstemming. Dit wordt per project bepaald. Zo is de aanpassing aan de Van Ghent kazerne in Rotterdam een lokaal project (zie ook Kamerbrief NRPD). Defensie informeert de Tweede Kamer over de uitvoering van het SVP 2022 via de «Stand van Defensie».

Nationaal Programma Ruimte voor Defensie

De gewijzigde geopolitieke situatie zorgt voor een urgente en structurele behoefte aan meer militairen, meer materieel en meer activiteiten. Dit betekent dat er meer ruimte nodig is voor de krijgsmacht om de nationale en internationale veiligheid te waarborgen. Dit gaat zowel over directe ruimte, zoals kazernes, als over indirecte ruimte om bijvoorbeeld om te kunnen varen en vliegen.

Het veiligheidsbelang is niet het enige belang dat meer ruimte vraagt in Nederland. Ook water en bodem, natuur en biodiversiteit, duurzame energieopwekking en -transport, wonen, landbouw en circulaire economie doen een beroep op extra ruimte. Om de nut en noodzaak van de ruimtelijke opgaven van Defensie transparant en integraal te wege, wordt het Nationaal Programma Ruimte voor Defensie (NRPD) opgesteld (Kamerstukken II, 2022/2023, [36 124, nr. 33](#)).

De opgave van Nederland om de natuur te verbeteren en stikstof te reduceren heeft invloed op de activiteiten van Defensie en de ruimte die daarvoor nodig is. De huidige stikstofwetgeving maakt deze groei van Defensie op korte termijn een moeilijke opgave. In het Coalitieakkoord van het inmiddels demissionaire kabinet is daarom opgenomen dat de bijzondere positie van Defensie in ogenschouw genomen moet worden. Defensie is daarom met het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit in gesprek om de praktische gevolgen van deze bijzondere positie uit te werken (Kamerstukken II 2022/23, [34 682, nr. 105](#)).

Duurzaamheid

Defensie heeft begin dit jaar met de uitvoeringsagenda Duurzaamheid de nieuwe duurzaamheidsdoelstellingen vastgesteld en hieraan concrete acties gekoppeld (Kamerstukken II 2022/23, [36 124, nr. 25](#)). De acties richten zich op operationeel materieel, inclusief kampementen; vastgoed en terreinen; bedrijfsvoering en zakelijke mobiliteit. Dit gedeelte van het duurzaamheidsbeleid wordt verder toegelicht in de materieelagenda van het Defensiematerieelbegrotingsfonds.

Defensie bestendigt de samenwerking om duurzaamheid vorm te geven binnen de NAVO en het *European Defence Agency (EDA)*. Zo werken we samen met *EDA* aan energie-efficiënte kampementen en onderzoeken we de mogelijkheden voor Europese samenwerking op het gebied van *Sustainable Aviation Fuel (SAF)*. Defensie neemt deel aan

NAVO-werkgroepen voor duurzaamheid en levert een bijdrage aan het in NAVO-verband op te richten expertisecentrum voor klimaat en veiligheid. De komende jaren wil Defensie bovendien met haar bedrijfsvoering bijdragen aan de riksbrede doelstelling van Nederland circulair in 2050 om schaarste en uitputting van grondstoffen te voorkomen.

Een andere stof die ook van Defensie aandacht vraagt betreft de poly- en perfluoralkylstoffen (PFAS). Defensie heeft als gevolg van het gebruik in het verleden van blusschuim op militaire luchtaartterreinen op ten minste dertien (voormalige) locaties verontreinigingen met PFAS. Defensie zet zich in om PFAS op (voormalige) defensielocaties in kaart te brengen en waar nodig te saneren. Defensie brengt hiervoor samen met het RVB de verdachte locaties en de vervuilingsgraad in beeld. Om nieuwe verontreinigen te voorkomen onderzoeken we welke huidige bedrijfsstoffen PFAS bevatten en hoe we het gebruik en de risico's kunnen beperken.

2.1.3 Versterken van specialismen

Defensie investeert gericht in capaciteiten en kwaliteiten waar Defensie van grote meerwaarde is. Daarmee wordt de gevechtskracht en effectiviteit van inzet vergroot. Hiervoor werkt Defensie nauw samen met bondgenoten. Defensie wil een voorloper zijn in het vergroten van standaardisatie, interoperabiliteit en specialisatie. Er zijn stappen te zetten door gezamenlijk capaciteiten te ontwikkelen en materieel te verwerven, maar ook door gezamenlijke opleidingen, onderhoud en ondersteuning. Defensie versterkt de krijgsmacht op gebieden waar deze goed in is: inlichtingen, cyber, special operations forces, geïntegreerde lucht- en raketverdediging en precisieaanvallen in vijandelijk gebied. Hiermee draagt Nederland bovendien bij aan de Europese defensiecapaciteit.

Materieelproces en extra capaciteiten

Het Defensie Materieelproces (DMP) is in 2023 geactualiseerd. De financiële ondergrens is opgehoogd, de mandateringsgrens is opgehoogd en DMP-brieven worden geclusterd. Deze aanpassingen passen bij een slagvaardige organisatie, die groeit en verantwoordelijkheden neerlegt waar ze het meest effectief worden uitgedragen. De verwachting is dat Defensie hierdoor voor een deel van de gemanageerde projecten versnelde (financiële) verplichtingen aan kan gaan, omdat er geen sprake is van parlementaire behandeling van een D-brief. In de materieelagenda van het Defensiematerieelbegrotingsfonds worden specifieke trajecten voor nieuwe materieel investeringen toegelicht.

Duurzaam materieel

Aangezien het grootste deel van de directe CO₂-uitstoot het gevolg is van vliegen, varen en rijden met operationeel materieel is het verduurzamen van dit materieel van groot belang. Defensie doet dit door stapsgewijs biobrandstoffen bij te mengen in de operationele brandstoffen tot uiteindelijk 30% in 2030 en door duurzaamheid bewust mee te wegen bij de aanschaf van nieuw materieel. Defensie verduurzaamt haar operationeel materieel met als voorbehoud dat eventuele operationele risico's redelijkerwijs gemitigeerd kunnen worden. Daarom moet bij iedere behoeftestelling een bewuste afweging over duurzaamheid gemaakt worden. Voor deze afweging ontwikkelt Defensie een kader.

Defensie is een van de ondertekenaars van het Manifest Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen en Inkopen (MVOI). Een resultaat hiervan is bijvoorbeeld dat inkopers van Defensie worden opgeleid om duurzaamheid in het inkoopproces toe te passen.

2.1.4 Meer Europese samenwerking

Samenwerking is essentieel om onze veiligheid te waarborgen, multilateraal en bilateraal. In 2024 blijft Nederland daarom nauw samenwerken met onze bondgenoten en partners om de Nederlandse en gezamenlijke belangen te kunnen verdedigen.

Samenwerking in NAVO- en EU-verband

De NAVO is de hoeksteen van onze collectieve verdediging. Trans-Atlantische samenwerking blijft van cruciaal belang voor de veiligheid van Nederland en van alle bondgenoten. Voor de Europese vrede en veiligheid is het ook essentieel dat Europese landen een grotere eigen militaire bijdrage leveren aan het bondgenootschap en daarmee aan de veiligheid van Europa. Een zelfredzamer Europa, met meer militaire capaciteiten van Europese landen, draagt bij aan de versterking van de NAVO en de EU.

De oorlog in Oekraïne heeft de noodzaak tot meer en betere samenwerking verder onderstreept. Investeringen moeten zo veel mogelijk gezamenlijk worden gedaan om fragmentatie tegen te gaan en stappen te zetten op interoperabiliteit en inwisselbaarheid. Alleen daarmee kunnen Europese landen daadwerkelijk meer militaire capaciteiten realiseren. De Kamer wordt via de DMP-brieven geïnformeerd over de inzet van Defensie op dit vlak. Ook zet Defensie in op gezamenlijke aanschaf van onder andere munitie ter ondersteuning van Oekraïne. Hiermee worden schaalvoordelen bereikt en meer zekerheid geboden aan de industrie. Via de Defensienota 2022 is structureel € 30 miljoen beschikbaar gesteld voor de cofinanciering van projecten uit het Europees Defensiefonds (EDF) en voor Europese defensiesamenwerking, dat onder andere gebruikt kan worden om als kartrekker bepaalde ontwikkelingen of projecten in de EU aan te jagen. Hierdoor kan in een vroeg stadium van capaciteitsontwikkeling Europese samenwerking worden aangegaan. Het huidige demissionaire kabinet beoogt actief gebruik te maken van nieuwe EU-instrumenten voor gezamenlijke aanschaf, zoals *EDIRPA*² en *ASAP*³. Ook wordt in 2024 een bijdrage geleverd aan EU missies en operaties en het Europese hoofdkwartier (MPCC).

Voor de NAVO reserveert Nederland vanaf 2023 extra budget voor de mogelijke verhoging van de contributie, waarmee NAVO gemeenschappelijke kosten finanziert. Defensie blijft een militaire bijdrage leveren aan de afschrikking en verdediging van de NAVO. De militaire capaciteiten die daarbij ingezet worden, zijn bijvoorbeeld de maritieme vlootverbanden, *air policing* en snelle interventie capaciteiten. Nederland levert ook een militaire bijdrage aan de NAVO *posture* aan de oostflank in *Enhanced Forward Presence* in Litouwen.

In de toekomst gaat NAVO werken met een nieuw *NATO Force Model (NFM)* wat richting geeft aan het geheel aan benodigde eenheden. Dit model plaatst eenheden/capaciteiten in een drietal grote clusters van gereedheid (*tiers*), die zijn gekoppeld aan de *Family of Plans*. Het *NFM* kent daarnaast een ‘vrij’ inzetbare set van eenheden in de *Allied Response Force*, die inzetbaar zijn voor de drie kerntaken (*collective deterrence & defence, crisis management* en *cooperative security*).

² European Defence Industry Reinforcement through common Procurement Act.

³ Act in Support of Ammunition Production.

Landen geven zelf aan wanneer en voor hoelang bepaalde capaciteiten in *tiers* aangeboden worden. De concrete impact van het *NFM* op de krijgsmacht zal zich gaandeweg het proces nader aftekenen. Het *NFM* vraagt in elk geval om krijgsmachten die in de breedte een hogere gereedheid kennen, en waarvan de eenheden vaker/langer *stand-by* staan. Dit vereist van alle bondgenoten dat eenheden beschikken over een hogere gereedheid, zoals geoefendheid en voorraadniveaus.

Overige multilaterale samenwerking

Defensie zet zich ook binnen de kleinere multilaterale verbanden in voor een sterkere en veiligere wereld. Binnen de *Northern Group*, de *Joint Expeditionary Force (JEF)* en het *European Intervention Initiative (EI2)* wordt de samenwerking met gelijkgestemde Europese landen versterkt. Hierbij is aandacht voor de toegevoegde waarde van elk verband, om duplicatie te voorkomen. Zo richt de *JEF* zich onder andere op oefeningen en andere militaire activiteiten in Noord-Europa, het Arctisch gebied en de Baltische regio, samenwerking in een hybride context, bescherming van vitale infrastructuur op de Noordzee, verbetering van interoperabiliteit en inlichtingenuitwisseling. De *Northern Group* is een discussieforum over gemeenschappelijke veiligheids- en defensieaangelegenheden, met de focus op noordelijk Europa en het Baltische zeegebied. Het *EI2* werkt toe naar een gezamenlijke Europese strategische cultuur. Door regelmatig te overleggen en informatie uit te wisselen over de strategische omgeving en inzetscenario's, wordt nadere samenwerking en interoperabiliteit gestimuleerd.

Bilaterale samenwerking

Nederland investeert in de hechte bilaterale samenwerking die de afgelopen jaren in het bijzonder is opgebouwd met de strategische partners België, Duitsland, Frankrijk, Luxemburg, Noorwegen, het VK en de VS. In 2024 wordt dit voortgezet en bekeken hoe de samenwerking met deze landen verder verdiept kan worden. Nederland wil nadrukkelijk niet alleen de samenwerking met onze strategische partners verdiepen. Ook wordt samen met andere (Europese) partners zoals Finland en Zweden gekeken hoe de samenwerking kan worden versterkt. Door samenwerking wordt de kwaliteit en effectiviteit van onze krijgsmacht (die van onze partners) vergroot. Nederland blijft hierin een voortrekkersrol vervullen.

Missies en operaties

Deelname aan missies en operaties behoort tot de kerntaken van Defensie. Missies en operaties zijn onderdeel van een bredere inzet, verbonden met de prioriteiten van het Nederlandse buitenland- en veiligheidsbeleid. Defensie wil proportioneel en in verhouding met vergelijkbare lidstaten bijdragen aan EU- en NAVO-missies en VN-vredesoperaties, in klein of groot verband. Zo levert Nederland vanaf 2023 tot en met 31 juli 2025 een aanvullende bijdrage aan de EU-operatie in Bosnië en Herzegovina, *EUFOR Althea*. Nederland streeft ernaar ook in 2024 samen met partners bij te dragen aan een stabiel Irak, waarin burgers beschermd worden en waarin gewerkt wordt aan een duurzame ontwikkeling van de veiligheidssector. Daarnaast blijft Nederland in 2024 actief in verschillende andere missies. In multilateraal verband zet Nederland ook in op het verbeteren van de effectiviteit van missies en verschillende soorten vredes- en stabiliteitsoperaties en -activiteiten. Ook in 2024 vergt besluitvorming over verlenging van bestaande bijdragen aan missies en operaties en eventuele bijdragen in het kader van de drie hoofdtaken van Defensie iedere keer weer een zorgvuldige afweging. Om de activiteiten van Defensie in het buitenland tijdig en beter te richten, blijft Defensie investeren in *strategic foresight* ofwel het vergroten

van het anticiperend vermogen. Daarnaast implementeert Defensie een uitgebreid stappenplan dat toeziet op het minimaliseren van risico's, het doen van onderzoek en transparantie ten aanzien van burgerslachtoffers. Aan uitwerking en implementatie van de (middel) lange termijnstappen in dit actieplan wordt in 2024 verder gewerkt.

2.1.5 Innoverend vermogen en nieuwe domeinen

Onderzoek, technologieontwikkeling en innovaties zijn het fundament voor een technologisch hoogwaardige en toekomstbestendige krijgsmacht. Alleen zo kan Defensie tegenstanders bijhouden, interoperabel zijn met bondgenoten en de oorlog van morgen winnen.

Research & Technology (R&T) en kort-cyclisch innoveren

In de «Uitvoeringsagenda Innovatie en Onderzoek» neemt versterking van de samenwerking met kennis- en innovatiepartners een centrale rol in. Daarom gaat Defensie in 2024 door met extra investeringen in onderzoek en technologieontwikkeling (*R&T*) en kort-cyclisch innoveren. De uitgaven aan *R&T* stijgen mee met de defensiebegroting zodat de KPI *R&T* de komende jaren wordt gestabiliseerd. Met de extra middelen die in de afgelopen kabinetperiode beschikbaar zijn gesteld, wordt in 2024 op een aantal specifieke doelen ingezet:

- De versterking en ontwikkeling van kansrijke kennis- en innovatie ecosystemen, zoals *Brainport*, Nederland Radarland, *Brightlands* en nog nader te identificeren samenwerkingsverbanden. De focus ligt daarbij op maritieme systemen, autonome systemen (robotica en kunstmatige intelligentie), ruimtetechnologie, sensoren, nieuwe materialen en technieken, en kwantum en fotonica. De Kamer wordt hierover nader geïnformeerd per brief.
- De innovatiecentra van de defensieonderdelen worden verder versterkt. Zij ontwikkelen in nauwe samenwerking een innovatieportfolio.
- Defensie ondersteunt het bedrijfsleven, in het bijzonder het MKB en *start-ups*, actief bij het verkrijgen van toeslagen voor publiek-private samenwerking. In dat kader krijgt de Kennis- en Innovatieagenda Veiligheid, onderdeel van het missiegedreven innovatiebeleid van EZK, een nieuwe impuls.
- Defensie speelt nadrukkelijk in op Europese en NAVO innovatie-initiatieven, zoals de *Hub for EU Defence Innovation* van het Europees Defensie Agentschap, de *NAVO Defense Accelerator for the North Atlantic* en het *NAVO Innovatie Fonds*. Zo wordt de Europese en internationale samenwerking bevorderd evenals de positionering van Nederlandse kennis- en innovatiepartners. Binnen Nederland en Europa zet Defensie in op een nauwe samenwerking met kennisinstituten, denktanks en academische partners. Voor de academische samenwerking maken we gebruik van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek.

Ruimtedomein

Aan de hand van de Defensienota 2022 en de Defensie Ruimte Agenda geeft Defensie de komende jaren invulling aan het implementeren van het ruimtedomein binnen de krijgsmacht. CLSK is verantwoordelijk voor het inrichten van de personele basiscapaciteit voor het *Defensie Space Security Center* dat de komende jaren uitgroeit tot minimaal 25 VTE uit de verschillende krijgsmachtdelen. Het Center gaat daarmee vanaf 2024 invulling geven aan de benodigde kennisopbouw, het uitvoeren van operationele *Space Situational Awareness* capaciteit en de opbouw van operationele satellietcapaciteit (Kamerstukken II 2022/23, [27 830, nr. 405](#)). Deze capaciteiten worden, waar mogelijk, ook aan de EU en NAVO aangeboden.

Het ontwikkelen van capaciteiten voor het ruimtedomein zoals beschreven in de Defensie Ruimte Agenda, is geheel in overeenstemming met de in 2023 door de EU gepubliceerde Ruimtestrategie voor Veiligheid en Defensie. De uitwerking en implicaties van zowel de Defensie Ruimte Agenda als de EU Ruimtestrategie vormen een belangrijk onderdeel voor de nog te ontwikkelen interdepartementale lange termijn ruimteagenda.

Arbeidsextensief werken

Defensie continueert haar inspanningen om bepaalde processen arbeids-extensiever in te richten door meer gebruik te maken van technologie. Hierdoor kan Defensie haar mensen daar inzetten waar ze het hardst nodig zijn en bovendien het werk voor hen veiliger, interessanter, minder routinematieg en effectiever inrichten. In 2024 worden hiertoe de volgende activiteiten ontplooid:

- Voor CZSK wordt ingezet op arbeidsextensievere schepen: Het ASW-fregat gaat met minder bemanning varen dan het M-fregat en heeft meer capaciteiten.
- Voor CLAS wordt de verwerving voorbereid van onbemande doorbraaksystemen die hindernissen met explosieven (onder andere mijnen) kunnen doorbreken in het hoogste geweldsspectrum. Zowel de snelheid van het ‘ruimen’ als de veiligheid van het personeel worden hiermee aanzienlijk vergroot. Voor andere onbemande landsystemen worden prototypes ontwikkeld binnen het project *Combat Unmanned Ground Systems*.
- In 2024 wordt de geautomatiseerde ondersteuning van de domeinen financiën, materieel-logistiek, inkoop en afstoting verder geoptimaliseerd op basis van SAP (S4/HANA).
- De Defensie Strategie Science en AI is vertaald naar *roadmaps*, onder andere voor bedrijfsvoering.
- De toepassing van *Robotic Process Automation (RPA)* wordt verbreed naar alle defensieonderdelen. *RPA* maakt deel uit van een laagdrempelig en decentraal in te zetten IT pakket, waarmee de routinematieg, administratieve handelingen van gebruikers teruggebracht worden.

2.1.6 Informatiegestuurd werken en optreden

Effectieve inzet van de krijgsmacht hangt meer en meer af van digitale data en informatie. Defensie streeft ernaar wereldwijd gesynchroniseerd in alle domeinen militaire operaties slimmer, sneller en sterker uit te voeren door informatiegestuurd te opereren. Defensie moet, om de ambities te behalen die zowel in de Defensienota 2022 als de IGO beleidsvisie zijn beschreven, de technologische voorsprong vergroten en behouden met aandacht voor privacy, betekenisvolle menselijke controle en verantwoord gebruik.

Multidomein optreden (MDO)

Het dreigingsbeeld laat zien dat conflicten zich gelijktijdig in verschillende domeinen kunnen afspelen: niet alleen op het land, in de lucht en op zee, maar tegenwoordig ook in de ruimte en in het cyberdomein. Het is daarom nodig om gelijktijdig in de vijf verschillende domeinen georkestreerd op te treden. In de kern is MDO het samenspel tussen de domeinen land, lucht, zee, cyber en ruimte, waarbij simultaan effecten gecreëerd worden in zowel de fysieke, virtuele en cognitieve dimensies (Kamerstukken II 2022/23, [36 124, nr. 35](#)). Dit geeft Defensie de mogelijkheid het initiatief te nemen, synergie te bewerkstelligen, het tempo van opereren te dictieren en daarmee een strategisch, operationeel of tactisch voordeel te behalen en behouden op potentiële tegenstanders. Een hoge graad van informatievoorziening en -verwerking is randvoorwaardelijk om MDO te kunnen uitvoeren.

Informatievoorziening

Technologische ontwikkelingen veranderen de omgeving waarin de krijgsmacht opereert. Ontwikkelingen op het gebied van informatietechnologie bieden steeds meer mogelijkheden voor de bestuurlijke, militaire en bedrijfsmatige informatievoorziening binnen Defensie. Tegelijk biedt het nieuwe mogelijkheden voor potentiële tegenstanders om anderen te beïnvloeden.

Informatiegestuurd Optreden (IGO) is het leidende concept om de krijgsmacht in staat te stellen sneller de juiste informatie te verzamelen en analyseren teneinde de situatie beter te begrijpen (informatie als doel). Op die manier kunnen commandanten schnellere en betere besluiten nemen om met de beschikbare middelen de gewenste effecten te bereiken (informatie als middel).

Een veranderende veiligheidssituatie, complexe juridische kaders, integratie in bondgenootschappelijke commandostructuren, personele krapte en grote technologische veranderingen vragen steeds om zorgvuldige militaire, ethische en juridische afwegingen omtrent informatieverwerking op alle niveaus. Zo werkt Defensie, onder meer in NAVO- en EU-verband, aan kaders en toezicht op het gebruik van kunstmatige intelligentie voor militaire doeleinden. Ook het rapport van de commissie Brouwer onderkent deze gecompliceerde context. Defensie beziet of en hoe de eerste verzamelde casuistiek binnen de huidige kaders kan worden opgelost en dus effectief kan worden uitgevoerd.

Het programma Defensie Open op Orde werkt aan een verbeterde informatiehuishouding om op transparante wijze in de publieke, politieke en ambtelijke informatiebehoefte te voorzien. Hierbij investeert Defensie in de informatievoorziening met verbetering van de werkstromen, opslag, behandeling en archivering van documenten. Daarnaast moderniseert Defensie met programma's als Roger en HR IT de materieel- en personeelslogistieke informatiesystemen.

Commandovoering

Commandovoering is de militaire functie die de besluitvorming en bevelvoering van de krijgsmacht op alle niveaus omvat, en daarmee essentieel is in het vermogen om op basis van de juiste informatie tot de beste beslissingen te komen. MDO en IGO zijn niet mogelijk zonder modernisering van de commandovoering. Naast de infrastructurele vernieuwingen met onder meer de programma's GrIT en FOXTROT zal Defensie toepassingen implementeren die de besluitvorming en bevelvoering ondersteunen door actuele situaties en handelingsopties inzichtelijk te maken. Om succesvol te zijn in moderne conflicten en crises en gericht te sturen, moet Defensie informatie snel en slim verkrijgen, verwerken en verspreiden. De Beleidsvisie IGO en de Defensie Strategie *Data Science en AI 2023-2027* zijn hiervoor richtinggevend.

Om dit te realiseren, zijn moderne *data science*- en kunstmatige intelligentechnieken nodig met personeel dat kennis heeft van de toepassing ervan in een militaire context. Defensie investeert de komende jaren in de integratie van *data science* en *AI* in de lopende processen en faciliteert daarbij de benodigde randvoorwaarden, waaronder hoogwaardige IT en specialistische kennis en kunde in nauwe samenwerking met EU- en NAVO-partners, kennisinstellingen en industrie.

Verder investeert Defensie in de modernisering van hoofdkwartieren, commandoposten, communicatie- en informatiesystemen, en in de uitbreiding van (onbemande) sensoren op land, zee en in de lucht. Tot slot is het nodig dat bestaande en nieuwe militaire capaciteiten een hoog niveau van interoperabiliteit hebben om informatie uit te kunnen wisselen en samen effectief op te treden. Defensie werkt daartoe samen met bondgenoten aan standaardisatie, bijvoorbeeld in het kader van het NAVO-brede programma *Federated Mission Networking*.

Inlichtingen

Inlichtingen zijn essentieel voor zowel de politiek-strategische besluitvorming als voor de militaire commandovoering op strategisch, operationeel en tactisch niveau. Ze geven inzicht in de positie, mogelijkheden en intenties van (potentiële) tegenstanders, zodat Nederland in staat is tijdig te anticiperen op dreigingen, handelingsopties uit te werken en besluiten te nemen omtrent en tijdens inzet van de krijgsmacht.

Zowel de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD) als de krijgsmacht kunnen inlichtingen verzamelen en verwerken, maar de rechtsgrond en bevoegdheden verschillen. Waar de MIVD een permanente taak heeft op basis van de Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (Wiv 2017), is in Nederland de krijgsmacht gebonden aan een inzetmandaat en de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG). Het is niettemin van levensbelang dat de inlichtingenfuncties van beide organisatiedelen interoperabel zijn om samen tot de best mogelijke informatiepositie te komen. Defensie zal daarom hierin blijven investeren, zowel organisatorisch als in personeel en informatietechnologie.

De MIVD blijft nauw samenwerken met de AIVD. Een van de gezamenlijke uitdagingen daarbij is het laten aansluiten van de wettelijke kaders bij de hedendaagse technologische complexiteit en dynamiek van de operationele inlichtingenpraktijk. Op basis van de rapporten van de Evaluatiecommissie Wiv (ECW) en de Algemene Rekenkamer uit 2021 werkt Defensie samen met het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties aan een herziening van de Wiv 2017 met duidelijke kaders voor de toepassing van geautomatiseerde data-analyse van grote gegevensverzamelingen en voor het laten aansluiten van wet op de technische realiteit en dynamiek van activiteiten in het cyberdomein.

Inlichtingenonderzoeken van de MIVD zijn onmogelijk zonder internationale coöperatie. Naast de goede bilaterale samenwerkingen, blijft Defensie de komende jaren investeren in multilaterale inlichtingenstructuren van de NAVO en de EU.

Cyber

Zowel de maatschappij als Defensie zijn afhankelijk van een veilige en betrouwbare digitale infrastructuur. De grote mate van digitalisering biedt statelijke en criminale actoren mogelijkheden om cyberaanvallen in te zetten voor onder meer spionage, diefstal, afpersing en sabotage.

Defensie werkt daarom doorlopend aan het verbeteren van de cyber weerbaarheid. Defensie beschermt de eigen netwerken en computersystemen, maar daarnaast hebben de krijgsmacht en de MIVD een rol om samen met civiele en internationale partners Nederland digitaal veilig te houden. Bovendien moet de krijgsmacht tijdens een gewapend conflict in staat zijn in coalitieverband cyberoperaties uit te voeren en te synchroniseren met activiteiten op zee, land, in de lucht en de ruimte.

Defensie herziet komend jaar de Defensie Cyberstrategie uit 2018. Deze strategie is primair gericht op het vergroten van militaire cybercapaciteiten. De nieuwe cyberstrategie bouwt daarop voort en speelt in op de continue ontwikkelingen in het cyberspace. Naast de impact van technologische vernieuwingen in de kunstmatige intelligentie en kwantumcomputing, spelen daarbij ook de geopolitieke situatie en de niet aflatende cyberdramas een rol.

De nieuwe strategie werkt onder meer uit hoe militaire cyberoperaties bijdragen aan de proactievere aanpak van de nieuwe Nederlandse Cybersecurity- en Internationale Cyberstrategieën en hoe Defensie cyber en elektromagnetische activiteiten uitvoert en integreert in multidomein-operaties in crisis- en oorlogstijd. Tot slot blijft Defensie werken aan een effectief samenstel van militaire en civiele cyberentiteiten in NAVO- en EU-verband. Defensie zet zich in de uiteenlopende multilaterale initiatieven goed op elkaar te laten aansluiten en stimuleert bondgenoten elkaar uit wederzijds belang te ondersteunen bij het vergroten van de gezamenlijke digitale weerbaarheid.

KPI-overzicht

Onderstaande kpi's zijn voor het eerst opgenomen in het jaarverslag 2022. De kpi's maken eveneens deel uit van de Stand van Defensie, waarmee beoogd wordt meer in samenhang te rapporteren over thema's zoals gereedstelling, personeel, veiligheid, inzet, specialisatie en duurzaamheid. In de Stand van Defensie vindt verdieping plaats op de kpi's en wordt verdere tekst en uitleg gegeven. De Stand van Defensie wordt gelijktijdig met de begroting aan uw Kamer aangeboden. De kpi's hebben als doel uw Kamer een beter inzicht te geven in de voortgang van de beoogde resultaten van de structurele toename van het Defensiebudget.

KPI	Realisatie 2022	Streef-waarde 2023	Streef-waarde 2024	Streef-waarde 2025	Norm
Personele Gereedheid					
Vulling militair	79,2%	85%	88%	90%	90% (2025)
Vulling burger	102,4%	100%	100%	100%	100% (2025)
Kwalificatiegraad personeel	65% ¹	70%	75%	75%	75% (2025)
Basis op orde					
Informatiehuishouding ²	2,4	2,5	3	3,5	4 (2026)
Europese en internationale samenwerking³					
Financiering onderzoek en ontwikkeling ⁴	5 ^e plek	Top 10	Top 10	Top 10	Top 10
Onderzoek & Innovatie					
Langcyclisch innoveren ⁵	1,28%	1,28%	1,28%	1,28%	2% (2030)
Kortcyclisch innoveren ⁶	-	70%	70%	70%	100% (2030)
Duurzaamheid					
Percentage duurzame brandstoffen					
Wegdiesel	20%	20%	30%	30%	30% (2030)
Scheepsdiesel	0%	10%	10%	10%	30% (2030)
Kerosine	0%	0%	0%	5%	30% (2030)

¹ Het cijfer wijkt af van de realisatie uit het jaarverslag 2022 vanwege een andere definitie. In tegenstelling tot bij het jaarverslag is de kwalificatiegraad voor personen op een functie zonder vereiste kwalificaties voor 100% meegeteld. Zij zijn immers kwalitatief geheel inzetbaar.

² Informatiehuishouding wordt uitgedrukt in een gewogen cijfer van de 5 categorieën uit de Volwassenheidsmeting Informatiehuishouding (Ministerie BZK). Deze meting drukt het niveau uit als een cijfer tussen 1 (laagste) en 4 (hoogste).

³ In het jaarverslag was voor de kpi 'gezamenlijke aanschaf en instandhouding van (wapen)-systemen en munitie' nog geen data beschikbaar. Inmiddels is gebleken dat er onvoldoende

basisgegevens beschikbaar zijn in de geautomatiseerde systemen om tot een kpi te komen waarbij de betrouwbaarheid, reproduceerbaarheid en volledigheid van de gedefinieerde kpi kan worden gegarandeerd. Om die reden is besloten om deze kpi te laten vervallen in de begroting.

⁴ Uitgedrukt in de positie die Nederland inneemt op de ranglijst van het aantal deelnemende partijen in het Europees Defensie Fonds.

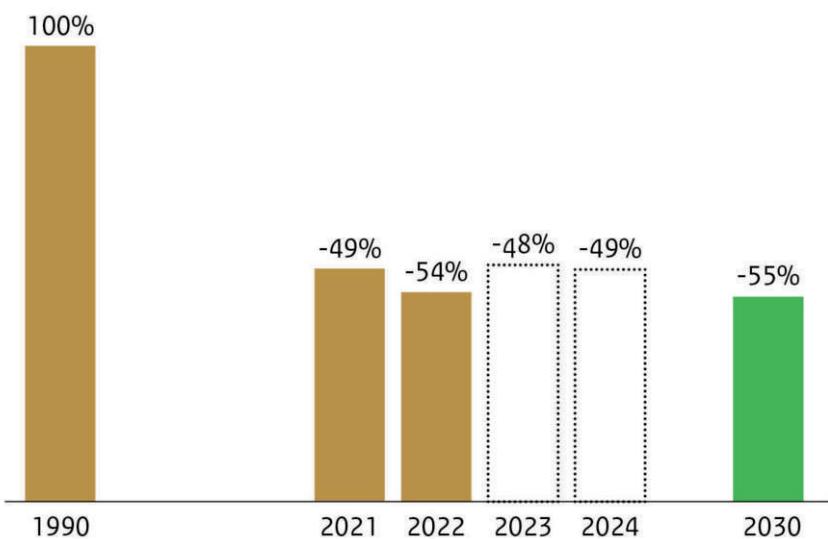
⁵ Uitgedrukt als percentage van de Defensiebegroting.

⁶ Uitgedrukt in het percentage verplichtingen ten opzichte van het totaal beschikbare budget voor kortcyclisch innoveren.

Nederlandse bijdrage aan EU- en NAVO-missies en eenheden in 2024¹

EU		NAVO	
Bijdrage aan standby eenheden	0	Bijdrage aan standby eenheden	4000
Bijdrage aan missies, operaties en activiteiten	394	Bijdrage aan missies, operaties en activiteiten	1509

¹ Uitgedrukt in het totaal aantal standby of ingezette militairen in 2024.

KPI: CO₂-reductie t.o.v. 1990

CO₂ uitstoot uitgedrukt in de directe uitstoot van onroerend goed en materieel in eigendom van of in exclusief gebruik door Defensie.

Onvolkomenheden Algemene Rekenkamer

Onvolkomenheid	Gereed	Status	
		Opzet	Bestaan
Autorisatiebeheer	2023	2023 – 1 (van 3) aanbevelingen al gereed	2023 – 1 (van 3) aanbevelingen al gereed
Vastgoedmanagement	2027	2022 – 4 (van 5) aanbevelingen al gereed	2023 – 5 (van 5) aanbevelingen al gereed
Inkoopbeheer	2024	2022/2023 – 3 (van 3) aanbevelingen al gereed	2023 – 2 (van 3) aanbevelingen al gereed
Munitiebeheer	2026	2023 – 2 (van 5) aanbevelingen al gereed	2023 – 1 (van 5) aanbevelingen al gereed
Beveiliging Militaire Objecten	-	2023 – plan van aanpak	-
Beheer van Cryptografiemiddelen	-	2023 – plan van aanpak	-
Inventarisatieproces	-	2023 – plan van aanpak	-

Bij iedere onvolkomenheid doet de Algemene Rekenkamer (AR) aanbevelingen ter verbetering. Defensie pakt deze aanbevelingen op, maar ze zijn niet allemaal tegelijk gereed. De tabel laat het jaar zien waarin de laatste van de aanbevelingen gereed is.

Voor objectbeveiliging, cryptomiddelen en inventarisatieproces is de verwachte datum gereed nog niet ingevuld, omdat deze uit de Tweede Kamer, vergaderjaar 2023–2024, 36 410 X, nr. 2 nog vast te stellen plannen van aanpak wordt afgeleid.

2.2 Belangrijkste beleidsmatige mutaties

Tabel 1 Belangrijkste beleidsmatige mutaties (bedragen x 1 miljoen)						
	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Standen ontwerpbegroting 2023	15.038,7	17.797,8	18.093,4	18.304,6	17.777,8	8.501,3
<i>Belangrijkste mutaties</i>						
Mutaties 1e incidentele suppletoire begroting	1.240,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Mutaties 1e suppletoire begroting 2023	– 726,4	2.139,9	2.251,8	1.755,1	1.890,6	2.133,5
Overheveling AP AV middelen	175,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Overheveling AP Oekraïne	560,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Kasschuit AV middelen	– 296,4	60,6	235,8	0,0	0,0	0,0
Kasschuit Oekraïne	– 665,6	100,6	84,1	– 32,9	171,0	392,4
Overige kasschuiven	– 48,8	– 19,3	0,0	24,0	24,8	19,3
Technische verwerking voedingsartikel DMF	– 1.075,5	1.448,5	1.386,1	1.212,4	1.140,7	1.169,0
Loonbijstelling Defensie	415,1	422,1	423,6	428,0	427,1	423,4
Prijsbijstelling Defensie	101,5	104,6	106,6	107,4	110,1	111,9
Eindejaarsmarge Defensie	73,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Eindejaarsmarge BIV/Srebrenica	12,7	11,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Overige overboekingen	18,0	9,3	13,1	13,7	14,4	15,0
Overige mutaties	3,5	2,6	2,6	2,6	2,6	2,6
Mutaties 2e incidentele suppletoire begroting	– 200,7	1.300,0	193,1	134,7	4,0	0,3
Aanvullende middelen Oekraïne	471,5	792,1	122,9	0,0	0,0	0,0
Kasschuit Oekraïne	– 509,3	315,9	66,3	130,8	0,0	– 3,6
Kasschuit AV middelen	– 188,1	188,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Overige overboekingen	25,2	3,9	3,9	3,9	4,0	3,9
Mutaties begroting 2024	0,0	60,8	145,6	85,5	76,1	8.940,5
Persoonsbeveiliging binnenland	0,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0
Aanvullende middelen Oekraïne	0,0	0,0	82,9	21,4	12,0	52,2
Overige interdepartementale budgetoverhevelingen	0,0	10,8	12,7	14,0	14,0	14,0
Extrapolatie 2028	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	8.824,2
Overige mutaties	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Standen ontwerpbegroting 2024	15.351,6	21.298,5	20.683,9	20.279,8	19.748,4	19.575,6

Toelichting

Mutaties 1e incidentele suppletoire begroting

De eerste incidentele begroting 2023 betreft middelen voor militaire steun aan Oekraïne.

Mutaties 1e suppletoire begroting

Met de 1e suppletoire begroting 2023 zijn onder andere middelen voor arbeidsvoorraarden, steun aan Oekraïne en de loon- en prijsbijstelling toegevoegd aan de begroting. Vanwege een aantal kasschuiven is het budget voor 2024 naar boven bijgesteld. Het betreft het doorschuiven van arbeidsvoorraardenmiddelen, voor een nog verder uit te werken en in te voeren Individueel Keuzebudget (IKB) en een gemoderniseerd toelagenstelsel, conform afgesproken in het arbeidsvoorraardenakkoord 2021-2023. Ook is een deel van de militaire steun aan Oekraïne vanuit 2023 doorgeschoven naar 2024, omdat de steun leidt tot uitgaven in 2024.

Daarnaast betreft het een aantal overige kasschuiven, onder andere voor het programma Defensie Open op Orde en verscheidene mutaties om het budget gedurende de begrotingsperiode in het juiste ritme te plaatsen.

Mutaties 2e incidentele suppletoire begroting

De tweede incidentele begroting 2023 betreft middelen voor militaire steun aan Oekraïne. De kabinetbijdrage in de arbeidskostenontwikkeling 2023 is hoger dan eerder geraamd. Daarnaast zijn de premielasten gedaald. Het incidentele verschil t.o.v. CEP 2022 blijft, voor zover nog niet in nieuwe arbeidsvooraardelijke afspraken opgenomen, beschikbaar voor arbeidsvooraarden door middel van een kasschuif naar 2024.

Persoons beveiliging binnenland

Het stelsel bewaken en beveiligen is een belangrijk instrument in het beschermen van de democratische rechtsstaat en cruciaal in de strijd tegen de georganiseerde criminaliteit. Defensie draagt bij aan het aantal te bewaken en te beveiligen personen door de oprichting van een eenheid Persoonsbeveiliging Binnenland. Hiervoor wordt structureel € 50,0 miljoen aan de Defensiebegroting toegevoegd.

Aanvullende middelen Oekraïne

Dit betreft het toevoegen van budget voor uitgaven ten behoeve van het leveren van militaire steun aan Oekraïne en voor de vervanging van materieel uit de eigen voorraad dat reeds is geleverd aan Oekraïne.

Overige interdepartementale budgetoverhevelingen

Per saldo stijgt de begroting van Defensie in 2024 als gevolg van de interdepartementale budgetoverhevelingen met € 10,7 miljoen, waarvan bijdragen van het ministerie van Justitie en Veiligheid voor de aanpak van ondermijning en het systematisch uitvoeren van grenscontroles op alle secundaire luchthavens die zowel inkomende als uitgaande extra-Schenenvluchten verwerken.

2.3 Strategische Evaluatieagenda

Inleiding

Elke minister is op basis van de Comptabiliteitswet 2016 verantwoordelijk voor het periodiek onderzoeken van de doeltreffendheid en doelmatigheid van het gevoerde beleid. Hiervoor maken alle departementen sinds 2021 gebruik van de Strategische Evaluatieagenda (SEA), die jaarlijks in de begroting met Prinsjesdag verschijnt.

Conform de Regeling Periodiek Evaluatieonderzoek (RPE) is de SEA ingedeeld op basis van (beleids)thema's en kent de SEA een looptijd van vier jaar. Bij Defensie is de indeling van de SEA gelijk aan de indeling van de Defensienota. Dit betekent dat voor elke actielijn uit de Defensienota 2022 een thema op de SEA staat. Dat zijn de zes thema's:

1. Krachtige ondersteuning
2. Een goede werkgever, verbonden met de samenleving
3. Versterken van specialismen
4. Meer Europese samenwerking
5. Innoverend vermogen en nieuwe domeinen
6. Informatiegestuurd werken en optreden

Per thema wordt de financiële grondslag nader uitgewerkt. Raadpleeg de Defensienota 2022 voor een uitgebreide toelichting op de SEA-thema's. Klik [hier](#) om de Defensienota 2022 te downloaden.

Periodieke rapportages

Een adequaat evaluatiemechanisme stelt Defensie in staat om te monitoren of doelen worden gehaald, om gericht bij te sturen en prestaties te verbeteren, maar ook om politieke verantwoording af te leggen. Defensie plant daarom per SEA-thema onderzoeken en evaluaties. Van de hiermee verkregen inzichten wordt eens in de vier tot zeven jaar een synthese gemaakt, die in de vorm van een periodieke rapportage met de Kamer wordt gedeeld. Deze periodieke rapportage is een verplichting vanuit het Rijksbreed evaluatiestelsel en dient te voldoen aan de eisen uit de RPE. Zo bevat een rapportage in ieder geval de volgende onderdelen (RPE, art. 4.5):

- een onderbouwde beoordeling van de (voorwaarden voor) doeltreffendheid en doelmatigheid van de samenhangende maatregelen of instrumenten en daarmee samenhangende uitgaven;
- inzicht in oorzaken voor de mate van gerealiseerde doeltreffendheid en doelmatigheid;
- de belangrijkste resterende kennis- en inzichtlacunes met het oog op verdere verbetering van het inzicht in de doeltreffendheid en doelmatigheid van het SEA-thema.

In tabel 3 is zichtbaar wanneer Defensie welke rapportage oplevert. Voor een verdere onderbouwing van de Strategische Evaluatieagenda, zie [bijlage 7.5: Uitwerking Strategische Evaluatieagenda](#).

Tabel 2 Periodieke rapportages

Thema	Type onderzoek	Afronding	Begrotingsartikel
Actielijn 1 Defensienota: 'Krachtige ondersteuning'	Synthese	2026	
Actielijn 2 Defensienota: 'Een goede werkgever, verbonden met de samenleving'	Synthese	2025	Conform de Regeling Rijksbegrotingsvoorschriften (RBV) wordt per SEA-thema zo goed als mogelijk vermeld op welke begrotingsartikelen het thema betrekking heeft. De begroting van Defensie is echter niet ingedeeld op basis van beleidsthema's, zoals bij veel andere ministeries het geval is, maar op organisatiedelen. Elk SEA-thema heeft daardoor betrekking op meerdere begrotingsartikelen.
Actielijn 3 Defensienota: 'Versterken van specialismen'	Synthese	2026	
Actielijn 4 Defensienota: 'Meer Europese samenwerking'	Synthese	2028	
Actielijn 5 Defensienota: 'Innoverend vermogen en nieuwe domeinen'	Synthese	2027	
Actielijn 6 Defensienota: 'Informatiegestuurd werken en optreden'	Synthese	2027	

Beleidsdoorlichtingen

De SEA vervangt op termijn de systematiek van beleidsdoorlichtingen. In de periode 2023-2024 voert Defensie daarom de laatste twee beleidsdoorlichtingen uit. Dit is een beleidsdoorlichting van artikel 2 Koninklijke Marine en een beleidsdoorlichting van artikel 3 Koninklijke Landmacht. Na 2024 voert Defensie geen beleidsdoorlichtingen meer uit, maar syntheseonderzoeken per SEA-thema. De uitkomsten van deze syntheseonderzoeken worden in een zogenoemde «periodieke rapportage» met de Kamer gedeeld (zie tabel 4). Deze verandering is voortgekomen uit de Rijksbrede Operatie Inzicht in Kwaliteit en aangekondigd in de vierde voortgangsrapportage van de operatie (Kamerstukken II 2021/22 [31 865, nr. 184](#), bijlage 2).

Tabel 3 Beleidsdoorlichtingen

Thema	Type onderzoek	Afronding	Begrotingsartikel
Militaire gezondheidszorg	Synthese	2023	8 Defensie Ondersteuningscommando
NLD-DEU samenwerkingsverbanden	Synthese	2024	3 Koninklijke Landmacht
Flag Officer Sea Training (FOST)	Synthese	2024	2 Koninklijke Marine

Klik [hier](#) om het jaarverslag 2022 van het Ministerie van Defensie te downloaden, met in bijlage 2 een overzicht van afgerond evaluatie- en overig onderzoek.

Een interactieve weergave van de SEA is beschikbaar op www.rijksfinancien.nl.

2.4 Overzicht risicoregelingen

Defensie kent één openstaande garantie. Dit betreft een overeenkomst met de Vereniging Verbond van Verzekeraars over de verzekeraarbaarheid van personeel. De looptijd is onbepaald en er is geen gegarandeerd bedrag vastgesteld. De overeenkomst regelt de verhouding tussen het Ministerie van Defensie en de Vereniging met als doel de belemmeringen die defensieambtenaren in het maatschappelijk verkeer ondervinden als gevolg van uitsluitingsclausules bij levensverzekeringen, gekoppeld aan de financiering van een woning, weg te nemen.

3. Beleidsartikelen

3.1 Artikel 1 Inzet

A. Algemene doelstelling

Defensie beschermt wat ons dierbaar is. Die opdracht is een afgeleide van het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden en de Grondwet. Deze leidt tot drie hoofdtaken:

1. Bescherming van het eigen en bondgenootschappelijke grondgebied, inclusief het Caribisch deel van het Koninkrijk.
2. Bescherming en bevordering van de internationale rechtsorde en stabiliteit.
3. Ondersteuning (onder alle omstandigheden) van de civiele autoriteiten bij de handhaving van de openbare orde, de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde, de bestrijding van rampen en incidenten en de beheersing van crises, zowel nationaal als internationaal.

Alle drie de hoofdtaken vergen meer inzet vanwege de toegenomen instabiliteit in de wereld. Om deze taken te kunnen uitvoeren stelt Defensie militaire eenheden gereed die daarvoor kunnen worden ingezet.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is verantwoordelijk voor het beschikbaar stellen en daadwerkelijk inzetten van eenheden om de veiligheid van het eigen en bondgenootschappelijk grondgebied te handhaven. Verder is de Minister in samenwerking met bondgenoten verantwoordelijk voor de uitvoering van bijdragen aan missies voor conflictpreventie, crisisbeheersing en vredesopbouw, wereldwijd. Het Koninkrijk der Nederlanden draagt daarmee bij aan de handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde. De eenheden kunnen ook worden ingezet voor nationale taken en het verlenen van (internationale) noodhulp.

Onder Beleidsartikel 1 Inzet wordt een overzicht geboden van de inzet van de krijgsmacht. Dit betreft de bijdragen van Defensie aan crisisbeheersingsoperaties, contributies aan *common funded* NAVO- en EU-operaties, inzet voor nationale en koninkrijktaken en overige inzet. Het artikel is daartoe uitgebreid met een niet-financieel overzicht voor de structurele inzet voor nationale en koninkrijktaken, bijvoorbeeld door de KMar en de Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EODD). In Beleidsartikel 1 is ook de begroting opgenomen van de additionele uitgaven voor inzet onder verantwoordelijkheid van de Commandant der Strijdkrachten. In de beleidsartikelen 2 tot en met 5 wordt de taakuitvoering begroot voor marine, landmacht, luchtmacht, de marechaussee en de aan hen gemanageerde inzet, voor zover deze niet valt onder artikel 1.

C. Beleidswijzigingen

In eerdere besluitvormingsmomenten heeft het Kabinet besloten tot deelname aan dan wel verlenging, uitbreiding of beëindiging van de Nederlandse militaire bijdragen aan onder andere de volgende missies en operaties:

- *Enhanced Forward Presence* (Litouwen): verlenging tot en met 31 december 2024;
- Brede veiligheidsinzet in Irak: verlenging tot en met 31 juli 2025;

- EUFOR Althea: nieuwe bijdrage aan EU-operatie in Bosnië en Herzegovina van januari 2023 tot en met 31 juli 2025.

NAVO-bondgenoten besloten in de periode voor en na de illegale Russische invasie van Oekraïne tot aanvullende maatregelen om het NAVO-verdragsgebied te beschermen, Rusland af te schrikken en bondgenoten bij te staan. Als onderdeel van dit pakket aan maatregelen zijn extra eenheden aan de oostflank van het verdragsgebied ontplooid. Nederland levert hier als NAVO-bondgenoot een actieve bijdrage aan.

In VN-verband zal Nederland daarnaast bijdragen blijven leveren aan VN-missies in het Midden-Oosten. De mandaten voor UNTSO en UNIFIL zijn verlengd tot en met 31 juli 2025. De bijdrage aan UNDOF wordt beëindigd. De einddatum van de Nederlandse bijdrage is in goed overleg met de VN vastgesteld op augustus 2023. Dit is aan de Kamer gecommuniceerd in de Jaarlijkse Voortgangsrapportage Overige Missiebijdragen.

Defensie blijft ten slotte *Vessel Protection Detachments* (VPD's) inzetten ter bescherming van de koopvaardij. Dit wordt begroot en verantwoord onder overige inzet.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 4 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 1 Inzet (bedragen x € 1.000)

	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Verplichtingen	403.767	2.280.036	375.344	188.062	189.261	219.610	216.895
Uitgaven	313.048	1.286.789	1.356.280	353.315	216.740	219.610	216.895
Programmauitgaven							
Opdrachten	313.048	1.286.789	1.356.280	353.315	216.740	219.610	216.895
Crisisbeheersingsoperaties	301.725	1.269.085	1.337.843	334.878	198.303	201.174	198.459
Financiering nationale inzet krijgsmacht	4.609	2.986	3.719	3.719	3.719	3.718	3.718
Overige inzet	6.714	14.718	14.718	14.718	14.718	14.718	14.718
Ontvangsten	11.954	50.332	87.643	48.270	84.060	201.238	2.332

Tabel 5 Geschatte budgetflexibiliteit

	2024
<i>juridisch verplicht</i>	36,9%
<i>bestuurlijk gebonden</i>	0,0%
<i>beleidsmatig gereserveerd</i>	63,1%
<i>nog niet ingevuld/vrij te besteden</i>	0,0%

Budgetflexibiliteit

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op de uitgaven voor levering van goederen en/of diensten van de lopende missies. Voor 2024 is 36,9% juridisch verplicht. De voorziening voor de verwachte verlenging van de huidige missies of voor nieuwe missies is juridisch gezien nog niet verplicht.

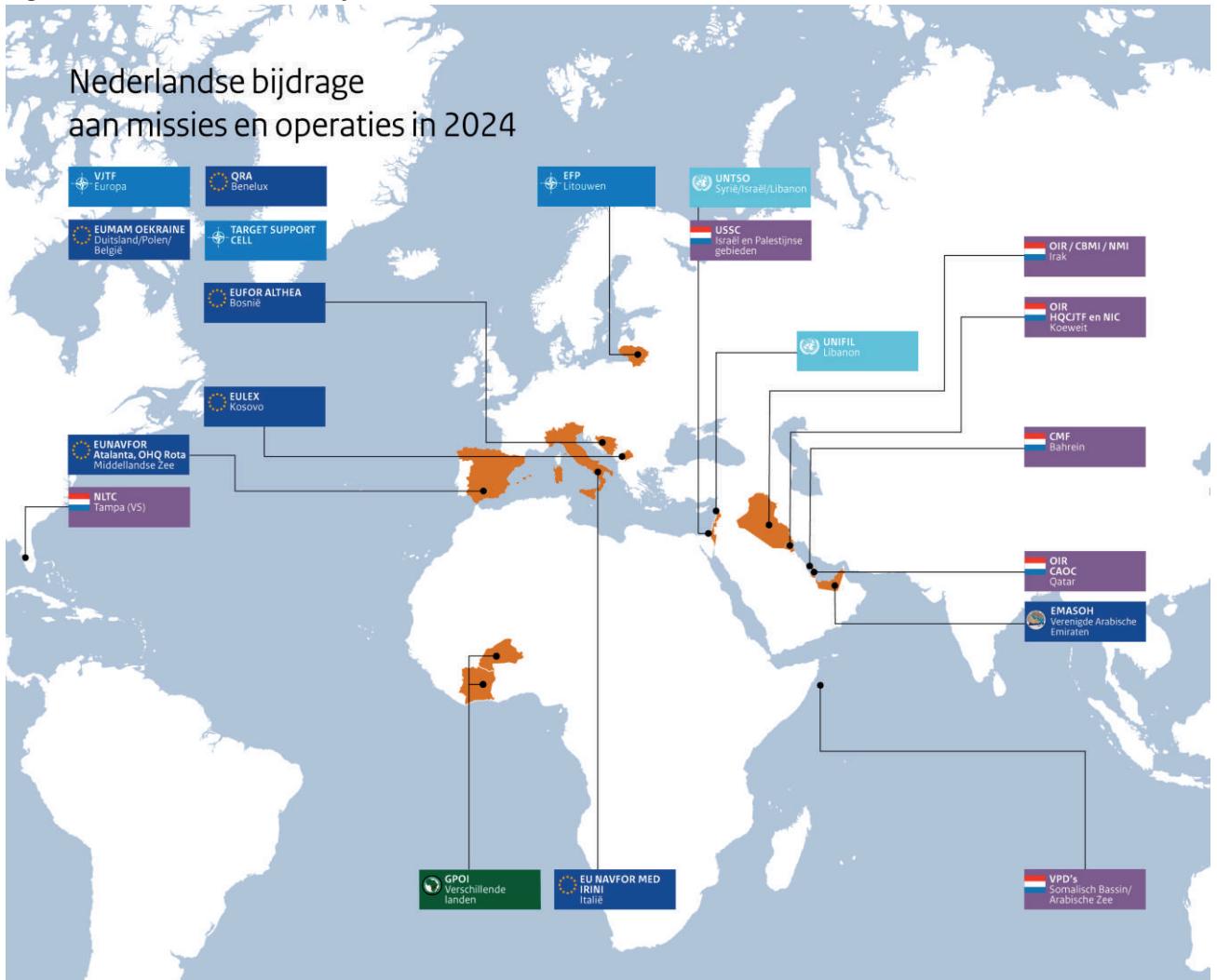
E. Toelichting op de financiële instrumenten

In beleidsartikel 1 Inzet wordt de inzet van de krijgsmacht begroot. Het financiële instrument «opdrachten» omvat de uitgavencategorieën:

1. Internationale inzet (BIV), zoals crisisbeheersingsoperaties;
2. Financiering nationale inzet krijgsmacht (FNIK);
3. Overige inzet.

Overzicht missies en operaties

Figuur 7 Overzicht missies en operaties

Toelichting uitgaven per missie

Tabel 6 Overzicht Internationale inzet (BIV) (bedragen x € 1000)

	2023	2024	2025	2026	2027	2028
EUFOR Althea	5.500	13.000	350			
Veiligheidsinzet in Irak (CBMI)	12.500	7.000	5.000			
NATO Mission in Iraq (NMI)	500	42.400	300			
Enhanced Forward Presence Litouwen (EFP LTU)	34.000	36.000	10.000			
Enhanced Forward Presence Roemenië (EFP ROU)	11.000				250	
Air Policing Polen	4.000					
Missies Algemeen	10.000	10.000	8.000	8.000	8.000	8.000
Personelszorg	1.800	1.800	1.800	1.800	1.800	1.800
Snelle Inzetbare Capaciteiten (SIC)	10.500	10.000				
Contributies	25.500	33.000	36.000	36.300	36.300	36.300
Kleinschalige bijdragen aan missies (≤ € 2,5 miljoen per jaar)	12.435	5.100	1.645	300	300	300
Subtotaal	127.735	158.300	63.095	46.400	46.650	46.400
Reservering Dutchbatt III veteranen	742	742	742	742	336	
Reservering Srebrenica	12.700	11.000				
Reservering MIVD	5.000	5.000	5.000	5.000	5.000	5.000
Totaal	30.242	175.042	68.837	52.142	51.986	51.400

Toelichting per missie

Litouwen (eFP)

De NAVO besloot na de illegale annexatie van de Krim door Rusland in 2014 tot de versterking van de afschrikking- en verdedigingsfunctie van de oostflank. Onderdeel hiervan is de vooruitgeschoven aanwezigheid in de Baltische staten en Polen: *enhanced Forward Presence* (eFP). eFP bestaat op dit moment uit circa 4.500 militairen, verdeeld over een viertal multinationale *Battle Groups*. eFP brengt tot uitdrukking dat een schending van het verdragsgebied leidt tot de onmiddellijke betrokkenheid van het bondgenootschap. eFP draagt actief bij aan geloofwaardige afschrikking van Rusland en het geruststellen van bondgenoten in Baltische Staten en Polen. In het geval van een aanval stuit de tegenstander namelijk niet alleen op de lokale strijdkrachten, maar tevens op een multinationale NAVO-eenheid.

Nederland neemt sinds 2017 met circa 270 militairen deel aan de multinationale *Battle Group* in Litouwen. Het kabinet Rutte III heeft eind 2021 besloten om het aflopende nationale kader voor eFP te verlengen tot en met 31 december 2024. De langjarige Nederlandse bijdrage aan de multinationale Battle Group verhoogt hierbij de ervaring met het gezamenlijk optreden met strategische partners waaronder Duitsland, Noorwegen en België. De eFP-inzet biedt, mede vanwege de goede trainingsmogelijkheden in de regio, de mogelijkheden aan inkomende rotaties voor het realiseren van de vooraf gestelde trainingsdoeleinden. De inzet roteert veelal tussen de 13e Lichte Brigade (13 LtBrig) en de 43e Gemechaniseerde Brigade (43 MechBrig) van het Commando Landstrijdkrachten.

Brede veiligheidsinzet Irak

In een eerder stadium heeft het kabinet besloten tot een aanvullende inzet van een infanteriecompagnie ten behoeve van Force Protection voor de NAVO Missie in Irak (NMI). Dit is een inzet van circa 145 militairen en ondersteunende capaciteiten voor de duur van tenminste één jaar van 1 januari 2024 tot en met 31 december 2024. Het kabinet verlengt daarnaast de huidige inzet van adviseurs ten behoeve van NMI, de

Europese Adviesmissie in Irak (EUAM) en de hervorming in de Koerdische Autonome Regio (KAR) in Irak tot en met 31 juli 2025. Ook blijft Nederland binnen dezelfde periode betrokken binnen Operation Inherent Resolve (OIR) met militaire adviseurs en stafofficieren. De Force Protection-compagnie, die het kabinet eerder beschikbaar had gesteld ten behoeve van OIR, heeft in mei 2023 haar beveiligings- en bewakingstaken overgedragen aan bondgenoten.

EUFOR Althea

Nederland ondersteunt landen in de Westelijke Balkan, inclusief Bosnië en Herzegovina. In april 2023 is door het kabinet besloten tot inzet van een infanteriecompagnie van het Korps Mariniers (100 tot 150 militairen voor de periode oktober 2023 tot oktober 2024), evenals inzet van een Human Intelligence (HUMINT) team (maximaal 10 personen) voor de periode juni 2023 tot en met 31 juli 2025. Deze bijdrage is in aanvulling op de 4 Nederlandse staffunctionarissen die sinds januari 2023 werkzaam zijn op het hoofdkwartier van EUFOR Althea te Sarajevo.

Contributies

Nederland draagt met contributies bij aan de gemeenschappelijke uitgaven voor crisisbeheersingsoperaties van de NAVO en militaire missies en operaties van de EU. Deze contributies staan los van een eventuele Nederlandse deelname aan een specifieke missie van de NAVO of de EU. Ook de jaarlijkse bijdrage aan de Strategic Airlift Capability (SAC) C-17, gehuisvest op Papa Air Base te Hongarije, is onderdeel van de contributies. Dit is een internationaal samenwerkingsverband van twaalf landen, waaronder tien NAVO-lidstaten, en voorziet in een deel van de Nederlandse behoefte aan *strategic airlift*.

Kleine bijdragen

In onderstaand overzicht staan de kleinschalige Nederlandse bijdragen met een financiële omvang van minder dan € 2,5 miljoen per jaar.

Tabel 7 Overzicht kleinschalige bijdragen aan missies in personeel

Overzicht kleine missies	Max personele omvang *
1(NLD) Air Task Force Middle East (ATF ME)*	12
European Union ATALANTA (EU ATALANTA)*	4
European Union Military Assistance Mission (EUMAM)*	9
European-led Maritime Awareness in the Strait Of Hormuz (EMASOH)*	4
United Nations Interim Force in Lebanon (UNIFIL)	1
United Nations Truce Supervision Organisation (UNTSO)	12
Combined Maritime Forces (CMF)	2
Netherlands Liaison Team CENTCOM (NLTC)	2
United States Security Coordinator (USSC)	3

*personele omvang varieert in tijd gedurende de missie van 0 tot maximale omvang

Opbouw regionale vredeshandhavingscapaciteit

Programma's voor regionale vredeshandhavingscapaciteit worden door derden (met name door het Ministerie van Buitenlandse Zaken) gefinancierd en mede door Defensie uitgevoerd.

Toelichting op nationale inzet krijgsmacht

Structurele nationale taken

Defensie voert structurele taken uit ten behoeve van civiele overheden. De financiële middelen van deze structurele taken zijn opgenomen in de verschillende begrotingsartikelen van Defensie. Deze structurele taken zijn vastgelegd in wet- of regelgeving, inclusief ministeriële besluiten, maar ook convenanten of arrangementen. Onder de structurele taken vallen de taken van de Koninklijke Marechaussee, de Kustwachten in Nederland en het Caribisch gebied, luchtruimbewaking, de Bijzondere Bijstandseenheden en de Explosievenopruiming.

Militaire bijstand en steunverlening (Financiering Nationale Inzet Krijgsmacht (FNIK))

Defensie verleent militaire bijstand voor de handhaving van de openbare orde en veiligheid en voor de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde. Deze inzet wordt bekostigd vanuit dit artikel via de afspraken die zijn gemaakt in het covenant FNIK. Deze bijstand wordt zowel door de Koninklijke Marechaussee geleverd als door andere eenheden van Defensie. Daarnaast wordt bijstand verleend in geval van een ramp of crisis of in geval van de vrees voor het ontstaan daarvan.

De tabel indicatieve inzet voor 2024 geeft de geprognosticeerde nationale inzet weer, aangezien bijstandsverzoeken niet (altijd) te voorspellen zijn. De inzet van Defensie bij de beveiliging van rechtbanken is daarvan een voorbeeld.

Tabel 8 Indicatieve nationale inzet

Grondslag/activiteit	Onderdeel	Soort	Aantal
Explosieven opruiming	EODD (FNIK)	ruimingen	2000
Explosieven opruiming Noordzee	CZSK	ruimingen	35
Quick Reaction Alert (onderscheppingen luchtruim)	CLSK	onderscheppingen	4
Strafrechtelijke handhaving rechtsorde (Politiewet)	Alle DO'n (FNIK)	aanvragen	115
Handhaving openbare orde en veiligheid (Politiewet)	Alle DO'n (FNIK)	aanvragen	25
Militaire steunverlening in het openbaar belang	Alle DO'n (FNIK)	aanvragen	30
Wet Veiligheidsregio	Alle DO'n (FNIK)	aanvragen	40
KB 1987 inzet krijgsmacht in Aruba, Curacao en Sint Maarten - harde bijstand	CZSK/CLAS (FNIK)	aanvragen	29
KB 1987 inzet krijgsmacht in Aruba, Curacao en Sint Maarten - zachte bijstand	CZSK/CLAS	aanvragen	10
Wet BES	CZSK/CLAS (FNIK)	aanvragen	10

Toelichting op ontvangsten

De ontvangsten hebben betrekking op de eventuele vergoedingen van de EU, NAVO, VN en partnerlanden voor de door Nederland geleverde diensten of ingezette personele en materiële middelen. Ook wordt de bijdrage van de reders voor de inzet van VPD's hier geraamd.

3.2 Artikel 2 Koninklijke Marine

A. Algemene doelstelling

De marine levert operationeel gerede maritieme expeditionaire capaciteit (zowel vloot als mariniers) ter verdediging van de nationale territoriale wateren en ter bescherming van de koopvaardij en helpt bij crisisbeheersingsoperaties, humanitaire hulpoperaties en rampen. De marine kan zelfstandig operaties uitvoeren en kan ook samen optreden met de landmacht, luchtmacht, marechaussee en buitenlandse bondgenoten.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang en samenstelling van de marine alsmede de (mate van) gereedheid van maritieme eenheden. De marine is verantwoordelijk voor het operationeel gereedstellen en in stand houden van deze eenheden. Defensie rapporteert hierover aan de Kamer via de Stand van Defensie die twee keer per jaar wordt verzonden (begroting en jaarverslag). De marine is inzetbaar voor zowel internationale als nationale taken. Om de inzetbaarheidsdoelen te bereiken, worden de volgende capaciteiten en inzetbare eenheden van de marine gereed gesteld. De in de beleidsagenda genoemde transitie geeft veel mogelijkheden en kansen.

Tevens vormt de marine de beheersorganisatie voor zowel Kustwacht Nederland als de Kustwacht Caribisch Gebied.

Tabel 9 Capaciteiten marine

Capaciteit	Inzetbare eenheid	Omschrijving
MARITIEME TAAKGROEP VAN 5 SCHEPEN	Maritime Battle Staff (MBS)	Levert commandovoering voor maritieme en amfibische operaties.
De taakgroep voert als geheel gevechtsoperaties uit op zee, projecteert gevechtskracht vanuit zee op land of treedt in delen langdurig op als afschrikking. De taakgroep kan als geheel of in delen ingezet worden voor maritieme veiligheidsoperaties of voor maritieme assistentie.	Luchtverdedigings- en Commandofregat (LCF)	Bestrijding van maritieme-, oppervlakte-, lucht- en ruimtedreigingen. Is daarnaast een platform voor commandovoering voor een taakgroep voor maritieme gevechtsoperaties, veiligheidsoperaties en maritieme assistentie. Kan tevens ingezet worden als schip van de wacht.
	Multipurpose Fregat (MFF)	Levert slagkracht ter bestrijding van oppervlakte / onderwater eenheden voor gevechtsoperaties. Levert een platform voor maritieme veiligheidsoperaties en maritieme assistentie. Kan tevens ingezet worden als schip van de wacht.
	Landing Platform Dock (LPD)	Amfibisch transport voor amfibische gevechtsoperaties, maritieme veiligheidsoperaties en maritieme assistentie. Kan tevens ingezet worden als schip van de wacht.
	Joint Support Ship (JSS)	Verzorgt bevoorrading op of vanuit zee om voortzettingsvermogen voor amfibische of maritieme gevechtsoperaties te vergroten. Of verzorgt maritieme veiligheidsoperaties en maritieme assistentie. Kan tevens ingezet worden als schip van de wacht.
	Onderzeeboot (OZB)	Levert slagkracht ter bestrijding van oppervlakte en onderwater eenheden voor gevechtsoperaties. Verzamelt inlichtingen en is een platform voor speciale operaties.
	Alkmaarklasse Mijnenbestrijdingsvaartuig (AMBV)	Levert mijnenbestrijdingscapaciteit ten behoeve van maritieme gevechtsoperaties, maritieme veiligheidsoperaties en maritieme assistentie. Kan tevens ingezet worden als schip van de wacht.
	Marine Combat Group (MCG)	Levert eenheden voor amfibische gevechtsoperaties en voor veiligheidsoperaties op zee en op land. Kan worden ingezet voor steunverlening en bijstand.
SPECIALE EENHEDEN VOOR SPECIALE OPERATIES EN VOOR TERREURBESTRIJDING	Surface Assault & Training Group Hydrografische Opnemingsvaartuigen (HOV)	Levert amfibische ondersteuning en maritieme beveiligingsteams. Levert oceanografische inlichtingen en hydrografische survey capaciteit voor civiel / militaire samenwerking.
	C-Squadron	Levert een <i>Special Operations Maritime Task Group</i> (SOMTG) voor geplande (maritieme) speciale operaties (<i>Foreseeable Special Operation</i> (FSO)) en voor incidentele en onverwachte Speciale Operaties met een korte reactietijd (<i>Non-Foreseeable Special Operation</i> (NFSO)).

Capaciteit	Inzetbare eenheid	Omschrijving
HARBOUR PROTECTION TEAMS FORWARD PRESENCE IN HET CARIBISCH DEEL VAN HET KONINKRIJK	M-Squadron	Levert maritieme anti-terreur capaciteit in het hoogste geweldsspectrum voor de Unit Interventie Mariniers (UIM) en ter ondersteuning van de Dienst Speciale Interventies.
	Duikteam Defensie Duikgroep (DDG)	Voert onderwater operaties uit met drones en duikers ten behoeve van het onderkennen en neutraliseren van dreigingen onderwater.
	Oceangoing Patrol Vessels (OPV)	Levert permanente maritieme militaire presentie en neemt deel aan counter-narcotics-operaties. Kan tevens ingezet worden als schip van de wacht.
	Ondersteuningsvaartuig (Zr. Ms. PELIKAAN)	Draagt bij aan tactisch voortzettingsvermogen van de operationele eenheden in het Caribisch deel van het Koninkrijk en levert amfibische transportcapaciteit.
	Mariniers Squadron Carib (MSC)	Aanwezigheid van mariniers voor amfibische inzet en militaire bijstand.
	Bootpeloton Carib	Aanwezigheid van een marinierseenheid voor amfibische ondersteuning en maritieme patrouille.
	Mariniers detachement Sint-Maarten (MARNSDET SXM)	Aanwezigheid van mariniers voor amfibische inzet en militaire bijstand.
	Caribische Militairen (CARMIL)	Aanwezigheid van lokale militairen voor territoriale verdediging en militaire bijstand.

C. Beleidswijzigingen

Opdrachten

De Koninklijke Marine zet zich wereldwijd in voor de veiligheid van Nederland op en vanuit zee. Om actuele en toekomstige dreigingen tegen te gaan, moeten de schepen van de marine worden uitgerust met betere sensoren en bewapening om een vijand op grotere afstand te kunnen aangrijpen, gaan ze opereren met onbemande vaartuigen en drones en dit alles in genetwerk verband. In 2024 vind een first of class lancering van een Tomahawk langeafstandsракет plaats vanaf een LCF. Het Korps Mariniers gaat meer verspreid optreden met zelfstandige, kleine, lichte en genetwerkte eenheden om heimelijk optreden mogelijk te maken en effectiever te zijn tegen moderne dreigingen. De mariniers krijgen hiervoor de beschikking over langeafstandsvuursteun, tactische luchtverdedigingscapaciteit, onbemande systemen en nieuwe lichte vaar- en voertuigen.

Maritiem optreden kan niet zonder samenwerking met partnerlanden. De unieke en vergaande integratie met de Belgische marine wordt met de gezamenlijke vervanging van de mijnenjagers en M-fregatten zo mogelijk nog verder uitgebouwd. Dit geldt eveneens voor de al vijftig jaar bestaande integratie van de operationele marinierseenheden van het Verenigd Koninkrijk en Nederland in UK/NL Amphibious Force. De afspraken hierover zijn recent opnieuw vastgelegd. In 2024 maakt een LCF een wereldreis, in samenwerking met enkele partnerlanden. Nationaal op de Noordzee en in het Caribisch deel van het Koninkrijk werkt de marine nauw samen met andere defensieonderdelen, de Kustwacht, overheidsorganisaties en het bedrijfsleven.

Personnel en organisatie

Het personeel van de marine is de belangrijkste factor in het mogelijk maken van de transitie. Gelet op het aantal onvervulde vacatures op het moment is het op de korte termijn dan ook de eerste prioriteit om personeel te behouden en nieuw personeel aan ons te binden. Aanvullende maatregelen die de marine ook in 2024 neemt in het kader van behouden en binden, zijn bijvoorbeeld het versneld omscholen van personeel voor functies waarvoor onvoldoende personeel is een eigen technische opleiding samen met zeevaartscholen en het intensiveren van de samenwerking met civiel-maritieme opleidingsinstellingen.

Ook zijn er maatregelen om de behoefte aan menskracht te verminderen. Gelet op de structurele personele krapte wordt de bedrijfsvoering opnieuw bezien en gaan de ontwerpen van nieuwe schepen uit van kleinere bemanningsgroottes. Om het resultaat van al deze maatregelen te maximaliseren werkt de marine aan de professionalisering van het Human Resources (HR) personeel en betere ondersteuning met data-analyses.

Materieel en ondersteuning

Meer standaardisatie en familievorming, minder complexe en makkelijker te vervangen systemen gaan bij het onderhoud helpen. Bij de logistieke ondersteuning en bevoorrading verschuift de nadruk van efficiënt naar effectief. Uitgangspunt is het op tijd en op locatie beschikbaar hebben van voldoende reservedelen. De marine blijft bij het voorziene onderhoud intensief samenwerken met de industrie. Uitgangspunt daarbij is wel dat de marine waar dan ook, dichtbij of ver weg, de vloot varend en operationeel kan houden. De marine streeft verder samen met de industrie in Nederland naar synergie en een Maritime Maintenance Valley in Den Helder die onderlinge capaciteits- en kennisuitwisseling en concentratie van onderhoud mogelijk maakt.

De komende jaren komt er een revitalisatie van de marinehaven in Den Helder. Dit betreft zowel fysieke ruimte voor bijvoorbeeld het afmeren van de grotere schepen als vergunningsruimte voor bijvoorbeeld zoneringen rond munitie-opslag. Voor een toekomstbestendige ontwikkeling van het bredere havengebied van Den Helder werken Defensie en de marine nauw samen met de provincie Noord-Holland en de gemeente Den Helder. Een gezamenlijke bestuurlijke overeenkomst is getekend. In 2024 wordt verder invulling gegeven aan deze opgave, waaronder het vernieuwen van de legering in combinatie met de verbetering van de leefbaarheid van Den Helder.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 10 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 2 Koninklijke Marine (bedragen x € 1.000)

	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Verplichtingen	994.610	1.044.776	1.040.663	1.051.722	1.058.944	1.062.481	1.064.562
Uitgaven	953.168	1.029.631	1.078.549	1.090.134	1.098.086	1.105.629	1.108.146
Programmauitgaven							
Opdrachten	60.480	93.742	75.039	75.260	75.285	75.279	75.530
Gereedstelling	20.654	16.452	17.014	17.073	17.042	17.036	17.288
Kustwacht NL	36.695	75.862	55.753	55.915	55.971	55.971	55.970
Kustwacht CARIB	3.131	1.428	2.272	2.272	2.272	2.272	2.272
(Schade)vergoeding	125	0	0	0	0	0	0
Schadevergoeding overig	116	0	0	0	0	0	0
Kustwacht Carib	9	0	0	0	0	0	0
Apparaatsuitgaven							
Personele uitgaven	873.474	911.610	976.680	988.025	997.118	1.004.320	1.006.527
Eigen personeel	793.283	831.284	882.965	909.843	918.949	926.154	928.387
Externe inhuren	8.594	7.726	9.933	728	868	868	868
Overige personele exploitatie	46.325	38.831	46.509	40.452	40.348	40.340	40.304
Kustwacht NL	9.291	9.239	11.613	12.401	12.344	12.344	12.344
Kustwacht CARIB	15.981	24.530	25.660	24.601	24.609	24.614	24.624
Materiële uitgaven	19.089	24.279	26.830	26.849	25.683	26.030	26.089
Overige materiële exploitatie	17.320	21.218	22.932	22.951	21.786	22.133	22.191
Kustwacht NL	36	102	104	104	103	103	104
Kustwacht CARIB	1.733	2.959	3.794	3.794	3.794	3.794	3.794
Ontvangsten	14.214	12.324	12.324	12.324	12.324	12.324	12.324

Tabel 11 Geschatte budgetflexibiliteit

	2024
<i>juridisch verplicht</i>	88,5%
<i>bestuurlijk gebonden</i>	0,0%
<i>beleidsmatig gereserveerd</i>	11,5%
<i>nog niet ingevuld/vrij te besteden</i>	0,0%

Budgetflexibiliteit

Het aandeel «Juridisch verplicht» heeft betrekking op de leveringen van goederen en/of diensten, waarvan overeenkomsten zijn aangegaan voor de financiële instrumenten «opdrachten, personele en materiële uitgaven». Verplichtingen onder gereedstelling betreffen onder meer de operationele rantsoenen en contracten die zijn aangegaan voor het gereedstellen van de eenheden. Bij de personele uitgaven wordt ervan uitgegaan dat het budget voor salarissen, gebaseerd op de organieke sterkte, voor 2024 volledig verplicht is. Daarnaast worden de reeds aangegane verplichtingen voor externe inhuren ook als juridisch verplicht gezien. Voor de personele exploitatie betreft het met name de opleidingen. Onder de materiële uitgaven betreft dit voornamelijk uitgaven voor het zelfstandig aanschaffen van bedrijfsmiddelen. Ook worden er opdrachten gegeven aan o.a. kennisinstituten voor innovatieprojecten.

In totaal is voor 2024 88,5% juridisch verplicht ten opzichte van het totaal beschikbare budget.

E. Toelichting op de financiële instrumenten

Opdrachten

Gereedstelling

Gereedstelling omvat de geraamde uitgaven die worden gedaan voor opwerk- en oefenactiviteiten. Dit betreft onder andere operationele zaken, zoals voeding aan boord van schepen en voeding voor mariniers, de inhuur van oefenterreinen en schietbanen, uitgaven bij havenbezoeken en uitgaven bij lanceringen.

Personele uitgaven

De personele uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen, woon-werkverkeer, reservisteninzet, lokaal personeel Antillen en inhuur personeel. De overige personele exploitatie bestaat uit opleidingen, werving, dienstreizen en overige personeelsgebonden uitgaven.

Materiële uitgaven

Materiële uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit goederen en diensten ten behoeve van de bedrijfsvoering, zoals kantoorinrichting en kantoorartikelen, transport en voorlichting. Daarnaast worden hier de uitgaven voor restaurant gerelateerde diensten, kennisontwikkeling, technologische ontwikkeling en innovatie, schadevergoedingen en kosten voor betalingsverkeer verantwoord.

Groene Draeck

De Groene Draeck is in 1957 door de Nederlandse bevolking aan toenmalig kroonprinses Beatrix geschenkt. De Staat gaf bij deze gelegenheid mede het onderhoud van de Groene Draeck als geschenk. De kosten voor het onderhoud aan de Groene Draeck worden begroot en verantwoord bij het Ministerie van Defensie zolang Prinses Beatrix gebruik maakt van de Groene Draeck. In de planperiode 2021 t/m 2025 is maximaal € 435.000 (5 maal € 87.000) beschikbaar voor onderhoud, waarbij de daadwerkelijke uitgaven kunnen fluctueren over de jaren heen.

Er is voor het benodigde meerjarige groot onderhoud inmiddels € 244.699 aan onderhoudskosten gemaakt. Dit meerjarig onderhoud wordt door tussenkomst van de Dienst Koninklijk Huis (DKH) bij een specialistische werf uitgevoerd. Van het totaal beschikbare onderhoudsbudget tot en met 2025 resteert € 190.301. De meerkosten in de planperiode boven de € 435.000 voor het onderhoud aan de Groene Draeck komen voor rekening van de eigenaresse.

Kustwacht Caribisch gebied

De Kustwacht Caribisch gebied is een Koninkrijk organisatie die is belast met de maritieme rechtshandhaving in het Caribische deel van het Koninkrijk. Bestrijding van de handel in drugs, de bestrijding van vuurwapensmokkel en de bestrijding van mensenhandel, mensensmokkel en illegale immigratie hebben prioriteit. Daarnaast levert de Kustwacht een belangrijke bijdrage aan de veiligheid op het water door het uitvoeren van zoek- en reddingsoperaties en visserij-, scheepvaart- en milieu-inspecties. De Kustwacht functioneert op basis van de Rijkswet Kustwacht. Het jaarplan en jaarverslag doorlopen een separaat besluitvormend (door de Rijksministeraad) en parlementair proces, waarbij inzicht wordt gegeven in taken,

middelen en procesindicatoren. Het jaarplan wordt voorbereid door de Kustwachtcommissie, die is samengesteld uit vertegenwoordigers van de vier landen en één keer per jaar bijeenkomt. De Rijksministerraad stelt het jaarplan van de Kustwacht vast.

De Kamer ontvangt de specifieke begroting voor de Kustwacht in het «Jaarplan 2024 Kustwacht voor het Koninkrijk der Nederlanden in het Caribisch Gebied» nadat de Rijksministerraad dit jaarplan heeft vastgesteld.

Kustwacht Nederland

De Kustwacht Nederland is een nationale organisatie, waarvan het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) het coördinerend ministerie is. Defensie is de beheerder van de Kustwacht en draagt met de marine en de marechaussee bij aan de dienstverleningstaken (bijvoorbeeld ruimen van explosieven), de handhavingstaken (bijvoorbeeld grensbewaking) en *maritime security*. Tevens levert de marine de directeur Kustwacht. In bijlage 3 van de begroting van het Mobiliteitsfonds is de overzichtsconstructie Kustwacht Nederland opgenomen. Daarin staat hoe de uitgaven met betrekking tot de Kustwacht Nederland worden begroot op de verschillende hoofdstukken van de riksbegroting.

3.3 Artikel 3 Koninklijke Landmacht

A. Algemene doelstelling

De Koninklijke Landmacht draagt op het land bij aan vrede, vrijheid en veiligheid in Nederland en daarbuiten. De landmacht doet dit met professionele en goed getrainde militairen en hoogwaardige technologie. Zij gaan door waar anderen moeten stoppen. Onder de zwaarste omstandigheden voeren zij gevechtsoperaties uit, bieden humanitaire hulp, ondersteunen bij rampen en ondersteunen dagelijks de civiele autoriteiten in Nederland.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang en samenstelling van de landmacht alsmede de mate van gereedheid van de grondgebonden eenheden. De landmacht is verantwoordelijk voor het operationeel gereed stellen en in stand houden van de eenheden. De landmacht is inzetbaar voor zowel internationale als nationale taken. Om de inzetbaarheidsdoelen te bereiken, worden de volgende capaciteiten en inzetbare eenheden van de landmacht gereed gesteld. De landmacht zal zich inzetten om in de toekomst alle eenheden volledig operationeel gereed te kunnen stellen. Defensie rapporteert hierover aan de Kamer via de Stand van Defensie die twee keer per jaar wordt verzonden (begroting en jaarverslag).

Tabel 12 Capaciteiten landmacht

Capaciteit	Inzetbare eenheid	Omschrijving
BRIGADE COMBAT TEAM Vecht en beïnvloedt tegenstanders en de omgeving om gestelde doelen te halen. Dit gebeurt gecoördineerd met alle toegewezen eenheden. Kan worden ingebed in de NAVO-commandostructuur.	Brigade Hoofdkwartier (BHK)	Levert het vermogen om landoperaties aan te sturen.
	Communication & Information Systems (CIS)	Levert ondersteuning om communicatie en informatie te verzorgen tussen en binnen eenheden.
	Joint Intelligence, Surveillance, Target Acquisition & Reconnaissance module (JISTARC module)	Levert aan het brigade hoofdkwartier capaciteit voor de inlichtingenketen. Kan ook inlichtingen verzamelen en analyseren onder civiel gezag.
	Brigade Verkenningeskadron	Levert een gevechtseenheid met inlichtingen- en beïnvloedingstaken voor gemotoriseerd en/of gemechaniseerd optreden.
	Battle Group (BG)	Levert gevechtskracht voor gevechts- en beïnvloedingstaken. Samengestelde gevechtseenheid van bataljonsgrootte inclusief eigen ondersteuning (kent varianten met luchtmobiele-, gemotoriseerde- en gemechaniseerde infanterie en tankeenheden). Kan ook bijdragen aan de gegarandeerde capaciteiten conform interdepartementale afspraken.
	Communication and Engagement module (C&E)	Beïnvloedt spelers en/of actoren in het informatiedomein en draagt bij aan het begrijpen van de omgeving.
	Vuursteun Afdeling (artillerie)	Levert grondgebonden indirecte vuursteun.
	Genie Bataljon (Inclusief Response chemische, biologische, radiologische en nucleaire (CBRN) capaciteit en Explosieven Opruimingsdienst (EOD) capaciteit)	Conditioneert het terrein voor militaire operaties, versterkt het voortzettingsvermogen van eenheden (mobilité, contramobilité en bescherming) en levert militaire bijstand.
	Hospitaal compagnie role 2	Levert een Role-2 chirurgisch hospitaal voor geneeskundige ondersteuning van eenheden. Kan ook onder civiel gezag ingezet worden.
	Geneeskundige Compagnie role 1	Levert een role-1 geneeskundige ondersteuning (afvoer, <i>Medical Treatment Facility</i> en vervoer) aan brigade-eenheden.
	Herstelcompagnie	Voert correctief en preventief onderhoud uit aan al het materieel ten behoeve van het voortzettingsvermogen van de brigade.

Capaciteit	Inzetbare eenheid	Omschrijving
	Voorraadcentrum	Levert bevoorrading en transportondersteuning ten behoeve van het voortzettingsvermogen van de brigade. Kan ook onder civiel gezag ingezet worden.
	Korps Commandotroepen	Levert een <i>Special Operations Land Task Group</i> (SOLTG) voor geplande Speciale Operaties (<i>Foreseeable Special Operations</i> (FSO)) en een SOLTG voor incidentele en onverwachte Speciale Operaties, (<i>Non-Foreseeable Special Operations</i> (NFSO)), met een zeer korte reactietijd.
SPECIALE EENHEDEN	NLD/DEU Headquarters	Stuurt landoperaties aan als Land Component Command of als Korps hoofdkwartier en optioneel als <i>Joint Task Force</i> hoofdkwartier.
HEADQUARTERS	(Re)Deployment Task Force	Stuurt een <i>(re)deployment</i> aan.
(RE)DEPLOYMENT HEADQUARTERS	C2 AMDTF	Levert een <i>Commando- en Engagement</i> element voor het AMDTF.
	Logistiek Element	Levert een logistiek element voor het AMDTF.
	PATRIOT Fire Unit (PFU)	Levert een grondgebonden Lucht- en raketverdedigingseenheid voor punt- en gebiedsverdediging.
AIR- AND MISSILE DEFENCE TASK FORCE (AMDTF)	Norwegian Advanced Surface-to-air Missile System (NASAMS)	Levert een grondgebonden luchtverdedigingseenheid voor punt- en gebiedsverdediging.
	FIRE UNIT SWP FENNEK	Levert een grondgebonden luchtverdedigingseenheid met <i>STINGER</i> voor punt en gebiedsverdediging.
	STINGER MANPAD PELOTON	Levert een grondgebonden luchtverdedigingspeloton gespecialiseerd voor maritiem, amfibisch en luchtmobiele inzet.
MAN-PORTABLE AIR DEFENCE SYSTEM (MANPADS)	Counter UAS (C-UAS)	Levert een grondgebonden sensor met detectie en identificatiecapaciteit ten behoeve van alarmering van een te beschermen eenheid of object.
COUNTER UNMANNED AERIAL SYSTEMS (C-UAS)	Territoriaal Operatiecentrum (TOC)	Levert landelijke operationele aansturing voor de operationele planning, voorbereiding, aansturing en afwikkeling van nationale militaire (crisis)operaties op Nederlands grondgebied zoals bijvoorbeeld in het kader van militaire bijstand en steunverlening tot en met inzet zoals <i>Host Nation Support</i> .
	Regionaal Militair Commando en Advies (RMCA/RMOA)	Regionale aansturing en advies over de hele veiligheidsketen gekoppeld aan een veiligheidsregio en onderdeel van brigadestaven.
PERMANENTE/ STRUCTURELE NATIONALE VEILIGHEID	Korps Nationale Reserve (NATRES)	Levert in Nederland bewaking en beveiliging voor (tijdelijke) militaire objecten, militaire bijstand aan de politie en assistentie bij rampenbestrijding.
	Explosieve Opruimingsdienst Defensie (EODD)	Mitigeren van explosieve dreiging in alle domeinen, omstandigheden en omgevingen.
	CBRN	Levert advies en assistentie voor CBRN dreiging.

C. Beleidswijzigingen

Algemeen

De oorlog in Oekraïne en de veranderende veiligheidssituatie vereisen een landmacht die is voorbereid op grootschalige gevechtsoperaties, om zo bij te dragen aan afschrikking en de verdediging van Nederland en het *NATO*-verdragsgebied. Het gevecht van verbonden wapens, met als hoeksteen het brigadeniveau, vormt de basis voor het tactische optreden. Om gevechtskracht, zelfstandigheid en aanpassingsvermogen te vergroten, transformeert de landmacht haar brigades naar zelfstandige, gespecialiseerde *commands*. Het Korps Commandotroepen, het *Integrated Air & Missile Defence Command* en het Eerste Duits-Nederlandse Legerkorps ontwikkelen zich verder met een focus op *warfighting*. De mens is en blijft te allen tijde het hart van de Koninklijke Landmacht.

Internationale inzet

De landmacht ondersteunt Oekraïne in beginsel ook in 2024 met trainingen en materieel. Met een gevechtseenheid in Litouwen voor *Enhanced Forward Presence* (eFP) en een substantiële bijdrage aan de *Very High Readiness Joint Task Force* (VJTF) maken landmachteenheden deel uit van de NATO

Response Forces (NRF). Het Eerste Duits-Nederlandse Legerkorps staat bovendien gereed als *Land Component Command*. Daarnaast is deelname gepland aan de EU-Battlegroup en missies zoals *NATO mission in Iraq* (NMI). Verder staan altijd eenheden gereed voor onvoorziene inzet.

Nationale inzet en evenementen

Landmachteenheden voeren continue een veelvoud aan nationale operaties en steunverleningen uit in het kader van handhaving van de rechtsorde, openbare orde en veiligheid. In het kader van *Host Nation Support* (HNS) coördineert en ondersteunt de landmacht onder andere de verplaatsingen van internationale troepen, zoals Amerikaanse rotaties ten behoeve van de Operatie *Atlantic Resolve*, over Nederlands grondgebied.

Middelen

Door personele en materiële tekorten zijn eenheden verminderd inzetbaar. De voortdurende ondersteuning van Oekraïne en met name leveringen uit (operationele) voorraden hebben consequenties voor de eigen gereedstelling en inzet. Defensie neemt maatregelen om deze gevolgen te mitigeren. Daarmee leidt de geleverde steun tot langdurige effecten op de gereedheid van onze krijgsmacht, die onder de huidige omstandigheden als acceptabel worden beoordeeld. De middelen, die met het coalitieakkoord zijn toegekend, verbeteren op termijn ook de operationele gereedheid, maar de krapte op de arbeidsmarkt en de mondiale vraag, hogere prijzen en langere levertijden, vertragen dit proces. Bij innovatieprojecten ligt de focus op *artificial intelligence* en onbemande systemen.

Internationale Militaire Samenwerking

De integratie met de Duitse landmacht is uniek en een voorbeeld voor Europese samenwerking. Naast het integreren van eenheden werkt de landmacht samen aan kennis- en doctrineontwikkeling, operationele behoeftestellingen en verwerving. Samen met Duitsland draagt de landmacht bij aan de grotere formaties waar *NATO* om vraagt. Daarnaast traant de landmacht regelmatig met Frankrijk en Noorwegen en voet de landmacht missies structureel uit in internationaal verband. Andere strategische partners zijn de Verenigde Staten het Verenigd Koninkrijk, België en Luxemburg.

Gereedstelling

Grottere en veelal internationale oefeningen, met een focus op het hoogste geweldsspectrum, bereiden eenheden van de landmacht, ondanks de tekorten, voor op hun rol binnen de eerste hoofdtaak van de krijgsmacht. Vanaf 2025 staat de gereedstelling ten behoeve van het nieuwe *NATO Force Model* centraal. 2024 is het transitie- en voorbereidingsjaar voor deze belangrijke omslag. Daarnaast blijft een bijdrage aan de 2^e en 3^e Hoofdtaak onverminderd belangrijk.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 13 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 3 Koninklijke Landmacht (bedragen x € 1.000)

	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Verplichtingen	1.611.486	1.738.163	1.787.470	1.801.055	1.803.766	1.810.730	1.812.725
Uitgaven	1.599.669	1.740.361	1.789.143	1.803.273	1.806.737	1.817.683	1.820.126
Programmauitgaven							
Opdrachten	84.223	81.405	96.184	97.144	97.140	97.139	97.774
Gereedstelling	84.223	81.405	96.184	97.144	97.140	97.139	97.774
(Schade)vergoeding	119	500	0	0	0	0	0
Schadevergoeding overig	119	500	0	0	0	0	0
Apparaatsuitgaven							
Personele uitgaven	1.489.214	1.623.185	1.656.520	1.671.520	1.675.872	1.686.471	1.688.168
Eigen personeel	1.404.130	1.525.960	1.571.228	1.583.768	1.589.409	1.596.729	1.599.426
Externe inhuren	13.075	19.192	18.105	19.904	20.304	21.630	20.330
Overige personele exploitatie	72.009	78.033	67.187	67.848	66.159	68.112	68.412
Materiële uitgaven	26.113	35.271	36.439	34.609	33.725	34.073	34.184
Overige materiële exploitatie	26.113	35.271	36.439	34.609	33.725	34.073	34.184
Ontvangsten	11.521	8.054	8.054	8.054	8.054	8.054	8.054

Tabel 14 Geschatte budgetflexibiliteit

	2024
<i>juridisch verplicht</i>	89,0%
<i>bestuurlijk gebonden</i>	0,0%
<i>beleidsmatig gereserveerd</i>	11,0%
<i>nog niet ingevuld/vrij te besteden</i>	0,0%

Budgetflexibiliteit

Het aandeel «Juridisch verplicht» heeft betrekking op de leveringen van goederen en/of diensten, waarvan overeenkomsten zijn aangegaan voor de financiële instrumenten «opdrachten, personele en materiële uitgaven». Verplichtingen onder gereedstelling betreft onder meer de operationele rantsoenen en contracten die zijn aangegaan voor het gereedstellen van de eenheden. Bij de personele uitgaven wordt ervan uitgegaan dat het budget voor salarissen, gebaseerd op de organieke sterkte, voor 2024 volledig verplicht is. Daarnaast worden de reeds aangegane verplichtingen voor externe inhuren ook als juridisch verplicht gezien. Voor de personele exploitatie betreft het met name de opleidingen. Onder de materiële uitgaven betreft dit voornamelijk uitgaven voor het zelfstandig aanschaffen van bedrijfsmiddelen. Ook worden er opdrachten gegeven aan o.a. kennisinstituten voor innovatieprojecten.

In totaal is voor 2024 89,0% juridisch verplicht ten opzichte van het totaal beschikbare budget.

E. Toelichting op de financiële instrumenten

Opdrachten

Gereedstelling

Gereedstelling omvat de geraamde uitgaven die worden gedaan voor opwerk- en oefenactiviteiten. Dit betreft onder andere de operationele rantsoenen, voeding en operationele zaken, waaronder het huren van oefenterreinen.

Schadevergoedingen

Dit betreft schadevergoedingen in de breedte. De uitgaven zijn tot heden marginaal waardoor er geen budget is geraamd.

Personele uitgaven

Personele uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten, uitgaven voor toelagen, woon-werkverkeer, reservisteninzet en inhuur personeel. De overige personele exploitatie bestaat uit opleidingen, werving, dienstreizen en overige personeelsgebonden uitgaven.

Materiële uitgaven

Materiële uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit goederen en diensten ten behoeve van de bedrijfsvoering. Deze uitgaven vallen niet onder de instandhoudingsuitgaven van materieel, infrastructuur en IT. Daarnaast worden hier de uitgaven voor zelfstandige kleine aanschaffingen, kennisontwikkeling, technologische ontwikkeling en innovatie en kosten voor betalingsverkeer verantwoord.

3.4 Artikel 4 Koninklijke Luchtmacht

A. Algemene doelstelling

De Koninklijke Luchtmacht is een modern en technologisch krijgsmachtdeel dat wereldwijd actief is. De luchtmacht ondersteunt bestrijding van internationale onrust en biedt hulp bij rampen. In Nederland zorgt ze voor veiligheid vanuit de lucht door onder andere bewaking en verdediging van het luchtruim. Hiervoor beschikt het krijgsmachtdeel over hooggekwalificeerd personeel, vliegtuigen, helikopters en andere wapensystemen.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang en de samenstelling van de luchtmacht en van de mate van gereedheid van de luchtmacht. De luchtmacht is verantwoordelijk voor het operationeel gereedstellen en in stand houden van de lucht- en grondgebonden capaciteit van de krijgsmacht. De luchtmacht is inzetbaar voor zowel expeditaire taken als (inter)nationale taken. Om de inzetbaarheidsdoelen te bereiken worden de volgende capaciteiten en inzetbare eenheden van de luchtmacht gereed gesteld. Defensie rapporteert hierover aan de Kamer via de Stand van Defensie die twee keer per jaar wordt verzonden (begroting en jaarverslag).

Tabel 15 Capaciteiten luchtmacht

Capaciteit	Inzetbare eenheid	Omschrijving
JACHTVLIETUIGEN	Jachtvliegsquadron	De luchtmacht stelt wereldwijd jachtvliegtuigen gereed voor het verkrijgen en behouden van luchtoverwicht, het ondersteunen van grondtroepen, het uitvoeren van bombardementen en verkenningen. Daarnaast geeft Defensie met jachtvliegtuigen invulling aan haar speciale taken. Tenslotte staan jachtvliegtuigen gereed voor het bewaken van het nationale luchtruim, waaronder terroristische dreigingen.
LUCHTRUIMBEWAKING EN -BEVEILIGING	Luchtgevechtsleidingsquadron	De gevechtsleiding levert luchtruimbewaking en -beveiliging voor het NAVO en nationale luchtruim, in samenwerking met jachtvliegtuigen (<i>Quick Reaction Alert (QRA)</i>).
ONBEMANDE VLIETUIGEN	Onbemand vliegsquadron	<i>MQ-9 Reaper</i> squadron is ingericht om ISTAR-operaties (<i>Intelligence, Surveillance, Target Acquisition and Reconnaissance</i>) uit te voeren. De verwerkte data wordt beschikbaar gesteld aan (inter)nationale partners.
HELIKOPTERS De luchtmacht levert wereldwijd helikopters voor of ter ondersteuning van <i>Control of the Air</i> , <i>Air Attack</i> , <i>Air Mobility</i> en <i>ISR (Intelligence, Surveillance and Reconnaissance)</i> , zowel zelfstandig als in (inter-) nationaal coalitieverband. De helikopters kunnen, afhankelijk van het type helikopter, worden ingezet vanaf een vliegbasis, te velde of vanaf de schepen van de marine.	Gevechtshelikoptersquadron	Het Apache gevechtshelikoptersquadron kan zelfstandig en ter ondersteuning van grondoperaties worden ingezet voor aanvallen, verkenningen en beveiligingsoperaties.
	Transporthelikoptersquadron	Het Chinook transporthelikoptersquadron kan worden ingezet voor de verplaatsing van personeel en materieel, ter ondersteuning van gevechtsoperaties, medische evacuaties of om moeilijk bereikbare locaties te bevoorraden. Ook kunnen de helikopters worden ingezet ter bestrijding van (bos)branden.
	Transporthelikoptersquadron	Het Cougar transporthelikoptersquadron kan worden ingezet voor de verplaatsing van personeel en materieel, ter ondersteuning van gevechtsoperaties, medische evacuaties of om moeilijk bereikbare locaties te bevoorraden. Ook kunnen de helikopters worden ingezet ter bestrijding van (bos)branden.
	Maritiem helikoptersquadron	Het NH90 maritieme gevechtshelikoptersquadron is in staat om de schepen van de marine te beveiligen tegen oppervlakte- en onderwaterdreigingen. Daarnaast kunnen deze helikopters ook ingezet worden voor transport en medische evacuaties.
	Transportsquadron	Het C-130 transportsquadron wordt ingezet voor <i>Air Mobile</i> , <i>Air Drop</i> , <i>Air Landing</i> en (medische) evacuatie. Deze vliegtuigen kunnen opereren vanaf onverharde banen, met een minimum aan (logistieke) ondersteuning en beschikken over zelfbeschermingsmiddelen.
LUCHTTRANSPORT		

Capaciteit	Inzetbare eenheid	Omschrijving
<i>AIR SUPPORT</i> De luchtmacht levert ondersteunende eenheden voor luchtoperaties die zowel kunnen worden gebruikt bij nationale operaties als worden toegevoegd aan een internationaal samenwerkingsverband.	Luchtverkeersleiding	Levert verkeersleiding in het civiele en militaire luchtruim.
	Force Protection	Levert eenheden voor objectgrondverdediging (OGRV) en explosievenpeurhonden inclusief commandovoering.
	Communications and Information Systems (CIS)	Levert eenheden voor het opzetten, onderhouden en bemannen van computernetwerk-, radio- en satellietverbindingen.
	Luchttransport handling	Verzorgt de passagiers en vrachtafhandeling bij luchttransport.
	Operationele Gezondheidszorg	Verzorgt de behandeling van gewonden.
	Gewondenluchttransport	Levert teams voor het uitvoeren van medische evacuatie door de lucht.
	Datalink Management Cel	Plannen, ontwerpen en monitoren van tactische datalink operaties.
	Target Support Cell (TSC)	Levert capaciteit voor het gedetailleerd plannen van wapeninzet.

C. Beleidswijzigingen

Opdrachten

De Koninklijke Luchtmacht kent geen significante wijzigingen in nationale operaties ten opzichte van het voorgaande jaar. De Koninklijke Luchtmacht levert, samen met de Belgische luchtmacht, het gehele jaar een bijdrage aan de luchtruimbewaking van de BENELUX, met twee jachtvliegtuigen ondersteund door de luchtvechtsleiding (Quick Reaction Alert). De Chinook en Cougar helikopters staan gedurende zes maanden beschikbaar voor de zogenaamde Fire Bucket Operations (FBO). De bijdrage aan FBO gebeurt op basis van beschikbaarheid. Daarnaast staat voor eventuele strategische medische evacuatie een team 24/7 beschikbaar.

Ten behoeve van de snel inzetbare eenheden (SIC) heeft de Koninklijke Luchtmacht het gehele jaar vier F-35's (met een opbouw naar acht), vier AH-64's, zes CH-47's, een NH-90 en de MQ-9 gereed voor het NATO Readiness Initiative (NRI). Gedurende het gehele jaar stelt de luchtmacht daarnaast ook een NH-90 beschikbaar aan de Standing NATO Maritime Group One (SNMG1) en een NH-90 aan het Stationschip Caribisch Gebied (SSCG).

Middelen

In 2024 wordt verdere uitvoering gegeven aan de opdrachten uit de Defensienota 2022. De activiteiten gericht op het gereedstellingsproces zijn afhankelijk van de kwantiteit en kwaliteit aan menskracht en het deelnemen aan kwalitatief hoogwaardige oefeningen. Met de beschikbare financiële middelen zal in 2024 derhalve, naast het gebruik en instandhouding van wapensystemen, ook worden gekeken naar het intensiveren van activiteiten tot (decentrale) werving en behoud van personeel.

Digitale transformatie en innovatie

De ontwikkeling naar de 5th Gen Airforce bestaat onder andere uit de transitie van diverse wapensystemen naar moderne configuraties. Ook het omvormen richting Informatie Gestuurd Optreden (IGO) maakt er onderdeel van uit. Naast een volledig vernieuwde en gemodificeerde vloot, een wendbare en adaptieve organisatie, speelt de verdergaande digitalisering en dataficering (onder andere door de toepassing van big data en data science) daarin een belangrijke rol. In 2024 worden verdere stappen gezet in lijn met de Defensienota 2022.

Geoefendheid en inzetbaarheid

Door de toegenomen directe dreiging zijn met name oefeningen op grotere schaal noodzakelijk, evenals oefeningen op de hogere geweldniveaus en in grotere verbanden. Dit om de geoefendheid voor de eerste hoofdtaak op peil te kunnen brengen.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 16 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 4 Koninklijke Luchtmacht (bedragen x € 1.000)

	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Verplichtingen	701.883	809.327	847.526	827.255	829.981	829.224	832.657
Uitgaven	757.147	810.914	849.207	829.508	832.787	834.837	838.640
<hr/>							
Programmauitgaven							
Opdrachten	22.348	27.890	25.158	25.231	25.188	26.078	26.541
Gereedstelling	22.348	27.890	25.158	25.231	25.188	26.078	26.541
(Schade)vergoeding	13	50	0	0	0	0	0
Schadevergoeding overig	13	50	0	0	0	0	0
<hr/>							
Apparaatsuitgaven							
Personele uitgaven	710.822	748.686	796.068	774.939	778.181	782.115	782.041
Eigen personeel	582.968	645.477	689.264	672.825	677.515	683.083	683.707
Externe inhoud	4.711	7.400	3.005	3.005	2.005	505	505
Overige personele exploitatie	123.143	95.809	103.799	99.109	98.661	98.527	97.829
Materiële uitgaven	23.964	34.288	27.981	29.338	29.418	26.644	30.058
Overige materiële exploitatie	23.964	34.288	27.981	29.338	29.418	26.644	30.058
Ontvangsten	19.459	12.111	12.111	12.111	12.111	12.111	12.111

Tabel 17 Geschatte budgetflexibiliteit

	2024
<i>juridisch verplicht</i>	89,9%
<i>bestuurlijk gebonden</i>	0,0%
<i>beleidsmatig gereserveerd</i>	10,1%
<i>nog niet ingevuld/vrij te besteden</i>	0,0%

Budgetflexibiliteit

Het aandeel «Juridisch verplicht» heeft betrekking op de leveringen van goederen en/of diensten, waarvan overeenkomsten zijn aangegaan voor de financiële instrumenten «opdrachten, personele en materiële uitgaven». Verplichtingen onder gereedstelling betreft onder meer de operationele rantsoenen en contracten die zijn aangegaan voor het gereedstellen van de eenheden. Bij de personele uitgaven wordt ervan uitgegaan dat het budget, gebaseerd op de organieke sterkte, voor salarissen voor 2024 volledig verplicht is. Daarnaast worden de reeds aangegane verplichtingen voor externe inhoud ook als juridisch verplicht gezien. Voor de personele exploitatie betreft het met name de opleidingen. Onder de materiële uitgaven betreft dit voornamelijk uitgaven voor kennisinstituten voor innovatieprojecten maar ook bedrijfsmiddelen en dieptereinigingen.

In totaal is voor 2024 89,9% juridisch verplicht ten opzichte van het totaal beschikbare budget.

E. Toelichting op de financiële instrumenten

Opdrachten

Gereedstelling

Gereedstelling omvat de geraamde uitgaven die worden gedaan voor opwerk- en oefenactiviteiten, alsmede de daarbij behorende huur van oefenterreinen en andere operationele zaken. In 2024 zullen er zowel in Nederland als in het buitenland nationale en multinationale oefeningen plaatsvinden. In enkele van deze oefeningen staat het beoefenen van geïntegreerde inzet met de landmacht en/of marine centraal.

Personele uitgaven

Personele uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten, uitgaven voor toelagen, woon-werkverkeer, reservisteninzet en inhuur personeel. De overige personele exploitatie bestaat uit opleidingen (zowel vliegeropleidingen als andersoortige opleidingen), dienstreizen en overige personeelsgebonden uitgaven.

Materiële uitgaven

Materiële uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit goederen en diensten ten behoeve van de bedrijfsvoering, zoals kantoorinrichting en kantoorartikelen, transport en voorlichting. Daarnaast worden hier de uitgaven voor kennisontwikkeling, technologische ontwikkeling en innovatie en schadevergoedingen verantwoord.

3.5 Artikel 5 Koninklijke Marechaussee

A. Algemene doelstelling

De Koninklijke Marechaussee (KMar) waakt over de veiligheid van Nederland en het Caribisch gedeelte van het Koninkrijk der Nederlanden. Wereldwijd wordt de marechaussee ingezet op plaatsen van strategisch belang. Van koninklijke paleizen tot aan de buiten grenzen van Europa. Van luchthavens in Nederland en het Caribisch gebied tot oorlogs- en crisisgebieden overal ter wereld.

De marechaussee heeft 3 hoofdtaken:

1. Grenspolitietaak;
2. Bewaken en beveiligen;
3. Internationale en militaire politietaken.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is beheersverantwoordelijk en verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang, samenstelling en de vereiste mate van gereedheid van de KMar. De uitvoering is opgedragen aan de KMar. Het gezag over de KMar berust bij meerdere ministeries. Afhankelijk van de betreffende taak zijn dat de ministeries van Justitie en Veiligheid (inclusief de Directoraat-Generaal Migratie, het Openbaar Ministerie en de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid), Buitenlandse Zaken, Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Defensie.

In artikel 4 van de Politiewet wordt de KMar de onderstaande taken opgedragen:

- Het waken over de veiligheid van de leden van het Koninklijk Huis, in samenwerking met andere daartoe aangewezen organen;
- De uitvoering van de politietaken ten behoeve van Nederlandse en andere strijdkrachten en internationale militaire hoofdkwartieren en de personen behorende tot die strijdkrachten en hoofdkwartieren;
- De uitvoering van de politietaken op de luchthaven Schiphol en op de andere door de Minister van JenV en de Minister van Defensie aangewezen luchtvaarterreinen en de beveiliging van de burgerluchtvaart;
- De verlening van bijstand en de samenwerking met de politie krachtens deze wet, daaronder begrepen de assistentieverlening aan de politie bij de bestrijding van grensoverschrijdende criminaliteit. Als gevolg van de meest recente wijziging van de Politiewet kan de KMar ook assistentie verlenen aan de politie bij het bewaken en beveiligen van objecten en diensten en het waken over de veiligheid van aangewezen personen als bedoeld in artikel 42, eerste lid, onder c;
- De uitvoering van de politietaken op plaatsen onder beheer van Onze Minister van Defensie, op verboden plaatsen die krachtens de Wet bescherming staatsgeheimen ten behoeve van de landsverdediging zijn aangewezen en op het terrein van de ambtswoning van Onze Minister-President;
- De uitvoering van de bij of krachtens de Vreemdelingenwet 2000 opgedragen taken, waaronder begrepen de bediening van de daartoe door Onze Minister voor Immigratie en Asiel aangewezen doorlaatposten en het, voor zover in dat verband noodzakelijk, uitvoeren van

- de politietaak op en nabij deze doorlaatposten, alsmede het verlenen van medewerking bij de aanhouding of voorgeleiding van een verdachte of veroordeelde;
- De bestrijding van mensensmokkel en van fraude met reis- en identiteitsdocumenten;
- Het in opdracht van Onze Minister en Onze Minister van Defensie ten behoeve van De Nederlandsche Bank N.V. verrichten van beveiligingswerkzaamheden.

De Militaire Politiezorgtaak (art 4 lid 1 b PW) wordt zowel nationaal als internationaal en tijdens missies, oefeningen en andere inzet uitgevoerd. Door de uitvoering van deze taken levert de KMar een continue bijdrage aan de veiligheid van de Staat en de integriteit van de Krijgsmacht.

Geplande inzet

Het takenpakket van de KMar is gericht op de veiligheid van de Staat en kent drie hoofdtaken: de grenspolitietaken, bewaken en beveiligen en (inter)nationale en militaire politie(zorg)taken. Deze taken worden hieronder in meer detail beschreven.

1. Grenspolitietaak

De grenspolitietaken van de KMar worden uitgevoerd op basis van de Politiewet, de Vreemdelingenwet en de Schengengrenscode. Vanuit de grenspolitietaak richt de KMar zich op de bestrijding van illegale migratie, grensoverschrijdende criminaliteit en terrorisme. Naast de grenspolitietaken voert de KMar op de aangewezen luchthavens ook de politietaak uit. Deze taken worden (binnen juridische kaders en zo veel mogelijk) informatie- en risico gestuurd verricht door het optimaal benutten van zowel de informatiepositie van de KMar als die van de ketenpartners, in het fysieke en het digitale domein.

2. Bewaken en Beveiligen

De KMar geeft conform artikel 4 Politiewet 2012 uitvoering aan de bewaking en beveiliging van bepaalde objecten, diensten en personen. Als zelfstandige taken zijn opgedragen het waken over de veiligheid van de leden van het koninklijk huis, de uitvoering van de politietaak ten behoeve van Nederlandse en andere strijdkrachten, waaronder bewaking en beveiliging van tot die strijdkrachten behorende personen, de beveiliging van de burgerluchtvaart, de uitvoering van de politietaak, waaronder bewaking en beveiliging, op verboden plaatsen alsmede op het terrein van de ambtswoning van de Minister-President en het verrichten van beveiligingswerkzaamheden ten behoeve van De Nederlandsche Bank N.V. Daarnaast kan de KMar in assistentieverlening aan de politie uitvoering geven aan de bewaking en beveiliging van objecten en diensten alsmede de persoonsbeveiliging van de daartoe door de Minister van Justitie en Veiligheid aangewezen personen. Tot slot kan de KMar in (militaire) bijstand aan de politie worden ingezet ten behoeve van persoonsbeveiliging van andere dan door de Minister van Justitie en Veiligheid aangewezen personen. Bovendien kan voor overige bewakings- en beveiligingstaken eveneens een beroep worden gedaan op de KMar op grond van hoofdstuk 5 van de Politiewet 2012 (Bijstand).

3. (Inter)nationale en militaire politie(zorg)taken

Om de inzetbaarheidsdoelen ten behoeve van de hoofddoelstellingen van Defensie te bereiken worden de volgende capaciteiten en inzetbare eenheden van de KMar gereed gesteld.

Tabel 18 Capaciteiten marechaussee

Capaciteit	Inzetbare eenheid	Omschrijving
(INTER)NATIONALE EN MILITaire POLITIE(ZORG)TAKEN	Personele Expeditionaire Capaciteit	Levert militairen voor Expeditionaire inzet (NAVO, EU, VN) voor bijvoorbeeld civiele politiemissies.
	Crowd and Riot Control (CRC-Peloton)	Levert een peloton voor <i>crowd & riot control</i> voor Defensie als onderdeel van een missie.
	Close Protection Capaciteit	Levert een eenheid met speciale beveiligingsopdracht

Binnen de pijler (inter)nationale- en (militaire) politie(zorg)taken valt een onderscheid te maken tussen militaire politiezorgtaken, civiele vredes- en internationale taken (waaronder de NAVO Militaire Politietaken en *Stability Policing* taken), defensietaken en de taken van de liaison officieren in het buitenland. In de Politiewet zijn de militaire politiezorgtaken voor Defensie opgedragen aan de KMar. Door het uitvoeren van die taak, onder het gezag van het Openbaar Ministerie, levert de KMar een belangrijke bijdrage aan de integriteit van de Krijgsmacht. De uitoefening van deze taken beperkt zich niet alleen tot het Nederlands grondgebied; de KMar gaat ook mee tijdens uitzendingen, inzet en oefeningen van Nederlandse militaire eenheden buiten Nederland. De KMar kan onder aansturing van de CDS bijvoorbeeld als een «*combat support force enabler*» internationaal worden ingezet op militaire politietaken-functies, ter ondersteuning van militaire operaties onder bevel van een militaire commandant. De KMar heeft in Caribisch Nederland dezelfde taken als in Europees Nederland, hoewel op een andere wettelijke basis. Zo is de KMar onder andere verantwoordelijk voor de grensbewaking van de luchthavens en de zeegrenzen op de eilanden Bonaire, Sint-Eustatius en Saba en verantwoordelijk voor de uitvoering van de politietak op de door Onze Ministers en Onze Minister van Defensie aangewezen luchthavens op Bonaire, Sint Eustatius en Saba, alsmede de beveiliging van de burgerluchtvaart. Op Sint-Eustatius en Saba is de KMar belast met de uitvoering van het vreemdelingentoezicht. De KMar ondersteunt daarnaast het politiekorps Caribisch Nederland. Vanuit de militaire politiezorgtaak is de KMar vanuit haar eigen taakstelling ook aanwezig in de Caribische landen van het Koninkrijk (Aruba, Curaçao en Sint Maarten). Daarnaast levert de KMar op basis van het protocol inzake de inzet van personeel vanuit de flexibele inzetbare pool Koninklijke Marechaussee (hierna: flexpool) ondersteuning aan eerdergenoemde landen, daar waar extra capacitaire inzet of overdracht van kennis en vaardigheden benodigd is. Tevens speelt de KMar in het kader van het protocol over de versterking grenstoezicht in de Caribische landen van het Koninkrijk een grote rol bij de versterking van het grenstoezicht in de landen Curaçao, Aruba en Sint Maarten. Ook ondersteunt de KMar het International Criminal Court (ICC) in een leidende rol bij het tot stand komen van het zogenoemde «*Forensic Rotational Model*» door het benaderen van mogelijke partnerlanden en het ontwikkelen en verzorgen van zogenoemde predeploymenttrainingen. Tot slot is de KMar beschikbaar voor militaire bijstand in het gehele Koninkrijk.

C. Beleidswijzigingen

Versterking Defensie Organisatie

In 2024 wordt voorzien in een kwalitatieve versterking van de staf KMar. Hiermee wordt explicet gestuurd op resultaten en effecten die bijdragen aan de realisatie van de Defensienota 2022, een toename van de operationele gereedheid en sturing op de departementale taken.

Internationale Ondermijning

In de aanpak van ondermijnende (drugs- en migratie-)criminaliteit richt de KMar zich op samenwerking met andere opsporingsdiensten en publiek private partijen. Voor de versterking van de multidisciplinaire aanpak in relatie tot Latijns-Amerika is er vanaf 2024 een capaciteitsuitbreiding van het samenwerkingsverband Expertise Centrum Identiteitsfraude en Documenten (ECID). Dit draagt bij aan een verbeterde informatiepositie, het opwerpen van barrières door trainingen te geven bij/aan buitenlandse autoriteiten en draagt bij aan opsporingsonderzoeken. De capaciteit heeft als primair inzetgebied de geprioriteerde landen in de LAC-regio, waaronder Colombia en Suriname. Daarnaast wordt de afdeling Intelligence versterkt met het doel relevante informatie te ontsluiten voor coördinatiecentra waarin de KMar haar positie versterkt. Op basis van de betere informatievoorziening kunnen meer *intelligence*-producten gegenereerd worden die o.a. bijdragen aan de bestrijding van ondermijning.

Migratiepartnerschappen

Omdat de terugkeer van uitgeprocedeerde asielzoekers en de beperking van irreguliere instroom voor Justitie en Veiligheid (JenV) van primair belang zijn, is onder leiding van het ministerie van JenV en het ministerie van Buitenlandse Zaken (BZ) een samenwerking gestart onder de naam Migratiepartnerschappen. Acht geprioriteerde bron- en transitlanden krijgen in ruil voor (betere) medewerking op het gebied van migratie onder meer expertise en informatie aangeboden. De KMar neemt deel aan deze samenwerking en heeft hiervoor vanuit JenV inmiddels structurele financiering toegezegd gekregen. De KMar werkt met JenV de handelingsopties uit om de beperkt beschikbare capaciteit juist in te zetten.

Wetboek van Strafvordering

De implementatie van het gemoderniseerde Wetboek van Strafvordering (WvSv) is vooralsnog gepland in 2026. Het wetstraject is in volle gang. De KMar is zelf verantwoordelijk voor de implementatie en heeft hierbij een programmatiche aanpak. Waar nodig wordt er samen gewerkt met de andere organisaties in de Strafrechtketen. Het keten implementatie team (KIT) nieuw WvSv is facilitair en ondersteunend hierin. Het programmaplan wordt momenteel verder uitgewerkt. Het betreft een ingrijpend en complex programma waarbij voor de KMar de grootste uitdagingen liggen bij het afstemmen en herinrichten van werkprocessen, het tijdig opleiden van al het executieve personeel en het op orde hebben van de IV-systemen en koppelvlakken.

Persoonsbeveiliging binnenland

Het stelsel bewaken en beveiligen staat onder druk. In de Voorjaarsnota 2022 heeft het kabinet daarom budget beschikbaar gesteld om het stelsel integraal te versterken en zo onder andere te voorzien in extra capaciteit vanwege de groei van het aantal personen dat beveiliging nodig heeft. Het op te richten KMar contingent kan uiteindelijk (Q4 2024) in de beveiliging van vijf Te Beveiligen Personen (TBP's) voorzien in het nationale domein in het hoge segment. Dit is aanvullend op de drie TBP's die de KMar momenteel voorziet van persoonsbegeleiding. De capaciteit voor persoonsbegeleiding wordt in 2024 en 2025 uitgebreid naar respectievelijk vier en vijf TBP's.

Inrichten decentrale CIO

Om binnen Defensie I&T kennis, competenties en ontwikkeling van de I&T governance verder op te bouwen wordt er binnen de KMar (en de andere Defensieonderdelen) een decentrale Chief Information Office (CIO) ingericht. Dit draagt bij aan een betere positionering van het IV domein binnen de KMar wat de wendbaarheid en samenwerking bevordert.

Vergroten Cyberreadiness

De KMar verhoogt de cyberreadiness door het creëren van een solide (cyber) inlichtingenpositie en door de bedrijfsvoering digitaal weerbaarder te maken. Ook investeert de KMar in militaire en offensieve cyberscapaciteiten die multidomein kunnen worden ingezet waarbij wordt gestreefd naar een juridisch correct optreden.

General aviation

Nederland kent verschillende kleine, secundaire luchthavens die zowel inkommende als uitgaande extra-Schengenvluchten verwerken. Deze secundaire luchthavens zijn echter niet allemaal aangewezen als grensdoorlaatpost. Dit is in strijd met de Schengengrenscode (SGC). De KMar gaat hier systematisch grenscontroles uitvoeren, conform de SGC. Hiervoor worden vanaf 2024 de benodigde structurele middelen ter uitbreiding van de benodigde capaciteit toegevoegd aan de KMar begroting.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 19 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 5 Koninklijke Marechaussee (bedragen x € 1.000)

	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Verplichtingen	576.983	670.959	685.126	704.093	707.859	705.916	714.646
Uitgaven	569.037	672.374	687.223	706.839	711.270	712.664	722.007
<hr/>							
Programmauitgaven							
Opdrachten	5.123	6.515	6.513	6.570	6.655	6.655	6.655
Gereedstelling	5.123	6.515	6.513	6.570	6.655	6.655	6.655
(Schade)vergoeding	227	0	0	0	0	0	0
Schadevergoeding overig	227	0	0	0	0	0	0
<hr/>							
Apparaatsuitgaven							
Personele uitgaven	544.365	641.742	651.035	673.792	681.986	681.729	691.098
Eigen personeel	509.945	610.549	622.502	646.770	656.760	657.865	666.584
Externe inhuur	6.969	4.056	295	105	158	0	0
Overige personele exploitatie	27.451	27.137	28.238	26.917	25.068	23.864	24.514
Materiële uitgaven	19.322	24.117	29.675	26.477	22.629	24.280	24.254
Overige materiële exploitatie	19.322	24.117	29.675	26.477	22.629	24.280	24.254
Ontvangsten	6.205	6.354	4.459	4.459	4.459	4.459	4.459

Tabel 20 Geschatte budgetflexibiliteit

	2024
<i>juridisch verplicht</i>	84,5%
<i>bestuurlijk gebonden</i>	0,0%
<i>beleidmatig gereserveerd</i>	15,5%
<i>nog niet ingevuld/vrij te besteden</i>	0,0%

Budgetflexibiliteit

Het aandeel «Juridisch verplicht» heeft betrekking op de leveringen van goederen en/of diensten, waarvan overeenkomsten zijn aangegaan voor de financiële instrumenten «opdrachten, personele en materiële uitgaven». Verplichtingen onder gereedstelling betreft onder meer de operationele rantsoenen en contracten die zijn aangegaan voor het gereedstellen van de eenheden. Bij de personele uitgaven wordt ervan uitgegaan dat het budget voor salarissen, gebaseerd op de organieke sterkte, voor 2024 volledig verplicht is. Daarnaast worden de reeds aangegane verplichtingen voor externe inhoud ook als juridisch verplicht gezien. Voor de personele exploitatie betreft het met name de opleidingen. Onder de materiële uitgaven betreft dit voornamelijk uitgaven voor het zelfstandig aanschaffen van bedrijfsmiddelen. Ook worden er opdrachten gegeven aan o.a. kennis-instituten voor innovatieprojecten.

In totaal is voor 2024 84,5 % juridisch verplicht ten opzichte van het totaal beschikbare budget.

E. Toelichting op de financiële instrumenten

Opdrachten

Gereedstelling/instandhouding

Gereedstelling omvat de geraamde uitgaven die worden gedaan voor (de ondersteuning van) de operationele taakuitvoering alsmede voor opwerk- en oefenactiviteiten. Dit betreft o.a. de operationele rantsoenen, civiele taken en operationele zaken, waaronder het huren van oefenterreinen en de inzet van tolken.

Personele uitgaven

Personele uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen, woon-werkverkeer en inhoud personeel. De overige personele exploitatie bestaat uit opleidingen, werving, dienstreizen, internationale verhuizingen en overige personeelsgebonden uitgaven. Gelet op het vullingspercentage zoekt de KMar, indien reguliere vulling gelet op de krapte van de arbeidsmarkt niet mogelijk blijkt, naar alternatieve mogelijkheden voor inhoud.

Materiële uitgaven

Materiële uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit goederen en diensten ten behoeve van de bedrijfsvoering, zoals kantoorinrichting en kantoorartikelen, transport, voorlichting. En verder de uitgaven voor evenementondersteuning, de uitgaven voor kennis, technologische ontwikkeling en innovatie, schadevergoedingen en kosten voor betalingsverkeer etc.

3.7 Artikel 7 Commando Materieel en IT

A. Algemene doelstelling

De Defensie Materieel Organisatie (DMO) heeft sinds 25 april 2023 een nieuwe naam. De organisatie heet voortaan Commando Materieel en IT (COMMIT). COMMIT zorgt voor de verwerving van modern, robuust en kwalitatief hoogwaardig en inzetbaar materieel en de beschikbaarstellende van IT-middelen, brandstof, munitie, kleding en uitrusting aan de defensieonderdelen. COMMIT vergroot de impact van de ondersteuning door een integrale en innovatieve aanpak van materieel- en IT-projecten, (wapen)systeem-logistiek en ketenlogistiek.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is verantwoordelijk voor de aanschaf en de instandhouding van materieel en de afstoting van overtollig materieel van de krijgsmacht. Om de inzetbaarheidsdoelen te bereiken worden de volgende capaciteiten en inzetbare eenheden van COMMIT gereed gesteld. De functie van National Armaments Director (NAD) is belegd bij het COMMIT. Uit hoofde hiervan ontwikkelt en versterkt het COMMIT de internationale samenwerking op het gebied van IT en materieel (NAVO, EU, multinationaal en bilateraal).

Tabel 21 Capaciteiten COMMIT

Capaciteit	Inzetbare eenheid	Omschrijving
PERMANENTE INCIDENT RESPONSE CAPACITEIT TEN BEHOEVE VAN INFORMATIE SYSTEMEN	Cyber Rapid Response Team (CRRT) van het Defensie Cyber Security Centrum (DCSC)	Levert cyberexpertise op locatie voor incidentcoördinatie, -onderzoek en -afhandeling.

C. Beleidswijzigingen

Het COMMIT ondersteunt bij het bereiken van de drie effecten zoals benoemd in de beleidsagenda: verhogen van de gereedheid en inzetbaarheid, versterking van de gevechtskracht en een verbeterde wendbaarheid van de organisatie. De nadere uitwerking daarvan, inclusief gemaakte keuzes gericht op meer Europese samenhang, met als gevolg schaalvoordelen en toegenomen interoperabiliteit, is opgenomen in de Defensienota 2022. Voor het COMMIT betekent dit onder andere ondersteuning van de transitie naar een informatiegestuurde en technologisch hoogwaardige krijgsmacht, het vergroten van de voorraden (bijvoorbeeld munitie, kleding & uitrusting) en diverse verbeteringen op het gebied van projectvoering, inkoop en afstoting van defensiematerieel en personele en logistieke ondersteuning. In het jaar 2024 blijft, voor het COMMIT, de nadruk liggen op de structurele personele groei van de organisatie. Deze groei is nodig om de opdrachten uit de Defensienota 2022 te kunnen uitvoeren. De opdrachten met het daarbij behorende budget zijn opgenomen in het Defensiematerieelfonds.

Onder de vlag van National Armaments Director ontwikkelt en versterkt het COMMIT ook de internationale samenwerking op het gebied van IT en materieel (NAVO, EU, multinationaal en bilateraal). Specifiek op het gebied van duurzaamheid levert het COMMIT een bijdrage door in toenemende mate biologische of synthetische brandstof te leveren.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 22 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 7 Commando Materieel en IT(bedragen x € 1.000)

	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Verplichtingen	696.020	713.966	747.001	762.487	755.823	762.470	768.315
Uitgaven	651.097	715.898	751.272	767.787	761.729	774.386	780.352
Programmauitgaven							
Opdrachten	156.264	155.095	168.034	176.856	180.033	182.960	182.960
Gereedstelling	156.264	155.095	168.034	176.856	180.033	182.960	182.960
(Schade)vergoeding	58	0	0	0	0	0	0
Schadevergoeding overig	58	0	0	0	0	0	0
Apparaatsuitgaven							
Personele uitgaven	482.601	537.890	565.451	572.699	563.253	571.620	577.533
Eigen personeel	431.076	484.129	514.296	522.332	513.045	521.521	528.307
Externe inhoud	29.618	33.053	30.372	29.584	29.584	29.475	28.602
Overige personele exploitatie	21.907	20.708	20.783	20.783	20.624	20.624	20.624
Materiële uitgaven	12.174	22.913	17.787	18.232	18.443	19.806	19.859
Overige materiële exploitatie	12.174	22.913	17.787	18.232	18.443	19.806	19.859
Ontvangsten	26.340	25.765	25.765	25.765	25.765	25.765	25.765

Tabel 23 Geschatte budgetflexibiliteit

	2024
<i>juridisch verplicht</i>	87,1%
<i>bestuurlijk gebonden</i>	0,0%
<i>beleidsmatig gereserveerd</i>	12,9%
<i>nog niet ingevuld/vrij te besteden</i>	0,0%

Budgetflexibiliteit

Het aandeel juridisch verplicht heeft betrekking op de leveringen van de financiële instrumenten opdrachten, personele en materiële uitgaven. Verplichtingen onder gereedstelling betreft onder meer de brandstoffen voor inzet van de wapensystemen en voertuigen. Bij de personele uitgaven wordt ervan uitgegaan dat het budget voor salarissen voor 2024 volledig verplicht is. Daarnaast worden de reeds aangegeven verplichtingen voor externe inhoud ook als juridisch verplicht gezien. Voor de personele exploitatie betreft het met name de opleidingen. Onder de materiële uitgaven betreft dit voornamelijk uitgaven voor het zelfstandig aanschaffen van bedrijfsmiddelen. Ook worden er opdrachten gegeven aan o.a. kennis-instituten voor innovatieprojecten.

E. Toelichting op de financiële instrumenten

Gereedstelling

Gereedstelling omvat de geraamde uitgaven voor brandstof en smeermiddelen. De prijzen van met name brandstoffen zijn zeer flexibel als gevolg van de snel wijzigende brandstofprijzen en dollarkoersen.

Personele uitgaven

Personele uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen, woon-werkverkeer en inhoud van personeel. De overige personele exploitatie bestaat uit opleidingen, werving, dienstreizen

en overige personeelsgebonden uitgaven. Het COMMIT investeert in de kwaliteit van haar mensen en de flexibiliteit en diversiteit van het personeelsbestand. De belangrijkste capaciteiten van het COMMIT zijn de kennis en ervaring van het personeel.

Materiële uitgaven

Materiële uitgaven bestaan bij het COMMIT hoofdzakelijk uit goederen en diensten ten behoeve van de bedrijfsvoering.

3.8 Artikel 8 Defensie Ondersteuningscommando

A. Algemene doelstelling

Het Defensie Ondersteuningscommando (DOSCO) ondersteunt de krijgsmacht in haar taken. Het DOSCO doet dit door te zorgen voor personele diensten, zoals werving en opleidingen, maar ook huisvesting, vastgoed, catering, beveiliging, bewaking, facilitaire zaken, gezondheidszorg, logistiek en transport. Het DOSCO voorziet zelf in die ondersteuning en koopt een deel van de producten en diensten in bij organisaties buiten het ministerie van Defensie.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is verantwoordelijk voor een doeltreffende en doelmatige ondersteuning van de krijgsmacht. Het DOSCO krijgt, net als de operationele commando's, een generieke gereedstellingsopdracht. Vooraanschouw ontvangt DOSCO een gereedstellingsopdracht voor specialistische medische zorg en strategisch transport.

Tabel 24 Capaciteiten DOSCO

Capaciteit	Inzetbare eenheid	Omschrijving
SPECIALISTISCHE MEDISCHE ZORG	Chirurgisch team voor Role 2 Medical Treatment Facility	Levert een chirurgisch team ten behoeve van een chirurgisch hospitaal.
	Bloedbank	Levert personele capaciteit om te voorzien in een operationele bloedbank.
STRATEGISCH TRANSPORT	Movement Control-teams (teams van het National Movement Coordination Centre (NMCC) en verplaatsingssondersteuning van CLAS)	Ondersteunen verplaatsingsoperaties zowel nationaal als internationaal van andere inzetbare eenheden.

C. Beleidswijzigingen

De groei van Defensie heeft gevolgen voor de defensiebrede ondersteuning die het DOSCO levert. De uitwerking en implementatie van de plannen en mogelijke verdere intensivering in Defensie hebben de komende jaren invloed op deze ondersteuning. Het DOSCO ontwikkelt zich naar een wendbare en schaalbare ondersteuner die altijd en overal ondersteuning levert. Het ondersteuningscommando zet in op effectieve dienstverlening door processen te optimaliseren en datagedreven werken mogelijk te maken. Door haar vakmensen de ruimte en het vertrouwen te geven om hun werk goed en veilig te kunnen doen, komt DOSCO tot een nog betere ondersteuning.

Door extra te investeren in met name vastgoed, strategisch transport, geneeskundige ondersteuning en capaciteit voor bewaken en beveiligen worden grote defensiebrede achterstanden ingelopen. De transitie naar een versterkte en snel inzetbare krijgsmacht heeft ook effect op de ondersteuning die het ondersteuningscommando levert. Het DOSCO haakt daarbij vroegtijdig aan zodat de (financiële) gevolgen voor de ondersteuning goed ingeschat kunnen worden en de ondersteuning tijdig en adequaat georganiseerd wordt.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 25 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 8 Defensie Ondersteuningscommando (bedragen x € 1.000)

	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Verplichtingen	1.331.844	1.508.034	1.476.122	1.507.665	1.533.184	1.517.967	1.487.289
Uitgaven	1.290.733	1.520.533	1.494.930	1.528.888	1.557.041	1.531.129	1.501.180
Programmauitgaven							
Opdrachten	184	0	0	0	0	0	0
Gereedstelling	184	0	0	0	0	0	0
(Schade)vergoeding	93.141	140.950	127.260	136.138	146.551	120.675	89.612
Schadevergoeding overig	10.547	9.000	8.775	8.883	8.931	8.968	9.000
Nationaal Fonds Ereschuld	82.193	130.000	114.407	123.177	133.542	107.629	76.534
Reservering schadevergoeding Chroom 6	401	1.950	4.078	4.078	4.078	4.078	4.078
Apparaatsuitgaven							
Personele uitgaven	866.280	937.948	1.018.535	1.024.936	1.035.812	1.034.933	1.037.293
Eigen personeel	661.840	688.296	777.048	798.900	806.866	807.823	811.549
Externe inhuur	23.509	31.210	3.910	3.911	3.911	3.875	3.875
Overige personele exploitatie	166.778	200.192	219.127	203.675	206.585	204.785	203.419
Attaches	14.153	18.250	18.450	18.450	18.450	18.450	18.450
Materiële uitgaven	331.128	441.635	349.135	367.814	374.678	375.521	374.275
Overige materiële exploitatie	325.172	434.616	343.773	362.428	369.350	370.193	368.947
Attaches	5.956	7.019	5.362	5.386	5.328	5.328	5.328
Ontvangsten	74.696	68.995	68.995	68.995	68.995	68.995	68.995

Tabel 26 Geschatte budgetflexibiliteit

	2024
<i>juridisch verplicht</i>	59,0%
<i>bestuurlijk gebonden</i>	7,9%
<i>beleidsmatig gereserveerd</i>	33,1%
<i>nog niet ingevuld/vrij te besteden</i>	0,0%

Budgetflexibiliteit

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op de leveringen van goederen en/of diensten, waarvan overeenkomsten zijn aangegaan voor de financiële instrumenten «opdrachten, personele en materiële uitgaven». Bij de personele uitgaven wordt ervan uitgegaan dat het budget voor salarissen, gebaseerd op de organieke sterkte, voor 2024 volledig verplicht is. Daarnaast worden de reeds aangegeven verplichtingen voor externe inhuur ook als juridisch verplicht gezien. Voor de personele exploitatie betreft het met name de opleidingen en lopende contracten voor werven personeel en juridische dienstverlening. Onder de materiële uitgaven betreft dit voornamelijk uitgaven voor het zelfstandig aanschaffen van bedrijfsmiddelen, de defensiebrede facilitaire ondersteuning en catering.

Voor 2024 is 59,0 % juridisch verplicht ten opzichte van het totaal beschikbare budget.

Het percentage bestuurlijk gebonden verplichtingen betreft de volledige regelingen voor schadevergoedingen, het Nationaal Fonds Ereschuld en de Reservering schadevergoedingen Chroom 6.

Voor 2024 is 7,9 % bestuurlijk gebonden ten opzichte van het totaal beschikbare budget.

E. Toelichting op de financiële instrumenten

Schadevergoeding

De uitgaven voor het Nationaal Fonds Ereschuld worden bij het DOSCO verantwoord onder het financieel instrument schadevergoeding. Dit fonds is ingesteld voor militairen die een handicap, trauma of andere aandoening hebben opgelopen tijdens missies naar het buitenland. Hierin zijn de budgetten voor schadevergoedingen en regelingen voor schadevergoedingen voor veteranen ondergebracht. De uitgaven hiervoor kennen een fluctuerend verloop en meer (jonge) veteranen doen een beroep op compensatie. Om deze reden zijn de budgetten tot en met 2027 eerder al aanzienlijk verhoogd. Daarnaast worden geraamde uitgaven voor uitkeringen in verband met Chroom 6 en overige schadevergoedingen onder het instrument schadevergoeding verantwoord.

Personele uitgaven

Personele uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen, woon-werkverkeer en inhoud van het personeel. De overige personele exploitatie bestaat uit opleidingen, werving, dienstreizen, internationale verhuizingen en overige personeelsgebonden uitgaven. De salarissen van het attaché personeel worden afzonderlijk gepresenteerd, omdat deze uitgaven onder het Homogene Groep Internationale Samenwerking (HGIS) attachébudget vallen.

De budgetten voor het eigen personeel stijgen de komende jaren als gevolg van het arbeidsvooraardenakkoord 2021-2023 en met name door extra budget dat vanuit de Defensienota is toegekend. De budgetten voor 2024 en volgende jaren zijn hoger dan het budget dat voor 2023 geraamd is. Dit budget is onder andere door krapte op de arbeidsmarkt verlaagd, waarbij er ingevuld is met externe inhoud.

Materiële uitgaven

Onder materiële uitgaven worden de geraamde uitgaven voor overige materiële exploitatie en de attachés weergegeven. De uitgaven voor de overige materiële exploitatie bestaan onder andere uit catering, facilitaire dienstverlening, mediadienstverlening, gezondheidszorg, beveiliging, energie en water, schoonmaak en wereldwijd transport van personen en goederen.

De budgetten voor de overige materiële exploitatie voor 2024 en volgende jaren zijn lager dan het budget dat voor 2023 geraamd is. Dit verschil wordt voornamelijk veroorzaakt doordat er in 2023 extra budget van € 88 miljoen voor energie is toegekend vanwege de gestegen prijzen en € 39 miljoen voor transport als gevolg van de toegenomen vraag hiernaar.

4. Niet-beleidsartikelen

4.1 Artikel 9 Algemeen

Algemene doelstelling

Het kerndepartement voert een aantal defensiebrede taken uit. Dit zijn het verstrekken van subsidies voor defensie-gerelateerde (maatschappelijke) taken, het bijdragen aan andere begrotingshoofdstukken, de bekostiging van instellingen voor kennisopbouw, het bijdragen aan internationale organisaties, het uitvoeren van opdrachten, schadevergoedingen en de bijdrage aan rijksbrede en defensiebrede beleidsopdrachten.

A. Budgettaire gevolgen

Tabel 27 Budgettaire gevolgen artikel 9 Algemeen (bedragen x € 1.000)						
	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Verplichtingen	199.989	232.308	236.916	223.455	218.557	215.470
Uitgaven	198.187	232.308	236.916	223.455	218.557	215.470
<hr/>						
Programmauitgaven						
Subsidies (regelingen)	47.293	46.537	47.161	47.296	47.331	47.229
Subsidies	47.293	46.537	47.161	47.296	47.331	47.229
Bijdrage aan (andere) begrotingshoofdstukken	51.065	71.594	74.600	79.710	80.142	78.085
Kennisopbouw TNO via EZ	47.254	64.003	66.109	70.108	70.540	69.283
Kennisopbouw NLR via EZ	1.405	4.059	4.059	4.159	4.159	3.359
Kennisopbouw MARIN via EZ	2.332	3.444	4.144	4.894	4.894	4.894
Overige Bijdragen	74	88	288	549	549	549
Opdrachten	11.795	15.322	14.530	11.778	9.936	9.414
Opdrachten beleid	8.696	11.077	9.920	7.168	7.233	6.721
opdrachten milieu beleid	3.099	4.245	4.610	4.610	2.703	2.693
Bijdrage aan (inter-)nationale organisaties	68.075	73.245	74.260	74.372	74.350	74.350
Bijdrage aan de NAVO	62.271	66.701	67.716	67.717	67.697	67.697
Bijdrage aan internationale samenwerking	5.804	6.544	6.544	6.655	6.653	6.653
Bekostiging	3.649	4.290	4.291	4.291	4.291	4.291
Bekostiging diverse instellingen	3.649	4.290	4.291	4.291	4.291	4.291
Inkomensoverdrachten	83	742	4.242	4.242	742	336
Overige bijdragen	83	742	4.242	4.242	742	336
(Schade)vergoeding	16.227	20.578	17.832	1.766	1.765	1.765
Schadevergoeding overig	3.075	1.765	1.774	1.766	1.765	1.765
Regeling Chroom 6 Defensie	4.021	6.513	5.058	0	0	0
Civielrechtelijke Regeling Srebrenica 2020	8.366	12.300	11.000	0	0	0
Vrijwillige bijdrage Hawija	765	0	0	0	0	0
Ontvangsten	6.135	1.600	1.600	1.600	1.600	1.600

B. Toelichting op de financiële instrumenten

Subsidies

Defensie verleent subsidies aan instellingen die een toegevoegde (maatschappelijke) waarde hebben, en die defensiebeleid voor bijzondere doelgroepen uitvoeren, omdat zij hierin gespecialiseerd zijn (waaronder veteranen). De defensiesubsidies worden verleend met als doel instandhouding van de instellingen, zodat deze hun toegevoegde waarde kunnen blijven leveren. De subsidies zijn gecategoriseerd in subsidies voor vetera-

nenzorg en subsidies voor cultureel erfgoed en tradities. Daarnaast worden subsidies verstrekt aan onderwijs en kennis- en technologieontwikkeling. Bijlage 7.4 geeft een overzicht van de subsidies weer.

Bijdrage aan andere begrotingshoofdstukken

Defensie draagt bij aan kennisopbouw en innovatie-ontwikkeling. Het Maritiem Research Instituut (MARIN), het Koninklijk Nederlands Lucht- en Ruimtevaartcentrum (NLR) en de Nederlandse organisatie voor Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek (TNO) ontvangen een jaarlijkse bijdrage om hun defensie-specifieke kennisbasis in stand te houden. Vanuit de opgebouwde kennis laat Defensie zich adviseren en ondersteunen bij de beleidsvorming, verwerving en onderhoud van materieel, opleiding en training, bedrijfsvoering en operationeel optreden. Met de uitvoering van onderzoeksprogramma's en -projecten krijgt de Strategie-, Kennis- en Innovatieagenda 2021–2025 invulling. De overige bijdragen aan begrotingshoofdstukken zijn de bijdragen aan het Ministerie van Buitenlandse Zaken voor de instandhouding van de Adviesraad Internationale Vraagstukken en de Atlantische Commissie.

Bijdrage aan (inter)nationale organisaties

Defensie draagt jaarlijks met een contributie bij aan de NAVO-exploitatie. Tijdens de in 2022 gehouden NAVO top te Madrid zijn door de lidstaten afspraken gemaakt om de contributiebijdragen de komende jaren te verhogen. De verhogingen betreffen voornamelijk de bijdragen aan de NAVO-commandostructuur, infrastructuur en de AWACS vliegtuigen. Daarnaast vervult Nederland tot medio 2024 de functie van Chairman of the Military Committee (CMC) te Brussel.

Opdrachten

In de Defensienota is beschreven dat Defensie investeert in haar personeel: arbeidsvoorraarden worden verbeterd en er komt een nieuw Human Resources (HR)-model. Voor de implementatie van het nieuwe HR-model en het nieuwe pensioencontract is ondersteuning benodigd. Het budget voor opdrachten betreft voornamelijk de jaarlijkse bestedingen aan derden voor de ondersteuning van beleid en rechtspositionele ondersteuning. Daarnaast zijn ook beleidsuitgaven voor het defensiebreed implementeren van energie- en milieuwetgeving (stikstof en omgevingswet) hier onderdeel van.

Bekostiging

‘Bekostiging’ zijn bijdragen aan instellingen, zoals de Stichting Faciliteiten Centraal Georganiseerd Overleg Militairen en de ondersteuning van organisaties die deel uitmaken van de sector Defensie.

Schadevergoedingen

De schadevergoedingen (voorheen: Inkomensoverdrachten) zijn bestemd voor doelgroepen die schade ondervinden van defensiebeleid. Hieronder vallen de uitgaven voor de uitkeringsregeling voor chroom-6 slachtoffers: de Regeling Uitkering chroom-6 Defensie (zie Kamerstukken II 2017/18, [34 775 X, nr. 126](#) en Kamerstukken II 2020/21, [35 570 X, nr. 92](#)). Verder vallen hieronder de schade-uitkeringen Srebrenica (zie Kamerstukken II 2019/20 [35 450 X, nr. 2](#)), uitgaven voor herstelprojecten in Hawija (zie Kamerstukken II 2020/21, [27 925 nr. 766](#)).

4.2 Artikel 10 Apparaat Kerndepartement

Algemene doelstelling

Inzet is de kerntaak van Defensie. De bestuursstaf geeft hier namens de minister sturing aan door het formuleren van het defensiebeleid, het aansturen van de uitvoering door de commandant der strijdkrachten, het toewijzen van middelen aan alle defensieonderdelen, het leveren van kwalitatief hoogwaardig inlichtingen- en veiligheidsinformatie, het toezicht houden op verschillende Defensie specifieke taken, het opstellen van kaders voor de defensiebrede bedrijfsvoering en het bijdragen aan militaire pensioenen en uitkeringen.

A. Budgettaire gevolgen

Tabel 28 Budgettaire gevolgen artikel 10 Apparaat Kerndepartement (bedragen x € 1.000)							
	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Verplichtingen	1.646.936	1.741.826	1.818.824	1.818.387	1.814.354	1.811.887	1.824.285
Uitgaven	1.627.051	1.744.204	1.825.467	1.827.109	1.824.243	1.827.989	1.840.892
Apparaatsuitgaven							
Personele uitgaven	1.597.746	1.708.561	1.753.469	1.751.730	1.761.443	1.761.844	1.767.002
Eigen personeel	312.968	368.137	436.288	453.206	466.102	476.995	478.558
Externe Inhuur	14.758	22.187	5.018	4.977	6.636	4.278	4.276
Overige personele exploitatie	18.677	26.320	26.303	26.850	27.167	27.525	25.459
Uitkeringen (pensioenen en wachtgelden)	1.251.343	1.291.917	1.285.860	1.266.697	1.261.538	1.253.046	1.258.709
Materiële uitgaven	29.305	35.643	71.998	75.379	62.800	66.145	73.890
Overige materiële exploitatie	29.305	35.643	71.998	75.379	62.800	66.145	73.890
Ontvangsten	10.205	8.117	7.853	7.853	7.853	7.853	7.853

B. Toelichting op de financiële instrumenten

Algemeene toelichting Bestuursstaf artikel 10

De Bestuursstaf, bestaande uit het Directoraat-Generaal Beleid, Ressort PSG, de Defensiestaf, de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD) en de bijzondere organisatie eenheden, draagt zorg voor de sturing van, het beleid voor en het toezicht op Defensie. De Bestuursstaf adviseert en ondersteunt ook de bewindspersonen bij het besturen van de organisatie en het afleggen van verantwoording aan het parlement. De uitgaven die daarmee gemoeid zijn, zijn vooral salarissen voor burger- en militair personeel, persoonsgebonden uitgaven, externe inhuur en overige exploitatie. De bijzondere organisatie eenheden van de Bestuursstaf bestaan uit de Inspecteur-Generaal van de Krijgsmacht (IGK), Inspecteur-Generaal Veiligheid (IGV) die aan het hoofd staat van de Inspectie Veiligheid Defensie (IVD), de Militaire Luchtvaart Autoriteit (MLA), de Inspectie Militaire Gezondheidszorg (IMG), de Centrale Organisatie Integriteit Defensie (COID), Diensten Geestelijke Verzorging (DGV) en het Militair Huis van de Koning (MHK).

Als grootste eenheid ressorterend onder de Bestuursstaf is de MIVD belast met de ondersteuning van Defensie op het gebied van het leveren van kwalitatief hoogwaardige inlichtingen- en veiligheidsinformatie. Daarmee levert de MIVD een onmisbare bijdrage aan de opbouw, de gereedstelling en de inzet van de krijgsmacht en de informatiepositie van Nederland. In de Defensienota is beschreven dat het slagveld digitaliseert en dat het toegenomen aanbod van informatiebronnen nieuwe mogelijkheden opent,

maar ook risico's kent. De uitgaven die binnen artikel 10 gemoeid zijn omvatten vooral salarissen voor burger- en militair personeel, persoonsgebonden uitgaven en overige niet gecentraliseerde exploitatie-uitgaven.

Personele uitgaven

De personele uitgaven bestaan uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen en reiskosten woon-werkverkeer. De overige personele exploitatie bestaat uit opleidingen, dienstreizen en overige persoonsgebonden uitgaven.

De post Uitkeringen betreft de militaire pensioenen, AOW-gat compensatie, Uitkering Gewezen Militairen en verstrekking van uitkeringen in het kader van de sociale zekerheid, waaronder het Sociaal Beleidskader en overige regelingen voor voormalig defensiepersoneel.

De komende jaren is budget beschikbaar voor het versterken van de toezichthouders veiligheid, integriteit en de luchtvaartautoriteit, voor de taskforce *Host Nation Support* (operationele logistiek), voor de ondersteuning van informatievoorziening en parlementaire processen, kennis en beleidsontwikkeling voor de omgevingswet, energie en duurzaamheid en capaciteit voor compliance en veiligheidsfuncties bij de MIVD.

Materiële uitgaven

De komende jaren wordt tevens aandacht besteed aan vastgoed, duurzaamheid (in het bijzonder stikstof) en omgeving. De Verduurzaamroute Vastgoed en de roadmap Energietransitie worden gebruikt voor het aanjagen van innovatie. Verder draagt de verduurzaming bij aan de reductie van CO₂ en stikstof. Tevens zal de komende jaren aandacht worden besteed aan het programma Defensie Open Op Orde om binnen vijf jaar te voldoen aan vigerende wet- en regelgeving. Tot slot bereidt Defensie zich verder voor op de omgevingswet in de rol van zowel aanvrager als verlener van vergunningen.

Om de inzetbaarheidsdoelen te bereiken worden de volgende capaciteiten en inzetbare eenheden (budgettair vallend onder het kerndepartement, aansturing door CDS) gereed gesteld.

Tabel 29 Capaciteiten CDS

Capaciteit	Inzetbare eenheid	Omschrijving
NLD SPECIAL OPERATIONS COMMAND AND CONTROL	Opschaalbare expeditionaire stafcapaciteit	Aansturen en coördineren van niet-geplande nationale en/of internationale speciale operaties met een korte reactietijd.
	Composite Special Operations Component Command	Het Nederlandse deel, in een gezamenlijk hoofdkwartier met België en Denemarken, coördineert de Speciale Operaties en inzet van speciale eenheden.
DEFENSIE CYBER COMMANDO (DCC)	Militaire Cyber Operaties	Levert cybereffecten die bijdragen aan de bescherming van Nederland en de Nederlandse belangen in de wereld.

C. Totaaloverzicht apparaatsuitgaven/kosten

Tabel 30 PM Totaaloverzicht apparaatsuitgaven/kosten inclusief agentschappen en zbo's/rwt's (bedragen x € 1.000)

	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Totaal apparaatsuitgaven Defensie	7.025.597	7.727.768	7.977.603	8.036.339	8.061.041	8.095.531	8.132.271
Kerndepartement	1.627.051	1.744.204	1.825.467	1.827.109	1.824.243	1.827.989	1.840.892
Koninklijke Marine	892.563	935.889	1.003.510	1.014.874	1.022.801	1.030.350	1.032.616
Koninklijke Landmacht	1.515.327	1.658.456	1.692.959	1.706.129	1.709.597	1.720.544	1.722.352
Koninklijke Luchtmacht	734.786	782.974	824.049	804.277	807.599	808.759	812.099
Koninklijke Marechaussee	563.687	665.859	680.710	700.269	704.615	706.009	715.352
Commando Materieel en IT	494.775	560.803	583.238	590.931	581.696	591.426	597.392
Defensie Ondersteuningscommando	1.197.408	1.379.583	1.367.670	1.392.750	1.410.490	1.410.454	1.411.568

4.3 Artikel 11 Geheim

Algemeen

Het niet-beleidsartikel Geheim op basis van artikel 2.8 van de Comptabiliteitswet 2016 kent geen artikelonderdelen. Dit niet-beleidsartikel is bestemd voor de verplichtingen, uitgaven en ontvangsten waarvoor geldt dat openbaarmaking via toedeling aan een expliciet beleidsartikel niet in het belang van de Staat is.

A. Budgettaire gevolgen

Tabel 31 Budgettaire gevolgen artikel 11 Geheim (bedragen x € 1.000)						
	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Verplichtingen	16.893	18.815	18.815	18.815	18.815	20.315
Uitgaven	16.893	18.815	18.815	18.815	18.815	20.315
Ontvangsten	0	0	0	0	0	0

B. Toelichting op de financiële instrumenten

De geheime uitgaven worden jaarlijks toegelicht aan het college van de Algemene Rekenkamer en het bevat tevens het budget voor MIVD gerelateerde uitgaven ten behoeve van internationale inzet.

4.4 Artikel 12 Nog onverdeeld

Algemeen

Het niet-beleidsartikel Nog onverdeeld bestaat uit verplichtingen, uitgaven en ontvangsten. Uitgaven worden onderverdeeld naar loonbijstelling, prijsbijstelling, nog onverdeeld en een eventuele taakstelling (negatief bedrag).

A. Budgettaire gevolgen

Tabel 32 Budgettaire gevolgen artikel12 Nog onverdeeld (bedragen x € 1.000)							
	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Verplichtingen	0	102.262	609.419	661.967	529.160	575.057	523.874
Uitgaven	0	112.262	618.419	661.967	529.160	575.057	523.874
Nog onverdeeld Loon	0	35.194	552.805	555.001	357.191	360.387	299.203
Nog onverdeeld Prijs	0	77.068	65.614	106.966	171.969	214.670	224.671
Ontvangsten	0	0	0	0	0	0	0

B. Toelichting op de financiële instrumenten

Artikel 12 is een begrotingstechnisch artikel van waaruit diverse doorverdelingen plaatsvinden naar andere artikelen van de defensiebegroting. Op dit moment zijn nog niet alle middelen uit het arbeidsvoorwaardenakkoord doorverdeeld aan de defensieonderdelen. Daarnaast resteert nog budget dat voortkomt uit de middelen die met de Voorjaarsnota 2022 zijn toegevoegd aan de defensiebegroting. Dit budget wordt eveneens nog nader verdeeld binnen de defensiebegroting.

4.5 Artikel 13 Bijdrage aan Defensiematerieelbegrotingsfonds

A. Algemene doelstelling

Op dit artikel worden de bijdragen vanuit de reguliere begroting aan het Defensiematerieelbegrotingsfonds verantwoord.

B. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 33 Bijdrage aan Defensiematerieelbegrotingsfonds (bedragen x € 1.000)							
Omschrijving	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Verplichtingen	4.869.867	5.465.332	10.617.270	10.905.645	10.743.911	10.232.262	10.064.839
Uitgaven	4.869.867	5.467.518	10.592.237	10.872.797	10.704.655	10.113.654	9.995.201
<i>Bijdrage aan Defensiematerieelbegrotingsfonds</i>	4.869.867	5.467.518	10.592.237	10.872.797	10.704.655	10.113.654	9.995.201
Ontvangsten	0	0	0	0	0	0	0

5. Begroting agentschappen

5.1 Paresto

Algemeen

Het baten-lastenagentschap Paresto maakt deel uit van het Defensie Ondersteuningscommando (DOSCO). Paresto is een professionele interne cateringorganisatie die in opdracht van Defensie een pakket aan cateringondersteuning levert aan haar gehele organisatie en aan (NAVO)-bondgenoten op Nederlands grondgebied. Dit gebeurt met een sterke focus op kwaliteit én met de wensen van gasten en opdrachtgevers als uitgangspunt.

Begroting van baten en lasten

Tabel 34 Begroting van baten-lastenagentschap voor het jaar 2024 (bedragen x € 1.000)

	2022 Stand Slotwet t-2	2023 Vastgestelde Begroting	2024 t	2025 t+1	2026 t+2	2027 t+3	2028 t+4
Baten							
- Omzet	76.698	80.804	84.258	85.178	86.111	86.662	86.376
waarvan omzet moederdepartement	60.745	60.603	67.928	68.371	68.710	68.941	68.941
waarvan omzet overige departementen	575	495	495	495	495	495	495
waarvan omzet derden	15.378	19.706	15.835	16.312	16.906	17.226	16.940
- Rentebaten	—	—	—	—	—	—	—
- Vrijval voorzieningen	—	—	—	—	—	—	—
- Bijzondere baten	349	—	—	—	—	—	—
Totaal Baten	77.047	80.804	84.258	85.178	86.111	86.662	86.376
Lasten							
- Apparaatskosten	—	—	—	—	—	—	—
Personele kosten	47.675	54.066	52.473	53.077	53.653	53.988	53.704
waarvan eigen personeel	44.437	47.905	48.632	49.193	49.723	50.027	49.746
waarvan inhuur externen	2.747	5.454	3.305	3.341	3.382	3.409	3.409
waarvan overige personele kosten	491	707	536	543	548	552	549
Materiële kosten	24.063	26.468	31.724	32.042	32.411	32.659	32.658
waarvan apparaat ICT	65	—	—	—	—	—	—
waarvan bijdrage aan SSO's	—	—	—	—	—	—	—
waarvan overige materiële afschrijvingskosten	803	1.000	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000
- Rentelasten	—	—	—	—	—	—	—
- Afschrijvingskosten	123	270	61	59	47	15	14
Materiëel	123	270	61	59	47	15	14
waarvan apparaat ICT	—	—	—	—	—	—	—
waarvan overige materiële afschrijvingskosten	123	270	61	59	47	15	14
Immateriëel	—	—	—	—	—	—	—
- Overige lasten	15	—	—	—	—	—	—
waarvan donaties voorzieningen	—	—	—	—	—	—	—
waarvan bijzonderen lasten	15	—	—	—	—	—	—
Totaal lasten	71.876	80.804	84.258	85.178	86.111	86.662	86.376

Toelichting bij begroting baten en lasten

Baten

Omzet moederdepartement

De omzet moederdepartement bestaat uit de aanneemsom en grotendeels de opbrengst die Paresto in rekening brengt voor onder meer banqueting- en maatwerkactiviteiten. De aanneemsom bestaat uit de aan de opdrachtnemer in rekening gebrachte bedragen om conform de opgestelde afspraken ondersteuning te leveren op de locaties.

De toename van de omzet moederdepartement ten opzichte van 2023 is voor een groot deel te verklaren door de stijging van de aanneemsom als gevolg van de effecten van de nieuwe arbeidsvoorwaarden voor 2023 en de ontvangen compensatie voor prijsverhogingen.

Omzet overige departementen

De omzet overige departementen betreft de opbrengst die Paresto in rekening brengt voor onder meer de lakeien van de Dienst Koninklijk Huis, maar ook opdrachten voor andere rijksdiensten zoals politie en justitie.

Omzet derden

De omzet derden betreft met name de opbrengst van hetgeen Paresto in haar bedrijfsrestaurants in rekening brengt bij zowel de eigen defensiedewerkers als eventuele andere gasten. Voor 2023 werd uitgegaan van een hogere omzet (post COVID), maar kijkende naar de realisatie lijken de cijfers eerder aan te sluiten bij voorgaande jaren en slechts in beperkte mate te stijgen. Het begrootte bedrag voor 2024 is daarmee significant lager dan het begrootte bedrag voor 2023.

Lasten

Personele kosten

Vanwege een toename van het gebruik van PAS en de groei van Defensie neemt de personele bezetting in 2024 toe tot 776 eigen vte'n. Dit verklaart deels de stijging in personele kosten. Het andere deel wordt veroorzaakt door de aangepaste arbeidsvoorwaarden. Waar nodig doet Paresto een beroep op externe inhuur. Dit is bijvoorbeeld het geval bij het vervangen van zieke collega's, piekdrukte of noodzakelijke inzet tijdens (grote) evenementen. Gezien de ontwikkelingen op de flexibele arbeidsmarkt, de veranderingen in flexwetgeving en het mogelijk uitblijven van het herstel van de uitzendmarkt, zoekt Paresto steeds meer naar mogelijkheden om eigen personeel in te zetten.

Materiële kosten

De materiële kosten bestaan voor een groot deel uit kosten van de ingrediënten voor maaltijden en consumpties.

De overige materiële kosten bestaan uit exploitatiekosten van zowel Bedrijfsvoering & Ondersteuning i.o. als de locaties en de afleverkosten van de grootste leverancier. Deze laatste post is de reden voor de stijging.

Afschrijvingskosten

De afschrijvingskosten hebben betrekking op de (verwachte) aanschaf van divers kleiner materieel dat niet via een ander assortiment aangeschaft kan worden.

Kasstroomoverzicht

Tabel 35 Kasstroomoverzicht over het jaar 2023 (bedragen x € 1.000)

	2022	2023 Vastge- stelde Stand slotwet t-2	2024 begroting	2024 t	2025 t+1	2026 t+2	2027 t+3	2028 t+4
Rekening courant RHB 1 januari								
1. + depositorekeningen	12.694	6.813	6.813	6.813	6.813	6.813	6.813	6.813
+/- totaal ontvangsten operationele kasstroom	75.668	80.804	84.258	85.178	86.111	86.662	86.376	
-/- totaal uitgaven operationele kasstroom	- 71.518	- 80.804	- 84.258	- 85.178	- 86.111	- 86.662	- 86.376	
2. Totaal operationele kasstroom	4.150	-	-	-	-	-	-	-
-/- totaal investeringen	- 91	-	-	-	-	-	-	
+/- totaal boekwaarde desinvesteringen	0	-	-	-	-	-	-	
3. Totaal investeringskasstroom	- 91	-	-	-	-	-	-	-
-/- eenmalige uitkering aan moederdepartement	- 2.500	-	-	-	-	-	-	
+/- eenmalige storting door moederdepartement	-	-	-	-	-	-	-	
-/- aflossingen op leningen	-	-	-	-	-	-	-	
+/- beroep op leenfaciliteit	-	-	-	-	-	-	-	
4. Totaal financieringskasstroom	- 2.500	-	-	-	-	-	-	-
Rekening courant RHB								
31 december + stand depositorekeningen (=1+2+3+4)		6.813	6.813	6.813	6.813	6.813	6.813	6.813
		14.253						

Toelichting bij het kasstroomoverzicht

In het overzicht van de kasstromen staat de meerjarige verwachting van de omvang centraal, alsmede de besteding van de beschikbare investeringsruimte en de liquiditeitsverwachting.

Niet zichtbaar in het overzicht is de in 2023 gedane uitkering aan het moederdepartement van € 5,1 miljoen in het kader van de verplichte afronding van het Eigen Vermogen boven de gestelde limiet. Deze afronding heeft inmiddels plaatsgevonden, maar had nog niet plaatsgevonden ten tijde van het opleveren van de vastgestelde begroting 2023. Voor 2022 is de vergelijkbare transactie (€ 2,5 miljoen) wel opgenomen daar het hier de stand slotwet t-2 betreft.

Doelmatigheidsparagraaf

Onderstaande tabel is onderverdeeld in een generiek deel en een specifiek deel. Deze indeling vloeit voort uit de aard van de ondersteuning door Paresto en de sturing op de bruto marge van de locaties. De hiermee samenhangende indicatoren zijn daarom als specifiek benoemd.

Ondergenoemde indicatoren worden beschouwd naar aanleiding van de gewijzigde governance.

Tabel 36 Overzicht doelmatigheidsindicatoren

	2022 Stand slotwet t-2	2023 Vastgestelde begroting t-1	2024 t	2025 t+1	2026 t+2	2027 t+3	2028 t+4
Omschrijving Generiek Deel							
Totaal omzet verkopen (x € 1.000)	41.606	43.799	43.516	44.288	45.220	45.771	45.485
Vte'n totaal	777	830	819	828	837	842	838
- waarvan in eigen dienst	742	756	776	785	793	798	794
- waarvan inhuur	35	74	43	43	44	44	44
Saldo van baten en lasten (%)	6,7%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Omschrijving Specifiek Deel							
Aantal locaties	76	76	76	76	76	76	76
Productiviteit per medewerker (omzet per Vte)	53.539	52.833	53.133	53.488	54.026	54.360	54.278
% Ziekteverzuim	8,1%	8,0%	8,0%	8,0%	8,0%	8,0%	8,0%
% Bruto marge locaties	44,3%	41,9%	31,7%	32,2%	32,7%	33,0%	32,6%

Toelichting

Het overgrote deel van de kosten van Paresto bestaat uit personele en ingrediëntkosten. De doelmatigheid van Paresto komt onder andere tot uitdrukking in een zo doelmanig mogelijke inzet van deze middelen. Twee belangrijke graadmeters daarvoor zijn de productiviteit per vte (omzet exclusief aanneemsom / aantal vte) en het percentage bruto marge (totale omzet exclusief aanneemsom verminderd met ingrediëntkosten ten opzichte van de totale omzet exclusief aanneemsom).

Vanwege een toename van het gebruik van PAS (als gevolg van een steeds ouder wordende organisatie) en de groei van defensie neemt het volume aan eigen personeel toe ten opzichte van de begroting 2023. Daarnaast is de verwachting dat er meer eigen personeel wordt aangetrokken, waardoor minder inhuur nodig is.

De daling van het brutomarge percentage vindt zijn grondslag in gestegen inkoopprijzen die niet doorberekend worden aan de afnemers. Het brutomarge percentage wordt berekend op basis van de aan afnemers in rekening gebrachte opbrengst. De ontvangen compensatie voor prijsstijgingen is onderdeel van de aanneemsom en derhalve geen onderdeel van de berekening van het brutomarge percentage.

6. Departement specifieke informatie

In dit hoofdstuk bieden wij u inzicht in:

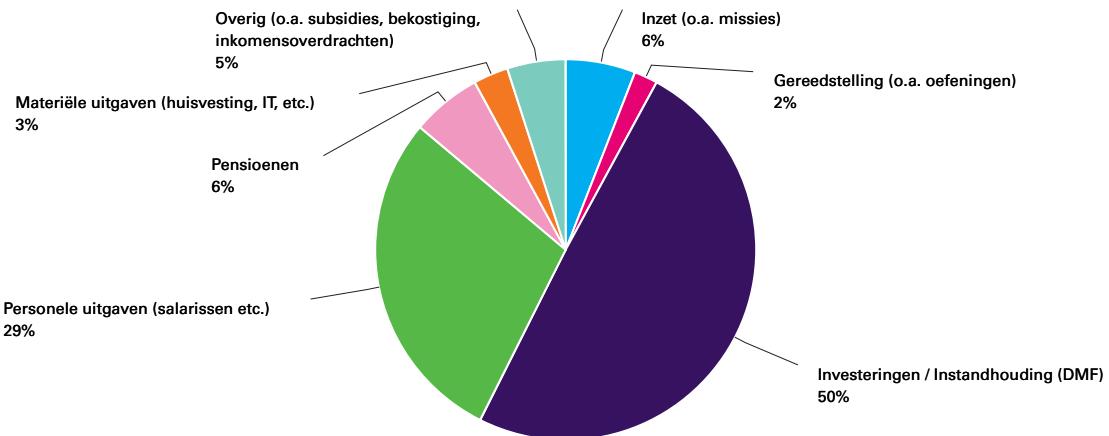
- Militaire pensioenen en uitkeringen;
- Verdeling van de apparaatsuitgaven;
- Overzicht formatie defensiepersoneel.

6.1 Militaire pensioenen en uitkeringen

Militaire pensioenen en uitkeringen

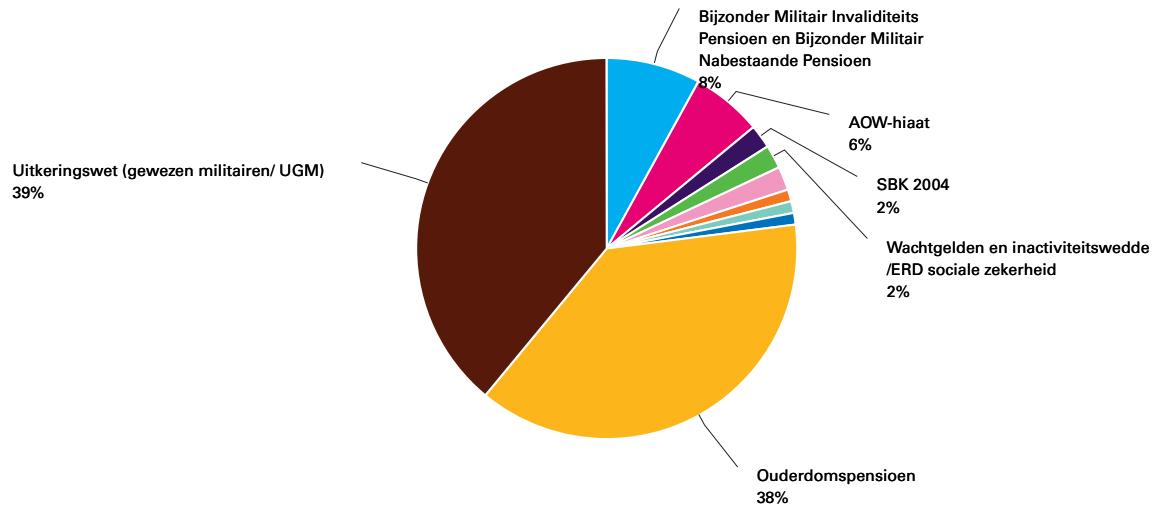
In onderstaande grafiek is te zien wat de relatieve verdeling is van de militaire pensioenen en uitkeringen ten opzichte van de absolute begroting in 2024:

Figuur 8 Relatieve verdeling pensioenen en uitkeringen

De pensioenen en uitkeringen zijn als volgt verdeeld:

Figuur 9

6.2 Verdeling van de apparaatsuitgaven

Verdeling van de apparaatsuitgaven

Tabel 37 Totaaloverzicht apparaatsuitgaven/kosten Ministerie van Defensie (bedragen x € 1.000)

	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Totaal apparaatsuitgaven Defensie	7.025.597	7.727.768	7.977.603	8.036.339	8.061.041	8.095.531	8.132.271
Kerndepartement	1.627.051	1.744.204	1.825.467	1.827.109	1.824.243	1.827.989	1.840.892
Koninklijke Marine	892.563	935.889	1.003.510	1.014.874	1.022.801	1.030.350	1.032.616
Koninklijke Landmacht	1.515.327	1.658.456	1.692.959	1.706.129	1.709.597	1.720.544	1.722.352
Koninklijke Luchtmacht	734.786	782.974	824.049	804.277	807.599	808.759	812.099
Koninklijke Marechaussee	563.687	665.859	680.710	700.269	704.615	706.009	715.352
Commando Materieel en IT	494.775	560.803	583.238	590.931	581.696	591.426	597.392
Defensie Ondersteuningscommando	1.197.408	1.379.583	1.367.670	1.392.750	1.410.490	1.410.454	1.411.568

6.3 Overzicht formatie defensiepersoneel

Zoals toegezegd in Kamerstukken II 2010/11, [32 733, nr. 37](#) zijn hieronder de tabellen opgenomen waarin defensiebreed de aantallen per rang of schaal worden vermeld.

Tabel 38 Overzicht formatie defensiepersoneel

	Personnel 1 juli 2023	formatie 2024	Formatie 2028
Burgerpersoneel			
Schaal 16 t/m 18	38	30	30
schaal 15	61	45	45
schaal 14	182	135	131
schaal 13	550	541	535
schaal 12	1.591	1.540	1.513
schaal 11	2.334	2.127	2.076
schaal 10	2.260	2.447	2.417
schaal 9	1.513	1.396	1.379
schaal 8	1.399	1.328	1.319
schaal 7	1.565	1.509	1.499
schaal 6	1.625	1.497	1.479
schaal 5	1.996	2.046	2.025
schaal 1 t/m 4	2.644	2.969	2.959
Totaal burgerpersoneel	17.758	17.610	17.407
Militair personeel			
GEN	93	81	80
KOL	378	370	367
LKOL	1.520	1.592	1.584
MAJ	2.476	2.711	2.709
KAP	2.604	3.384	3.384
LNT	2.033	2.691	2.678
AOO	3.005	3.346	3.323
SM	4.504	5.416	5.363
SGT (1)	8.270	11.277	11.208
SLD/KPL	9.941	14.093	14.168
Totaal op functie	34.824	44.961	44.864
Initiële opleidingen (NBOF)	4.554	4.590	4.599
Totaal militair personeel (inclusief NBOF)	39.378	49.551	49.463
Totaal burger en militair personeel	52.582	62.571	62.271
Totaal burger en militair personeel (inclusief NBOF)	57.136	67.161	66.870

7. Bijlagen

7.7.1 Bijlage Zelfstandige Bestuursorganen en Rechtspersonen met een Wettelijke Taak

Tabel 39 Overzicht Rechtspersonen met een Wettelijke Taak en Zelfstandige Bestuursorganen Ministerie van Defensie

Naam organisatie	ZBO/RWT	Begrotingsartikel	Begrotingsramingen 2024	Uitgevoerde evaluatie ZBO onder Kaderwet	Volgende evaluatie ZBO
Stichting Nederlands Veteraneninstituut (NLVi)	RWT	Niet beleidsartikel 9: Algemeen	€ 26,1 miljoen		
Stichting Koninklijke Defensiemusea (SKD)	RWT	Niet beleidsartikel 9: Algemeen	€ 19,3 miljoen		
Stichting Wetenschappelijk Onderwijs en Onderzoek (SWOON)	RWT	Beleidsartikel 8: Defensie Ondersteuningscommando	€ 20,5 miljoen		
Stichting ZiektekostenVerzekering Krijgsmacht (SZVK)	RWT	N.v.t.	€ 0		

NLVi

Het Nederlands Veteraneninstituut (NLVi) is een Rechtspersoon met een Wettelijke Taak en voert taken uit op het gebied van veteranenwelzijn en geeft uitvoering aan het veteranenbeleid zoals dit staat beschreven in de veteranenwet. Het NLVi is op 1 januari 2021 ontstaan dankzij het samengaan van zes organisaties of organisatieliedelen te weten: stichting het Veteranen Instituut, stichting De Basis, stichting Nederlandse Veteranendag (NLVD), het programmabureau Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen (LZV), de zorgcoördinatie van het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds (ABP) en de coördinatie van de nuldelijnsondersteuning van het Veteranenplatform (VP).

SKD

De Stichting Koninklijke Defensiemusea (SKD) draagt zorg voor het beheren van de museale collectie van Defensie Nationaal Militair Museum (NMM), Mariniersmuseum, Marinemuseum en Museum der Marechaussee. Zij stelt zich daarnaast ten doel de bezoekers aan de hand van een uiteenlopend activiteiten aanbod, met vaste en tijdelijke exposities, inzicht te laten verwerven in de betekenis van de krijgsmacht voor onze samenleving in heden, verleden en toekomst.

SWOON

De Stichting Wetenschappelijk Onderwijs en Onderzoek NLDA (SWOON) ziet in het kader van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek toe op het wetenschappelijke niveau van het onderwijs en onderzoek op de Nederlandse Defensie Academie. De stichting verzorgt de wetenschappelijke bachelor- en masterprogramma's als onderdeel van de officiersopleiding, in overeenstemming met de eisen van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek. Verder verleent de stichting graden die behoren bij wetenschappelijk onderwijs, laat zij opleidingen accrediteren en geaccrediteerd houden en verzorgt ze wetenschappelijk onderzoek ter ondersteuning van de wetenschappelijke opleidingen.

SZVK

De Stichting ZiektekostenVerzekering Krijgsmacht (SZVK) is namens het ministerie van Defensie belast met de uitvoering van de ministeriële regeling Ziektekostenverzekering militairen. De activiteiten van de SZVK

richten zich uitsluitend op militairen in actieve dienst aangezien deze niet vallen onder de werking van de Zorgverzekeringswet (ZVW). De SZVK ontvangt geen financiële bijdragen van Defensie om haar taken uit te voeren, maar verkrijgt haar inkomsten uit ziektekostenpremies die Defensie afdraagt. Daarnaast vergoedt Defensie een deel van de kosten van de schadelast die als gevolg van vliegen, inzet, varen en oefenen (VIVO-schade) kan optreden en die niet ten laste van de verzekering wordt gebracht en voor rekening van Defensie als werkgever komt. Naar huidig inzicht kwalificeert deze betaling van de VIVO-schadevergoeding zich niet als een bijdrage van het moederdepartement aan een RWT.

Defensie heeft geen begrotingsraming voor Zelfstandige Bestuursorganen en Rechtspersonen met een Wettelijke Taak vallend onder andere ministeries.

7.2 Bijlage verdiepingshoofdstuk

In het verdiepingshoofdstuk worden de belangrijkste mutaties ten opzichte van de begroting 2023 kort toegelicht.

Toelichting op de mutaties

1. Interdepartementale overboekingen

Vanuit diverse ministeries is budget naar Defensie overgeheveld voor het uitvoeren van activiteiten en vice versa. Per saldo stijgt de begroting van Defensie met € 74,1 miljoen voor 2024. Een volledig overzicht van de interdepartementale budgetoverhevelingen sinds de 1e suppletaire begroting 2023 is hieronder toegevoegd.

Tabel 40 Overzicht interdepartementale overboekingen (bedragen x € 1.000)

Omschrijving	artikel	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Bijdrage van J&V bewaken & beveiligen persoons beveiliging binnenland	5, 13	0	50.000	50.000	50.000	50.000	50.000
Bijdrage v&j middelen hoge segment bewaken en beveiligen kmar	5, 13	7.500	10.000	15.000	15.000	15.000	15.000
Bijdrage capaciteit grensdoorlaatposten regio zuid	5, 13	0	3.531	5.063	6.420	6.420	6.420
Bijdrage van BZK additioneel budget informatiehuishouding 2024	13	0	2.275	2.275	2.275	2.275	2.275
Bijdrage van J&V structurele intensivering sse tbv inzet dsi	2	2.200	2.200	2.200	2.200	2.200	2.200
Bijdrage J&V voor de eurostar trein	5, 13	1.645	1.645	1.645	1.645	1.645	1.645
Bijdrage van J&V aanpak ondermijning internationaal - team search	2, 13	0	1.313	563	563	563	563
Bijdrage van J&V herbestemming botoc middelen	5	975	975	975	975	975	975
Bijdrage van J&V aanpak ondermijning internationaal - rechtshulp	5	0	937	937	937	937	937
Bijdrage van J&V verrekening Ipo 2023 – 2028 ondermijningsmiddelen	2, 5	99	843	1.094	1.094	1.094	1.094
Bijdrage van J&V voor CZMCarib	13	700	700	700	700	700	700
Bijdrage van J&V uitbreiding pi-nl 4 vte'n garantstelling 2024 ev	5	0	678	620	562	562	562
Bijdrage J&V frontex standing corps KMar 2023	5	600	600	600	0	0	0
Bijdrage van J&V	2	0	430	860	860	860	860
Bijdrage van J&V aanpak ondermijning internationaal - operationele sla	5	0	374	374	374	374	374
Bijdrage van LNV disbalans KWNL	2	0	220	439	439	439	439
Bijdrage van MINFIN disbalans KWNL	2	0	220	439	439	439	439
Bijdrage van J&V verlenging financiering Iro 2023-2026	5	210	210	210	210	0	0
Bijdrage van I&W naar Defensie inzake awacs geilenkirchen	9	149	139	139	149	139	0
Bijdrage van EZK disbalans KWNL	2	0	69	137	137	137	137
Bijdrage van BZK overheveling kanselarij	8	0	65	65	65	65	65
Bijdrage van BZK overheveling kanselarij	8	0	65	65	65	65	65
Bijdrage aan BZ ambition plan developing & enhancing cyber capacity	12	- 180	0	0	0	0	0
Bijdrage aan BZK - omgevingswet	9	- 249	0	0	0	0	0
Bijdrage aan BZK bedrijfsvoeringskosten m-a	10, 13	- 7.342	0	0	0	0	0
Bijdrage aan BZK beheer dso lv - omgevingswet	9	- 249	0	0	0	0	0
Bijdrage aan BZK doorontwikkeling Wiv	10	- 301	0	0	0	0	0

Omschrijving	artikel	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Bijdrage aan BZK kostendeling gezamenlijk project a+m	13	- 1.500	0	0	0	0	0
Bijdrage aan BZK kostenverdeelnotitie 2023	13	- 520	0	0	0	0	0
Bijdrage aan BZK kostenverdeelnotitie 2023	13	- 520	0	0	0	0	0
Bijdrage aan BZK personele kosten m-a	10	- 295	0	0	0	0	0
Bijdrage aan BZK voor gezamelijke eenheid 1	10, 13	- 5.779	0	0	0	0	0
Bijdrage aan BZK voor gezamelijke eenheid 2	10	- 4.900	0	0	0	0	0
Bijdrage aan BZK voor gezamelijke eenheid 3	10, 13	- 2.439	0	0	0	0	0
Bijdrage aan BZK voor service team rijk	9	- 294	0	0	0	0	0
Bijdrage aan J&V project sf-ees op aas	5	- 2.800	0	0	0	0	0
Bijdrage aan minfin opleidingen kmar	5	- 301	0	0	0	0	0
Bijdrage BZK voor landenpakket versterking grenstoezicht carib 2023	5, 13	19.506	0	0	0	0	0
Bijdrage ez riksrederij reorganisatie en vlootvervanging	2	36	0	0	0	0	0
Bijdrage LNV meer Kosten huisvesting moc kw	13	1.190	0	0	0	0	0
Bijdrage van BZK serviceteam rijk nacalculatie 2022	9	110	0	0	0	0	0
Bijdrage van FIN reorganisatie en vlootvervanging	2	76	0	0	0	0	0
Bijdrage van I&W 2023 reguliere KWNL	2	3.610	0	0	0	0	0
Bijdrage van I&W midden 2023 KWNL	2	13.644	0	0	0	0	0
Bijdrage van I&W jaarcontract	2	76	0	0	0	0	0
Bijdrage van I&W RWS	2	526	0	0	0	0	0
Bijdrage van I&W RWS aanvulling KWNL	2	526	0	0	0	0	0
Bijdrage van J&V voor frontex	5	3.905	0	0	0	0	0
Bijdrage van J&V implementatiekosten wetboek van strafvordering 2023	5, 13	590	0	0	0	0	0
Bijdrage van J&V meer Kosten huisvesting moc kw	13	1.190	0	0	0	0	0
Bijdrage van J&V reorganisatie en vlootvervanging	2	151	0	0	0	0	0
Teruggave aan J&V middelen ondermijning internationale aanpak	5	- 551	0	0	0	0	0
Bijdrage aan BZK voor wetnормering topinkomens	9	- 8	- 8	- 8	- 8	- 8	0
Bijdrage aan BZK kabinet/reactie op usbo aanbevelingen	12	- 27	- 27	- 27	- 27	- 27	- 27
Bijdrage aan BZK ontwikkelactiviteiten abd	12	- 29	- 29	- 29	- 29	- 29	- 29
Bijdrage aan BZK abd top consultants	12	- 30	- 30	- 30	- 30	- 30	- 30
Bijdrage aan J&V detachering medewerker	10	- 89	- 60	0	0	0	0
Bijdrage aan J&V kosten direct betalen	5	- 75	- 75	- 268	- 268	0	0
Bijdrage aan BZK veteranenombudsman 2023 structureel	9	- 150	- 150	- 150	- 150	- 150	- 150
Bijdrage van BZK aan gezamenlijke projecten	10, 13	428	- 188	0	0	0	0
Bijdrage aan BZK ddd dmvd	9	- 201	- 201	- 201	0	0	0
Bijdrage aan slavernijverleden	12	- 12.088	- 461	- 459	- 430	- 421	- 405
Bijdrage aan BZK aanpassing Coalitieakkoord middelen m-a	12	- 700	- 1.000	- 1.000	- 1.000	- 1.200	- 1.200
Bijdrage aan BZ voor NIOD onderzoek Afghanistan	1	- 317	- 1.180	- 2.425	- 1.466	- 536	0

2. Mutaties per artikel

De financiële instrumenten, zoals gereedstelling, personele en materiële uitgaven zijn bijgesteld. Dit o.a. naar aanleiding van het herschikken van activiteiten tussen de defensieonderdelen met de daarbij behorende financiële middelen.

Tabel 41 Artikel 1 Inzet (bedragen x € 1.000)

	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Stand ontwerpbegroting 2023	232.925	239.338	443.587	474.032	219.662	0
Mutatie 1e incidentele suppletoire begroting 2023	1.240.000	0	0	0	0	0
Mutatie 1e suppletoire begroting 2023	– 107.198	98.396	80.652	– 35.303	20.099	242.024
Mutatie 2e incidentele suppletoire begroting 2023	– 78.938	1.018.546	235.918	200.422	69.650	66.050
Nieuwe mutaties	0	0	0	0	0	216.411
Extrapolatie 2028	0	0	0	0	0	216.411
Stand ontwerpbegroting 2024	1.286.789	1.356.280	760.157	639.151	309.411	524.485

Tabel 42 Artikel 2 Koninklijke Marine (bedragen x € 1.000)

	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Stand ontwerpbegroting 2023	1.017.361	1.026.975	1.037.231	1.044.161	1.047.519	0
Mutatie 1e suppletoire begroting 2023	– 15.032	37.593	37.255	37.416	37.446	39.245
Mutatie 2e incidentele suppletoire begroting 2023	27.302	12.554	13.285	14.146	18.301	18.841
Nieuwe mutaties	0	1.427	2.363	2.363	2.363	1.050.060
Extrapolatie 2028	0	0	0	0	0	1.049.874
Bijdrage van ezk disbalans kwnl	0	69	137	137	137	137
Bijdrage van j&v	0	430	860	860	860	860
Bijdrage van j&v aanpak ondermijning internationaal - team search	0	488	488	488	488	488
Bijdrage van Inv disbalans kwnl	0	220	439	439	439	439
Bijdrage van minfin disbalans kwnl	0	220	439	439	439	439
Arbeidsvoorraardenakkoord uit 2022 met structurele gevolgen	0	0	0	0	0	– 2.177
Bijstelling verplichtingen luchtverkenning capaciteit	0	0	0	0	0	0
Herschikking binnen de financiële instrumenten van de marine	0	0	0	0	0	0
Herschikking binnen de personele uitgaven van de marine	0	0	0	0	0	0
Herschikking directie personeel & organisatie	0	0	0	0	0	0
Stand ontwerpbegroting 2024	1.029.631	1.078.549	1.090.134	1.098.086	1.105.629	1.108.146

Tabel 43 Artikel 3 Koninklijke Landmacht (bedragen x € 1.000)

	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Stand ontwerpbegroting 2023	1.696.487	1.708.413	1.725.248	1.728.655	1.733.816	0
Mutatie 1e suppletoire begroting 2023	18.600	63.991	64.588	65.051	65.377	69.001
Mutatie 2e incidentele suppletoire begroting 2023	25.274	17.944	13.982	14.676	18.835	19.321
Nieuwe mutaties	0	– 1.205	– 545	– 1.645	– 345	1.731.804
extrapolatie 2028	0	0	0	0	0	1.736.605
herschikking adaptief deel wtb naar esl	0	0	0	0	1.300	0
implementatie brede offensief tegen de ondermijnende criminaliteit	0	0	0	– 1.100	– 1.100	– 1.100
arbeidsvoorraardenakkoord uit 2022 met structurele gevolgen	0	0	0	0	0	– 3.433

	2023	2024	2025	2026	2027	2028
herschikking budget niet strategische functies naar de onderdelen	0	– 928	– 268	– 268	– 268	– 268
herschikking taken en middelen agv van assortimentsgewijs (agw) werken	0	– 277	– 277	– 277	– 277	0
Stand ontwerpbegroting 2024	1.740.361	1.789.143	1.803.273	1.806.737	1.817.683	1.820.126

Tabel 44 Artikel 4 Koninklijke Luchtmacht (bedragen x € 1.000)

	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Stand ontwerpbegroting 2023	778.887	778.074	757.628	760.400	761.211	0
Mutatie 1e suppletoire begroting 2023	22.046	61.226	61.714	61.801	60.384	61.348
Mutatie 2e incidentele suppletoire begroting 2023	9.981	9.882	10.141	10.561	13.217	13.760
Nieuwe mutaties	0	25	25	25	25	763.532
Extrapolatie 2028	0	0	0	0	0	764.916
Arbeidsvoorwaardenakkoord uit 2022 met structurele gevolgen	0	0	0	0	0	– 1.409
Uitdelen inhuren en prijsbijstelling tranche 2023	0	25	25	25	25	25
Stand ontwerpbegroting 2024	810.914	849.207	829.508	832.787	834.837	838.640

Tabel 45 Artikel 5 Koninklijke Marechaussee (bedragen x € 1.000)

	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Stand ontwerpbegroting 2023	614.826	618.558	621.692	627.190	624.996	7.541
Mutatie 1e suppletoire begroting 2023	51.559	29.757	33.928	33.650	33.877	34.404
Mutatie 2e incidentele suppletoire begroting 2023	5.989	6.523	6.758	7.164	10.520	11.134
Nieuwe mutaties	0	32.385	44.461	43.266	43.271	668.928
Extrapolatie 2028	0	0	0	0	0	627.106
Herschikking general aviation	0	0	– 173	– 345	– 345	– 345
Bijdrage capaciteit grensdoorlaatposten regio zuid	0	3531	4725	5945	5945	5945
Bijdrage van J&V aanpak ondermijning internationaal	0	374	374	374	374	374
bijdrage van J&V aanpak ondermijning internationaal - rechtshulp	0	937	937	937	937	937
bijdrage van J&V bewaken & beveiligen persoons beveiliging binnenland	0	26237	37674	36100	36100	36100
bijdrage van J&V uitbreiding pil-nl	0	678	620	562	562	562
bijdrage van J&V verrekening ondermijningsmiddelen	0	667	962	962	962	962
Arbeidsvoorwaardenakkoord 2022	0	0	0	0	0	– 1172
Herschikking general aviation	0	0	– 619	– 1238	– 1238	– 1238
Herschikking taken en middelen van assortimentsgewijs werken	0	277	277	277	277	0
Verdeling van de 2e en 3e orde effecten	0	– 332	– 332	– 332	– 332	– 332
Versterken inlichtingen en veiligheidscapaciteit mivd	0	16	16	24	29	29
Stand ontwerpbegroting 2024	672.374	687.223	706.839	711.270	712.664	722.007

Tabel 46 Artikel 7 Commando materieel en IT(bedragen x € 1.000)						
	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Stand ontwerpbegroting 2023	672.061	693.415	707.503	700.983	708.491	0
Mutatie 1e suppletoire begroting 2023	28.372	39.841	40.828	40.479	40.676	43.665
Mutatie 2e incidentele suppletoire begroting 2023	15.465	17.956	19.396	20.207	25.159	25.240
Nieuwe mutaties	0	60	60	60	60	711.447
Extrapolatie 2028	0	0	0	0	0	714257
Arbeidsvooraardenakkoord uit 2022 met structurele gevolgen	0	0	0	0	0	- 2870
Verdeling van de 2e en 3e orde effecten	0	60	60	60	60	60
Stand ontwerpbegroting 2024	715.898	751.272	767.787	761.729	774.386	780.352

Tabel 47 Artikel 8 Defensie Ondersteuningscommando (bedragen x € 1.000)						
	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Stand ontwerpbegroting 2023	1.348.383	1.385.461	1.426.302	1.454.513	1.430.825	- 318
Mutatie 1e suppletoire begroting 2023	158.087	61.612	47.823	47.374	42.255	42.182
Mutatie 2e incidentele suppletoire begroting 2023	14.063	25.539	34.083	37.543	39.140	40.300
Nieuwe mutaties	0	22.318	20.680	17.611	18.909	1.419.016
2m duurzaam inzetbaar: zorgloket, opleidingen, coaches	0	7.778	4.850	0	0	0
Extrapolatie 2028	0	0	0	0	0	1.402.310
Bijdrage van BZK: overheveling kanselarij	0	65	65	65	65	65
Arbeidsvooraardenakkoord uit 2022 met structurele gevolgen	0	0	0	0	0	- 2.203
Arbeidsvooraarden compensatie bovenmatige VVHO toelage	0	4.420	4.420	4.420	4.420	4.420
Herschikking 2e en 3e orde effecten f-35	0	0	0	0	0	0
Herschikking binnen de financiële instrumenten van het DOSCO	0	0	0	0	0	0
Herschikking budget niet strategische functies naar de onderdelen	0	928	268	268	268	268
Herschikking general aviation	0	0	542	1.085	1.085	1.085
Verdeling van de 2e en 3e orde effecten	0	239	239	239	239	239
Versterken inlichtingen en veiligheidscapaciteit MIVD	0	8.888	10.296	11.534	12.832	12.832
Stand ontwerpbegroting 2024	1.520.533	1.494.930	1.528.888	1.557.041	1.531.129	1.501.180

Tabel 48 Artikel 9 Algemeen (bedragen x € 1.000)						
	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Stand ontwerpbegroting 2023	187.495	187.620	180.619	178.723	178.587	0
Mutatie 1e suppletoire begroting 2023	16.661	17.639	6.700	3.618	192	200
Mutatie 2e incidentele suppletoire begroting 2023	28.152	31.657	36.136	36.216	36.691	29.613
Nieuwe mutaties	0	0	0	0	0	178.113
Extrapolatie 2028	0	0	0	0	0	178113
Stand ontwerpbegroting 2024	232.308	236.916	223.455	218.557	215.470	207.926

Tabel 49 Artikel 10 Apparaat Kerndepartement (bedragen x € 1.000)						
	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Stand ontwerpbegroting 2023	1.592.168	1.608.527	1.597.049	1.593.329	1.588.125	0
Mutatie 1e suppleaire begroting 2023	66.333	86.328	91.779	77.503	87.633	93.203
Mutatie 2e incidentele suppleaire begroting 2023	85.703	90.799	92.853	102.705	96.391	95.305
Nieuwe mutaties	0	39.813	45.428	50.706	55.840	1.652.384
Extrapolatie 2028	0	0	0	0	0	1.597.910
Arbeidsvoorwaardenakkoord uit 2022 met structurele gevolgen	0	0	0	0	0	- 1.366
CA correctie personeel munitie domein (obelix)	0	0	- 6	0	0	0
Herschikking general aviation	0	0	77	153	153	153
Maatregelennota 4.9.10 wendbaarheid formatie BS	0	4.200	4.200	4.200	4.200	4.200
Verdeling van de 2e en 3e orde effecten	0	33	33	33	33	33
Versterken inlichtingen en veiligheidscapaciteit MIVD	0	35.580	41.124	46.320	51.454	51.454
Stand ontwerpbegroting 2024	1.744.204	1.825.467	1.827.109	1.824.243	1.827.989	1.840.892

Tabel 50 Artikel 11 Geheim (bedragen x € 1.000)						
	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Stand ontwerpbegroting 2023	15.685	15.685	15.685	15.685	15.685	0
Mutatie 1e suppleaire begroting 2023	2.500	0	0	0	0	0
Mutatie 2e incidentele suppleaire begroting 2023	630	630	630	630	630	630
Nieuwe mutaties	0	2.500	2.500	2.500	4.000	19.685
Stand ontwerpbegroting 2024	18.815	18.815	18.815	18.815	20.315	20.315

Tabel 51 Artikel 12 Nog onverdeeld (bedragen x € 1.000)						
	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Stand ontwerpbegroting 2023	360.775	420.599	444.880	510.929	561.835	0
Mutatie 1e suppleaire begroting 2023	149.816	269.001	477.604	287.870	285.653	259.067
Mutatie 2e incidentele suppleaire begroting 2023	- 210.267	- 165.617	- 161.466	- 165.201	- 153.020	- 151.542
Nieuwe mutaties	- 188.062	94.436	- 99.051	- 104.438	- 119.411	416.349
Extrapolatie 2028	0	0	0	0	0	521.048
Versterken inlichtingen en veiligheidscapaciteit MIVD	0	- 38.022	- 36.495	- 35.440	- 42.476	- 42.394
Arbeidsvoorwaardenakkoord uit 2022 met structurele gevolgen	0	0	0	0	0	14.630
Arbeidsvoorwaarden compensatie bovenmatige VVHO toelage	0	- 4.420	- 4.420	- 4.420	- 4.420	- 4.420
Maatregelennota 4.9.10 wendbaarheid formatie	0	- 4.200	- 4.200	- 4.200	- 4.200	- 4.200
Kasschuif budget arbeidsvoorwaarden	- 188.062	188.062	0	0	0	0
Versterken inlichtingen en veiligheidscapaciteit MIVD	0	- 46.984	- 53.936	- 60.378	- 68.315	- 68.315
Stand ontwerpbegroting 2024	112.262	618.419	661.967	529.160	575.057	523.874

Tabel 52 Artikel 13 Bijdrage aan het Defensiematerieel Begrotingsfonds (bedragen x € 1.000)

	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Stand ontwerpbegroting 2023	6.521.608	9.115.154	9.135.995	9.215.983	8.907.040	8.494.083
Mutatie 1e suppleaire begroting 2023	– 1.118.113	1.374.500	1.308.896	1.135.611	1.217.010	1.249.192
Mutatie 2e incidentele suppleaire begroting 2023	64.023	45.476	298.207	278.037	– 81.742	139.170
Nieuwe mutaties	0	57.107	129.699	75.024	71.346	112.756
2m duurzaam inzetbaar: zorgloket, opleidingen, coaches	0	– 7.778	– 4.850	0	0	0
Herschikking adaptief	0	0	0	0	– 1.300	0
Herschikking general aviation	0	0	173	345	345	345
Implementatie brede offensief tegen de ondermijnende criminaliteit	0	0	0	1.100	1.100	1.100
Versterken inlichtingen en veiligheidscapaciteit MIVD	0	38.022	36.495	35.440	42.476	42.394
Bijdrage capaciteit grensdoorlaatposten regio zuid	0	0	338	475	475	475
Bijdrage van BZK additioneel budget informatiehuishouding 2024	0	2.275	2.275	2.275	2.275	2.275
Bijdrage van J&V aanpak ondermijning internationaal - team search	0	825	75	75	75	75
Bijdrage van J&V bewaken & beveiligen persoons beveiliging binnenland	0	23.763	12.326	13.900	13.900	13.900
Vervanging eigen voorraad steun Oekraïne	0	0	19.153	11.414	0	52.192
Oekraïne pakket twee gemiste opbrengsten	0	0	63.714	10.000	12.000	0
Stand ontwerpbegroting 2024	5.467.518	10.592.237	10.872.797	10.704.655	10.113.654	9.995.201

7.3 Bijlage moties en toeleggingen

Tabel 53 Door de Staten-Generaal aanvaarde moties

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk- nummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief
Motie van het lid Valstar c.s. over inzichtelijk maken wat er nodig is om binnen de Duitse-Nederlandse samenwerking een eigen tankbataljon op te richten.	Tweeminutendebat Materieel	27830, nr. 410	6-7-2023	In behandeling	
Motie van de leden Stoffer en van Haga over stappen blijven zetten om te bevorderen dat de inzetvoorraad voor de eerste hoofdtaak het gewenste niveau bereikt.	Tweeminutendebat Materieel	27830, nr. 411	6-7-2023	In behandeling	
Motie van de leden Stoffer en van Haga over onderzoeken hoe Nederland actief kan aansluiten bij het initiatief voor de bescherming van onderzeese kritieke infrastructuur.	Tweeminutendebat Materieel	27830, nr. 412	6-7-2023	In behandeling	
Motie van de leden Hammelburg en Krul over na vijf jaar de inzet van de bewapende MQ-9-drone evalueren.	Tweeminutendebat Materieel	27830, nr. 415	6-7-2023	In behandeling	
Motie van de leden Rajkowski en Bisschop over een voortgangsrapportage over inrichting en uitrol van de ABRO-regeling	Tweeminutendebat IVD-Aangelegenheden	29924, nr. 246	6-7-2023	In behandeling	
Motie van het lid Hammelburg over verduidelijken wat gehanteerde definities en onderscheiden betekenen in de praktijk.	Tweeminutendebat IVD-Aangelegenheden	29924, nr. 247	6-7-2023	In behandeling	
Motie van de leden Boswijk en Valstar over veteranen in detentie die specifiek veteranenzorg veteranenzorg nodig hebben niet slechts bij uitzondering in aanmerking laten komen voor de plaatsing in het MPC.	Notaoverleg Veteranen	30139, nr. 265	27-6-2023	In behandeling	
Motie van de leden Boswijk en Valstar over 24/7 toegang tot gespecialiseerde crisishulp voor veteranen in acute psychische nood.	Notaoverleg Veteranen	30139, nr. 266	27-6-2023	In behandeling	
Motie van het lid Hammelburg over met het Veteraneninstituut onderzoeken hoe veteranen buiten dienst die later PTSS ontwikkelen in beeld kunnen komen.	Notaoverleg Veteranen	30139, nr. 267	27-6-2023	In behandeling	
De motie Sjoerdsma c.s. over het lokaal bekend stellen van het NIMH-overzicht en het in behandeling nemen van claims van slachtoffers van martelingen en verkrachtingen.	Plenair debat over het onderzoeksprogramma 'Onafhankelijkheid, dekolonialisatie, geweld en oorlog in Indonesië 1945-1950'	26049, nr. 101	14-6-2023	In behandeling	
De motie-Brekelmans/Boswijk over explicet benoemen dat het merendeel van de Nederlandse militairen in Indonesië niet schuldig of medeplichtig was aan extreem geweld.	Plenair debat over het onderzoeksprogramma 'Onafhankelijkheid, dekolonialisatie, geweld en oorlog in Indonesië 1945-1950'	26049, nr. 107	14-6-2023	In behandeling	
De motie-Agnes Mulder/Boswijk over het in kaart brengen van de gevolgen van de militaire leveranties aan Oekraïne voor de operationele gereedheid van de krijgsmacht.	Tweeminutendebat Raad Buitenlandse Zaken (CD 19/1)	21501-02, nr. 2592	19-1-2023	Doorlopend	O.a. Gerapporteerd in Kamerstukken 21501 28, nr. 250; 36045, nr. 151 en 21501 28, nr. 252
de motie-Brekelmans c.s. over een plan om de munitieproductie in Europa te verhogen ten behoeve van steun aan Oekraïne.	Tweeminutendebat Raad Buitenlandse Zaken (CD 19/1)	21501-02, nr. 2593	19-1-2023	In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstukken 21501 28, nr. 250; 21501 02, nr. 2622 en 21501 28, nr. 252
Motie van het lid Fritsma over zekerstellen dat geen cent van de door Nederland betaalde schadevergoedingen aan de gemeenschap van Hawija, terecht komt bij (oud) IS-ers.	Moties ingediend bij het tweeminutendebat Voortgang/evaluatie missies	29521, nr. 453	22-12-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 27925, nr. 937

Beschrijving van de motie	Bronnaam/vindplaats	Kamerstuknummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief
Motie van het lid Valstar c.s. over op basis van een aantal aangegeven punten uniformiteit aanbrengen in defensienota's.	Tweeminutendebat Defensienota 2022	36124, nr. 13	22-12-2022	In behandeling	
Motie van het lid Valstar c.s. over de transitie van de marine inzichtelijk maken.	Tweeminutendebat Defensienota 2022	36124, nr. 14	22-12-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 36124, nr. 31
Motie van het lid Dassen c.s. over in overleg met Duitsland en België onderzoeken hoe de gezamenlijke productiecapaciteit voor kapitale munitie kan worden vergroot.	Tweeminutendebat Defensienota 2022	36124, nr. 19	22-12-2022	In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstukken 28676, nr. 246 en 28676, nr. 427
Motie van het lid Dassen over in Europees verband gezamenlijk munitie inkopen.	Tweeminutendebat Defensienota 2022	36124, nr. 20	22-12-2022	Deels uitgevoerd	Gerapporteerd in Kamerstukken 28676, nr. 426 en 28676, nr. 427 en 27830, nr. 406
Motie van het lid Boswijk c.s. over uiterlijk 1 oktober 2023 inzichtelijk maken hoe de integratie van de Duitse en Nederlandse landmachten vorm gaat krijgen.	Tweeminutendebat Defensienota 2022	36124, nr. 23	22-12-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 33279, nr. 37
Motie van het lid Hammelburg c.s. over culturele diversiteit een pijler maken in het personeelsbeleid van Defensie.	Tweeminutendebat Personeel Defensie	36200 X, nr. 56	22-12-2022	In behandeling	
Motie van de leden Kuzu en Hammelburg over bewerkstelligen dat de manschappen zo veel mogelijk vrijheid hebben om in hun verblijfsruimte hun eigen inrichting te kiezen.	Tweeminutendebat Personeel Defensie	36200 X, nr. 57	22-12-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 36200 X, nr. 86
Motie van het lid Kuzu over bewerkstelligen dat voldoende manschappen inzetbaar blijven ter versterking en ter verdediging van de Oostflank van de NAVO.	Debat over de verlenging van de Nederlandse bijdrage aan de anti-ISIS-coalitie en de brede veiligheidsinzet in Irak in 2023 (Artikel 100-procedure).	27925, nr. 923	22-12-2022	In behandeling	
Motie van het lid Jasper van Dijk over de stand van zaken rond nucleaire ontwapening en modernisering van kernwapens in Nederland.	Begrotingsbehandeling Buitenlandse Zaken 2023	36200 V, nr. 30	29-11-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 36200 V, nr. 73
Motie van het lid Valstar c.s. over voorkomen dat voormalige Defensiemedewerkers trainingen geven aan landen die een offensief cyberprogramma tegen Nederland voeren.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 25	22-11-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 2023Z13362
Motie van het lid Valstar c.s. over binnen de Joint Expeditionary Force de samenwerking versterken voor de beveiliging van de Noordzee en Baltische Zee.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 26	22-11-2022	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 33450, nr. 118
Motie van het lid Valstar c.s. over in gesprek gaan met banken en pensioenfondsen om barrières voor de defensiesector weg te nemen.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 27	22-11-2022	In behandeling	
Motie van het lid Valstar c.s. over gratis reizen met de trein voor militairen in uniform en vaker oefeningen houden door Defensie in de steden.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 28	22-11-2022	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 36200 X, nr. 86
Motie van het lid Boswijk c.s. over onderzoeken of huidige kwalificaties van oefeningen en uitzendingen nog aansluiten bij de huidige situatie.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 36	22-11-2022	In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstuk 36200 X, nr. 86
Motie van het lid Boswijk c.s. over binnen de NAVO pleiten voor het in de DPCR meewegen van de geïntegreerde strijdkrachten in Europa.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 37	22-11-2022	Uitgevoerd	Kamerstukken 28676, nr. 425 ; 28676, nr. 426 en 28676, nr. 427
Motie van het lid Segers c.s. over de NATO Capability Targets als referentiepunt gebruiken bij het opstellen van de Defensienota en begroting.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 38	22-11-2022	In behandeling	
Motie van de leden Segers en Boswijk over mogelijkheden onderzoeken om het dienjaar sneller op te schalen en belangstellende snel uitsluitsel te geven.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 39	22-11-2022	In behandeling	
Motie van het lid Stoffer c.s. over de ICA conditioneel maken voor de gunning en meewegen in de besluitvorming.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 41	22-11-2022	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 34225, nr. 42

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk- nummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief
Motie van het lid Kuzu c.s. over exitgesprekken analyseren en omzetten in concrete verbeteringen om meer militairen duurzaam aan Defensie te binden.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 43	22-11-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 36200 X, nr. 86
Motie van de leden Kuzu en Valstar over bezien of de maximale termijn voor functies bij Defensie kan worden losgelaten of verruimd.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 44	22-11-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 36200 X, nr. 86
Motie van de leden Kuzu en Boswijk over meer welwillendheid bij het uitreiken van medailles aan reservisten bij de operationele commando's.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 45	22-11-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 36200 X 72
Motie van de leden Koekkoek en Boswijk over bij onderhandelingen over het European Sky Shield Initiative de Europese strategische autonomie laten meewegen bij de keuze van systemen.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 46	22-11-2022	Deels uitgevoerd	Gerapporteerd in Kamerstuk 27830, nr. 395
Motie van de leden Valstar en Stoffer over een evaluatie vijf jaar na plaatsing van de radar in Herwijnen.	Tweeminutendebat Materieel	27830, nr. 369	7-7-2022	In behandeling	
Gewijzigde motie van de leden Eppink en Van der Plas over bij de aanschaf van onderzeboten oog hebben voor het strategische belang en de noodzaak van de Nederlandse maritieme maakindustrie.	Tweeminutendebat Materieel	27830, nr. 371	7-7-2022	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstukken 34225, nr. 40 en 34225, nr. 41
Gewijzigde motie van de leden Eppink en Van der Plas over de voorraad in Nederland evenredig aanvullen bij de levering van militaire goederen aan Oekraïne.	Tweeminutendebat Materieel	27830, nr. 370	7-7-2022	Doorlopend	
Motie van de leden Fritsma (PVV) en van Haga (groep van Haga) over zorg dragen voor voldoende en directe toegang tot noodopvang voor veteranen.	Notaoverleg Veteranen	30139, nr. 259	20-6-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 30139, nr. 262
Motie van de leden Hammelburg en Boswijk over versterking van gezamenlijke inkoop, interoperabiliteit en samenwerking met andere EU-landen op het gebied van onderhoud.	Tweeminutendebat Hoofdlijnen Defensiebeleid	35925 X, nr. 65	21-4-2022	In behandeling	
Motie van het lid Valstar c.s. over pilots voor het versneld overgaan tot aanschaf van materieel.	Tweeminutendebat Hoofdlijnen Defensiebeleid	35925 X, nr. 70	21-4-2022	Uitgevoerd	Kamerstukken 35925 X, nr. 74 en 27830, nr. 376 en 35925 X, nr. 84
Motie van het lid Valstar c.s. over steun voor bewapening van de MQ-9 Reaper	Tweeminutendebat Hoofdlijnen Defensiebeleid	35925 X, nr. 69	21-4-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 27830, nr. 399
Motie van het lid Boswijk c.s. over voorstellen voor innovatieve vormen van diensttijd.	Tweeminutendebat Hoofdlijnen Defensiebeleid	35925 X, nr. 67	21-4-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 36200, nr. 8
Motie van de leden Piri en Valstar over de Afghaanse oud-medewerkers uit dankbaarheid voor bewezen diensten op passende wijze eren.	Debat over de stand van zaken rondom de evacuatie in Afghanistan	27925, nr. 893	31-3-2022	In behandeling	
Motie van het lid Van der Staaij c.s. over het wegnemen van knelpunten die diensten verhinderen Nederland te beschermen tegen landen met een offensief cyberprogramma.	Plenair debat over de situatie in Oekraïne	36045, nr. 16	28-2-2022	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 36263
Motie Hermans c.s. over concrete voorstellen om ondernemers beter te beschermen tegen digitale dreigingen en cybercrimelen.	Debat over de Regeringsverklaring	35788, nr. 120	19-1-2022	In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstuk 35925 VI, nr. 136
Motie van het lid van Wijngaarden c.s. over nauw optrekken met NAVO-bondgenoten bij volkenrechtelijke standpunten en militaire R&D als het gaat om autonome dan wel semiautonome wapensystemen.	Notaoverleg Autonome Wapensystemen 13 december	35848, nr. 10	14-12-2021	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 36100 V, nr. 9
Motie van het lid Belhaj c.s. over kaders voor de inzet van lokale medewerkers bij toekomstige militaire missies en op Nederlandse ambassades en consulaten.	Begrotingsbehandeling	35925 X, nr. 29	11-11-2021	Uitgevoerd	Kamerstuk 36200 X, nr. 85
Motie van het lid van Wijngaarden c.s. over een eigen aanstellingsmandaat voor het Defensie Cyber Commando	Begrotingsbehandeling	35925 X, nr. 25	11-11-2021	In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstuk 36124, nr. 2

Beschrijving van de motie	Bronnaam/vindplaats	Kamerstuknummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief
Gewijzigde motie van het lid van Wijngaarden c.s. over zorgen voor borging van het wezenlijk nationaal veiligheidsbelang en strategische autonomie (t.v.v. 35925 X, nr. 24).	Begrotingsbehandeling	35925 X, nr. 43	11-11-2021	Uitgevoerd	Kamerstuk 34225, nr. 40
Motie van het lid Stoffer c.s. over de Nederlandse maritieme industrie zo veel mogelijk betrekken bij ontwerp, ontwikkeling, bouw en instandhouding van de onderzeesboten.	Begrotingsbehandeling	35925 X, nr. 36	11-11-2021	Uitgevoerd	Kamerstuk 34225, nr. 40
Motie van het lid Boswijk c.s. over het ontwikkelen van een strategie voor bescherming van de cruciale infrastructuur in de Noordzee.	Begrotingsbehandeling	35925 X, nr. 22	11-11-2021	Uitgevoerd	Kamerstuk 33450, nr. 118
Motie van het lid Boswijk c.s. over het handhaven van het verbod op militaire uniformen en het Rode Kruis-embleem bij demonstraties.	Begrotingsbehandeling	35925 X, nr. 23	11-11-2021	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 2022Z00043
De motie van het lid Piri over onderzoeken of en hoe inzichtelijk gemaakt kan worden hoe investeringen bijdragen aan de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht.	Begrotingsbehandeling	35925 X, nr. 44	11-11-2021	Doorlopend	
Motie van de leden Ephraim en Erdmans over een uitgebreide analyse en risico-inschatting voorafgaand aan militaire missies en een evaluatie na afloop.	CD Meest recente situatie in Afghanistan	27925, nr. 798	18-8-2021	Uitgevoerd	Kamerstuk 27925, nr. 919
Motie van het lid Dassen c.s. over een voorstel voor een mandaat voor de European External Action Service om een Europees noodplan op te stellen.	CD Meest recente situatie in Afghanistan	27925, nr. 797	18-8-2021	In behandeling	
Gewijzigde motie van het lid Kuzu c.s. over een nationaal herdenkingsmonument voor Srebrenica (t.v.v. 26122-54).	Tweeminutendebat Dutchbat-III	26122, nr. 58	23-6-2021	Uitgevoerd	Kamerstuk 30139, nr. 254
Motie van het lid Belhaj c.s. over een onafhankelijk onderzoek naar de besluitvorming rond het LIMC	Debat over het leger dat informatie verzamelt over de Nld samenleving	32761, nr. 186	26-5-2021	Uitgevoerd	Kamerstuk 32761, nr. 258
Motie van het lid Jasper van Dijk over een onafhankelijk onderzoek naar de betrokkenheid van de NAVO-landen bij de oorlog in Afghanistan.	Plenair debat art. 100 Afghanistan	27925, nr. 772	22-4-2021	Deels uitgevoerd	Gerapporteerd in Kamerstukken 27925, nr. 872 ; 27925, nr. 885 en 27925, nr. 912
Motie van het lid van Helvert c.s. over een alternatieve locatie voor de radar in Herwijnen.	Nota Overleg Materieel	27830, nr. 332	3-2-2021	Uitgevoerd	Kamerstuk 31936, nr. 940
Motie van de leden Stoffer en Van den Bosch over taakspecialisatie nader uitwerken in de Defensievisie.	Begrotingsbehandeling 2021	35570 X, nr. 54	1-12-2020	Uitgevoerd	Kamerstuk 33279, nr. 36
Motie van het lid Van den Nieuwenhuijzen c.s. over marineschepen vernoemen naar vrouwen.	Begrotingsbehandeling 2021	35570 X, nr. 40	1-12-2020	In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstuk 35925 X, nr. 47 en 27830, nr. 393
Motie van het lid Fritsma over het niet meer spekken van de kas van het Turkse leger met leningen van Defensie.	Begrotingsbehandeling 2021	35570 X, nr. 36	1-12-2020	In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstuk 35925 X, nr. 17
Motie van de leden Van den Nieuwenhuijzen en Belhaj over mogelijke routes van specialisatie van Defensie binnen haar internationale partnerschappen.	Begrotingsbehandeling 2021	35570 X, nr. 39	1-12-2020	Uitgevoerd	Kamerstuk 33279, nr. 36
Motie van de leden Stoffer en Van Helvert over het realiseren van de NAVO-norm betrekken bij de evaluatie van de Wet defensiematerieelbegrotingsfonds.	Begrotingsbehandeling 2021	35570 X, nr. 55	1-12-2020	In behandeling	
Motie van het lid Kerstens c.s. over de aanbevelingen van de Veteranenombudsman over de wijze van klachtafhandeling.	Begrotingsbehandeling 2021, 1-12-2020	35570 X, nr. 48	1-12-2020	In behandeling	
motie Belhaj c.s. over behoud van het Mariniersmuseum in Rotterdam	WGO Personeel/ Materieel	35570 X, nr. 27	30-11-2020	In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstukken 35570 X, nr. 76 ; 35925 X, nr. 15 en 36200 X, nr. 61

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk- nummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief
Motie Stoffer c.s. over optimaal gebruikmaken van een zelfscheppend Nederlands marinebouwcluster	WGO Personeel/ Materieel	35570 X, nr. 30	30-11-2020	Uitgevoerd	Kamerstuk 34225, nr. 28
Gewijzigde motie van het lid Diks over onderzoeken van incidenten bij militaire inzet in coalitieverband (t.v.v. 35363, nr. 3)	Plenair debat transparantie burgerslachtoffers	35363, nr. 4	19-12-2019	Uitgevoerd	Kamerstuk 29521, nr. 442
De motie Kerstens over de randvoorwaarden voor een nieuwe functie- en beloningsgebouw tot stand brengen.	VAO Personeel	35300 X, nr. 50	19-12-2019	Uitgevoerd	Kamerstukken 35925 X, nr. 82 en 36200 X, nr. 8
Motie van het lid De Roon over zelfstandig beslissen over aanbesteden van Defensieprojecten.	Plenair debat begroting 2020	35300 X, nr. 19	7-11-2019	Uitgevoerd	Kamerstuk 35925 X, nr. 84
Motie Diks en Kerstens over het monitoren van mogelijke gezondheidsgevolgen voor het Defensiepersoneel	VAO militair radarstation Herwijnen	31936, nr. 654	11-9-2019	In behandeling	
Motie van het lid Belhaj over maatregelen om gezondheidsschade door uitstootgassen van burnpits te voorkomen.	AO Personeel	35000 X, nr. 113	9-4-2019	Uitgevoerd	Kamerstuk 35570 X, nr. 103
Motie van het lid Belhaj c.s. over aanvullende voorstellen uit het plan van aanpak Defensie Operationele Energiestrategie.	NO DIS	31125, nr. 98	18-2-2019	In behandeling	Gerapporteerd kamerstuk 34919, nr. 74
Motie van het lid Bruins Slot over het verbreden van de Defensie Cyber Strategie met het domein ruimte.	Begrotingsbehandeling 2019	35000 X, nr. 52	21-11-2018	Deels uitgevoerd	Gerapporteerd in Kamerstuk 36124, nr. 10
Motie van het lid Kerstens over een gezamenlijk aanbod op de arbeidsmarkt door Defensie, brandweer en politie.	WGO Personeel	35000 X, nr. 30	12-11-2018	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 2020Z08679
Gewijzigde motie van het lid Kerstens c.s. over een gedragen luchthavenbesluit Gilze-Rijen (t.v.v. 34932, nr. 9).	Plenair debat luchthavenbesluit	34932, nr. 11	5-7-2018	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 31936, nr. 877
Motie van het lid Belhaj over actief informeren van de Kamer bij een gewijzigd instellingsbesluit.	AO Veiligheid en integriteit	34775 X, nr. 110	16-5-2018	Doorlopend	Gerapporteerd in kamerstuk 34919, nr. 41
Motie van het lid Belhaj over mogelijke interne disciplinaire maatregelen.	AO Veiligheid en integriteit	34775 X, nr. 109	16-5-2018	In behandeling	
Motie van het lid Emiel van Dijk over beantwoorden van de schuldvraag	AO Veiligheid en integriteit	34775 X, nr. 112	16-5-2018	In behandeling	
Gewijzigde motie van het lid Diks over communicatie met externen over misbruikzaken (t.v.v. 34775 X, nr. 155)	AO Veiligheid en Integriteit	34775 X, nr. 119	16-5-2018	Uitgevoerd	Kamerstuk 36124, nr. 8
Motie van het lid Voordewind over criteria voor veiligheid en medische zorg.	Begrotingsbehandeling 2018	34775 X, nr. 52	23-11-2017	In behandeling	
Motie van de leden Ploumen en Karabulut. Verzoekt de regering, te waarborgen dat er ook na het melden van een incident mogelijkheid tot nazorg is.	Begrotingsbehandeling	34775 X, nr. 49	13-11-2017	Uitgevoerd	Kamerstuk 36124, nr. 8
Motie De Roon over het plaatsen van langeafstandkruisraketten op nieuwe fregatten.	Begrotingsbehandeling 2017	34550 X, nr. 34	17-11-2016	Uitgevoerd	Kamerstukken 36124, nr. 1 en 27830, nr. 391

* Status moties bijgewerkt tot en met 20 juli 2023

Tabel 54 Door bewindslieden gedane toezeggingen

Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief
De minister van Defensie zegt toe om in de komende versies van de stand van Defensie waar mogelijk historische cijfers op te nemen.	WGO Jaarverslag en Slotwet	TZ202307-051	21-6-2023	In behandeling	
De minister van Defensie zegt toe om per krijgsmacht deel trends (wordt nog gekeken naar de specifieke vormgeving) in zwaarwegende knelpunten m.b.t. gereedheid en inzetbaarheid in de stand van Defensie op te nemen.	WGO Jaarverslag en Slotwet	TZ202307-053	21-6-2023	In behandeling	
De minister van Defensie en staatssecretaris van Defensie zeggen toe om in de komende rapportages over de door de Algemene Rekenkamer geconstateerde onvolkomenheden ook in te zullen gaan op de te verwachte tijdpaden waarbinnen deze onvolkomenheden zullen zijn opgelost en met welke onderliggende plannen.	WGO Jaarverslag en Slotwet	TZ202307-056	21-6-2023	In behandeling	
De staatssecretaris van Defensie zegt toe om de Kamer voor de komende begrotingsbehandeling nader te zullen informeren over de verzameling van acties om de administratieve lastendruk en complexe regelgeving te bestrijden.	WGO Jaarverslag en Slotwet	TZ202307-058	21-6-2023	In behandeling	
De staatssecretaris van Defensie zegt toe dat er in de verantwoordingsstukken over 2023 expliciet aandacht zal worden besteed aan het spanningsveld tussen rechtmatigheid en doelmatigheid bij inkoop.	WGO Jaarverslag en Slotwet	TZ202307-059	21-6-2023	In behandeling	
De staatssecretaris van Defensie zegt toe om voor het komende vastgoeddebat de Kamer te zullen informeren over de mate van inzicht in de huidige stand van het vastgoed.	WGO Jaarverslag en Slotwet	TZ202307-060	21-6-2023	In behandeling	
De minister van Buitenlandse Zaken zal de Kamer voorafgaand aan de plenaire afronding van het debat over de Artikel 100-bijdrage aan EUFOR Althea per brief een nader antwoord sturen op de vraag van de heer Kuzu over de vervlechting van de civiele en militaire aspecten van de missie, specifiek de taakafbakening tussen de Hoge Vertegenwoordiger en EUFOR-Althea.	CD EUFOR Althea	TZ202306-257	21-6-2023	Afgedaan	Kamerstuk 29521, nr. 462
De minister zegt toe in de komende veteranennota's ook meer in te zullen gaan op de particuliere initiatieven in relatie tot de reguliere activiteiten van Defensie en het Veteraneninstituut NLVI met betrekking tot de hulp aan Veteranen.	Notaoverleg Veteranen	TZ202307-074	19-6-2023	In behandeling	
De minister van Defensie zegt toe in de toekomstige veteranennota's meer in te gaan op de verschillende deelgroepen van veteranen, mede aan de hand van een daarvoor relevant onderzoek van het veteraneninstituut dat loopt.	Notaoverleg Veteranen n.t.b.		19-6-2023	In behandeling	
De minister van Defensie zegt toe om verschil in positie tussen veteranenstatus en niet veteranenstatus schriftelijk aan de Kamer voor de plenaire begrotingsbehandeling te doen toekomen.	Notaoverleg Veteranen	TZ202307-075	19-6-2023	In behandeling	
De minister van Defensie zegt toe in de brief die is toegezegd aan het lid Boswijk inzake de Veteranenstatus ook in te gaan op het ABDO-keurmerk voor het Veteraneninstituut.	Notaoverleg Veteranen	TZ202307-077	19-6-2023	In behandeling	
De minister van Defensie zegt toe in de brief die is toegezegd aan het lid Boswijk inzake de Veteranenstatus ook in te zullen gaan op de inkomensvoorziening.	Notaoverleg Veteranen	TZ202307-078	19-6-2023	In behandeling	
De minister van Defensie zegt toe de Kamer te informeren over nadere mogelijkheden die NIMH ziet om dienst-en bevelweigeraars actief te informeren over het rehabilitatiatraject.	Plenair debat Onderzoeksprogramma Onafhankelijkheid, dekolonisatie, geweld en oorlog in Indonesië 1945-1950	TZ202307-049	14-6-2023	In behandeling	

Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief
De staatssecretaris zegt toe tijdig voor het eerstvolgende overleg over Personeel de Kamer nader schriftelijk te informeren over de doorontwikkeling van de werkwijze CD Personeel van Defensie m.b.t. Personeel en over de geboekte resultaten in kwantitatieve zin.	CD Personeel	TZ202307-082	13-6-2023	In behandeling	
De staatssecretaris zegt toe de Kamer voor het volgende overleg over Personeel nader te zullen informeren over de eventuele extra BBI-maatregelen voor zover mogelijk.	CD Personeel	TZ202307-083	13-6-2023	In behandeling	
De staatssecretaris zegt toe voor het eerstvolgende overleg Personeel de Kamer schriftelijk te informeren over de uitwerking van de motie Valstar en dan specifiek op de zichtbaarheid van militairen in relatie tot het reizen in het openbaar vervoer.	CD Personeel	TZ202307-084	13-6-2023	In behandeling	
De minister van Defensie zegt toe om in overleg met het ministerie van Buitenlandse Zaken te zullen bezien hoe de Kamer kan worden meegenomen in het proces van concretiseren van veiligheidsgaranties voor Oekraïne en de Kamer hierover, zo mogelijk, in de geannoteerde agenda voor de NAVO-top te Vilnius te informeren.	CD NAVO DMM	TZ202307-079	8-6-2023	In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstuk 2023Z13817
De minister van Defensie zegt toe om, als dat ook maar enigszins mogelijk is, voor het komende zomerreces de Kamer schriftelijk te zullen informeren over de stand van zaken met betrekking tot de training van piloten van de Chinese luchtmacht door oud-vliegers van de NAVO.	CD NAVO DMM	TZ202307-080	8-6-2023	Afgedaan	Kamerstukken 2023Z04170 en 2023Z13362
De minister van Defensie zegt toe om uiterlijk voor de plenaire begrotingsbehandeling Defensie terug te komen op de eventuele overwinsten van de defensie-industrie.	CD NAVO DMM	TZ202307-081	8-6-2023	In behandeling	
In het na de zomer te ontvangen actieplan voor de implementatie van de Noordzee-strategie zal ook specifiek worden ingegaan op het al dan niet kiezen voor een nationale autoriteit. Ook zal daarin niet alleen worden ingegaan op nieuwe initiatieven maar op de samenhang met bestaande acties en structuren.	Commissiedebat Strategie ter bescherming van de Noordzee-infrastructuur	TZ202305-128	25-5-2023	In behandeling	
De Staatssecretaris van Defensie zegt toe dat de A-brief inzake de vervanging van de LCF vóór eind 2023 aan de Kamer zal worden aangeboden.	CD Materieel	n.t.b.	19-4-2023	In behandeling	
De staatssecretaris zal bij de commissie-Heerma van Voss navraag doen of er voorbeelden bekend zijn waarbij de forfaitaire vergoeding niet representatief was voor de gemaakte medische kosten en de Kamer daarover informeren voor het wetgevingsoverleg Personeel in november.	CD Veiligheid en Integriteit	TZ202304-159	13-4-2023	Afgedaan	Kamerstuk 36200 X, nr. 86
De minister heeft de opdracht gegeven om te bezien of de bestaande meldstructuren bij burgerslachtoffers inzichtelijker en toegankelijker te maken zijn.	Kamerbrief Uitkomst Transparantietoets Nederlandse inzet in de luchtcampagne OIR en start onderzoek naar mogelijke burgerslachtoffers	Kamerstuk 29521, nr. 458	30-3-2023	In behandeling	
De minister zal n.a.v. het artikel in de militaire spectator de Kamer een brief sturen over de wijze waarop de actualiteiten in officiersopleidingen wordt meegenomen.	CD Taakspecialisatie	TZ202303-074	23-3-2023	Afgedaan	Kamerstuk 36200 X, nr. 86
In het verslag van de RBZ Defensie zal een algemene samenvatting worden gegeven van de nieuwe EU-dreigingsanalyse.	CD Raad Buitenlandse Zaken	TZ202303- 039	16-3-2023	Afgedaan	Kamerstuk 21501 02, nr. 2639
In de geïntegreerde rapportage zal ook in beeld worden gebracht wat de effecten van concrete projecten - zoals Assen/Havelte - zijn op de financiële doelstellingen van het Strategisch Vastgoedplan.	CD Vastgoed	TZ202302-196	23-2-2023	In behandeling	
Er zullen geen onomkeerbare stappen gezet worden bij de overdracht van het vastgoedstelsel naar het Rijksvastgoedbedrijf voordat de Kamer is geïnformeerd	CD Vastgoed	TZ202302-197	23-2-2023	In behandeling	

Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief
en heeft gesproken over het mitigeren van de risico's. Dit zal ook in het perspectief worden geplaatst van de ervaringen met het Rijksvastgoedbedrijf sinds 2014.					
De minister van Defensie zal de Kamer periodiek informeren over Europese samenwerking in de defensie-industrie, waarbij zij zal overleggen met de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking of zij de Kamer kan informeren over vormen van bilaterale samenwerking.	Commissiedebat Defensie Industrie Strategie	TZ202302-019	1-2-2023	In behandeling	
De minister van Economische Zaken en Klimaat en de staatssecretaris van Defensie zullen de Kamer in het najaar informeren over de mogelijkheden van een revolverend fonds voor financiering van de Defensie Industrie Strategie, zo mogelijk vóór de begrotingsbehandeling EZK.	Commissiedebat Defensie Industrie Strategie	2023D04662	1-2-2023	In behandeling	
De staatssecretaris van Defensie zegt toe dat bij de aanbieding van het DPO 2024 een evaluatie van de nu voorgestelde aanpassing van het huidige DMP aan de Kamer zal worden aangeboden.	Verzamelcommissiedebat Defensie	TZ202302-120	26-1-2023	In behandeling	
De staatssecretaris van Defensie zegt toe de samenwerking tussen Defensie en de Nederlandse industrie als KPI op te nemen en de Kamer daar bij de aanbieding van de geïntegreerde rapportage over te informeren.	Verzamelcommissiedebat Defensie	TZ202302- 121	26-1-2023	Afgedaan	Kamerstuk 36200 X, nr. 79
Het kabinet zal verder ingaan op de grondoorzaken van instabiliteit en conflict; de gevolgen van klimaatverandering; de Nederlandse inzet op gebied van diplomatie, veiligheid en ontwikkelingssamenwerking; en samenwerking in Europees verband en met andere internationale partners in Kamerbrief geïntegreerde inzet Sahel.	SO Kamerbrief inzet Sahel	Kamerstuk 29521, nr. 457	22-12-2022	In behandeling	
Kamer informeren over de uitkomsten van de strategische herziening MINUSMA en de gevolgen voor NL in de Kamerbrief over geïntegreerde inzet Sahel.	SO Kamerbrief inzet Sahel	Kamerstuk 29521, nr. 457	22-12-2022	Afgedaan	Kamerstuk 29521, nr. 460
Het kabinet zal de Tweede Kamer – mede op basis van een regionale conflictanalyse – in de eerste helft van 2023 informeren over de Nederlandse geïntegreerde inzet op het gebied van veiligheid, diplomatie, ontwikkelingssamenwerking en migratie in de Sahelregio, evenals eventuele aanvullende inzet in de West-Afrikaanse kuststaten, en de politiek-strategische doelstelling die aan de Nederlandse inzet ten grondslag ligt.	Kamerbrief Nederlandse veiligheidsinzet in de Sahel en West-Afrikaanse kuststaten post-2022	Kamerstuk 29521, nr. 456	25-11-2022	In behandeling	
De Kamer wordt zo mogelijk nog in 2022 geïnformeerd over de registratie van lokale medewerkers bij missies met terugwerkende kracht in het kader van de motie-Belhaj.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	TZ202211-237	17-11-2022	Afgedaan	Kamerstuk 27925, nr. 914
Als de NAVO cyclus aansluit op de begrotingsbehandeling, ontvangt de Kamer voorafgaand daaraan de Defence Planning Capability Review.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	TZ202211-236	17-11-2022	In behandeling	
De Kamer ontvangt de eerder toegezegde brief over de mogelijkheden en beperkingen van indiensttreding van EU-onderdanen in Nederlandse krijgsdienst voor het einde van 2022. Dit onderwerp krijgt een plek in de P-verzamelbrief.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	TZ202211-238	17-11-2022	Afgedaan	Kamerstuk 36200 X, nr. 62
Voor de zomer van 2023 ontvangt de Kamer een brief over het verschil in de uitzendbescherming bij uitzendingen en oefeningen en de nazorg voor medewerkers.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	TZ202211-239	17-11-2022	In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstuk 36200 X, nr. 86
In de periodieke voortgangsrapportages over de vervanging onderzeebootcapaciteit zal ook aandacht worden besteed aan risico's en scenario's met betrekking tot een capability gap.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	TZ202211-240	17-11-2022	Doorlopend	
Begin 2023 ontvangt de Kamer het programma Ruimte voor Defensie, waarin inzichtelijk wordt gemaakt waar op termijn de uitdagingen en de kansen voor Defensie- oefenactiviteiten liggen.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	TZ202211-241	17-11-2022	Afgedaan	Kamerstuk 2023Z12929

Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief
De minister zegt toe om te bezien of in termen van waardering voor reservisten ten opzichte van full-time militairen Defensie een been dient bij te trekken.	Begrotingsbehandeling Plenair verslag Defensie 2023	17november	17-11-2022	Afgedaan	Kamerstuk 36200 X, nr. 72
De staatssecretaris van Defensie zegt toe de Kamer schriftelijk te zullen informeren over mogelijkheden en beperkingen van indiensttreding van EU-onderdanen in de Nederlandse krijgsdienst, en daarbij ook in te gaan op specifieke kennis en kunde (bijvoorbeeld technisch personeel en zorgpersoneel).	WGO Personeel/ Materieel	TZ202211058	7-11-2022	Afgedaan	Kamerstuk 36200 X, nr. 62
De minister van BZ zegt toe dat voor 31 mei 2023 de evaluatie van de evacuatie van Afghanistan en voor 1 juli 2023 de eindevaluatie van Resolute Support verschijnt. De Kamer ontvangt hier z.s.m. een kabinet/reactie op.	CD voortgang missies en operaties	TZ202211-071	3-11-2022	Deels afgedaan	Gerapporteerd in Kamerstukken 27925, nr. 938 en 27925, nr. 941
De staatssecretaris zal in de integrale rapportage ook cijfers over sociale veiligheid opnemen. De staatssecretaris onderzoekt of hij deze cijfers over sociale veiligheid ook in vergelijkend perspectief kan plaatsen.	CD Veiligheid en Integriteit	TZ202210-182	20-10-2022	Afgedaan	Kamerstuk 36200 X, nr. 79
De staatssecretaris informeert de Kamer er binnen een halfjaar over of de interne procedures voor klokkenluiders bij Defensie voldoen aan de nieuwe Europese richtlijn inzake klokkenluiders.	CD Veiligheid en Integriteit	TZ202210-183	20-10-2022	Afgedaan	Kamerstuk 36200 X, nr. 66
De staatssecretaris stuurt het rapport van de commissie onderzoek doet naar chroom-6 na ontvangst terstand aan de Kamer.	CD Veiligheid en Integriteit	2022D43914	20-10-2022	Afgedaan	Kamerstuk 36200 X, nr. 52
De minister zegt toe samenstelling en opdrachtverlening van de onderzoekscommissie naar het mortierongeval met de Kamer te delen. Dit doet zij zo snel als zorgvuldig mogelijk is. De minister zegt toe dat zij dit vooraf bij de nabestaanden en de Kamer toetst. Indien dat aanleiding geeft tot debat, zal dat volgen. De minister zou in deze brief over de opdrachtverlening ook op ingaan of het artikel 2-compliant is en op welke wijze er onderzocht wordt waarom de vorige onderzoeken niet goed gegaan zijn. Dat is een toezegging aan de commissie.	CD Veiligheid & Integriteit	TZ202210-181	20-10-2022	Afgedaan	Kamerstuk 36200 X, nr. 68
De ministers van Defensie en BZ zeggen toe de Kamer uiterlijk 15 januari 2023 bij brief te zullen informeren over de inzet van Nederland tijdens de door Nederland te organiseren conferentie inzake AI in het militaire domein op 15 en 16 februari 2023, en in deze brief de Kamer ook te informeren over het al dan niet opnemen van het gebruik van semi-autonome wapens en systemen in artikel 100-procedure.	CD Autonome wapensystemen	TZ202210-036	5-10-2022	Afgedaan	Kamerstuk 33694, nr. 67
Een duidelijke formulering van missiemandaat, en NL doelstellingen in artikel 100-brieven conform de IOB aanbeveling.	Kabinetsreactie eindevaluatie MINUSMA 2014-2019	Kamerstuk 29521, nr. 451	30-9-2022	Doorlopend	
De staatssecretaris zegt toe in het eerste kwartaal van 2023 een brief aan de Tweede Kamer te sturen inzake de integrale visie van Defensie op reservisten.	CD Personeel	TZ202209-107	15-9-2022	Afgedaan	Kamerstuk 36200 X, nr. 72
De minister van Defensie zegt toe tijdig voor de komende plenaire begrotingsbehandeling een eerste aanzet aan de Kamer te zullen aanbieden voor een format voor een integrale vorm van rapporteren, in dit stadium m.n. een aantal kritische prestatie indicatoren op onderdelen van het beleid, tijdig voor het Verantwoordingsdebat voorjaar 2023 gevolgd door een meer definitieve versie waarin ook de wijze van samenwerking binnen Europa zal zijn verwerkt.	CD Defensienota	TZ202209-104	14-9-2022	Afgedaan	Kamerstukken 33763, nr. 155 en 36200 X, nr. 79
De minister van Defensie zegt toe om tijdig voor de plenaire begrotingsbehandeling, terug te komen op het voorstel van PAX inzake een fonds voor burgerslachtoffers van Nederlands optreden tijdens missies.	CD Defensienota	TZ202209-105	14-9-2022	Afgedaan	Kamerstuk 36200 X, nr. 11

Omschrijving van de toelegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief
De staatssecretaris van Defensie zegt toe medio oktober een gecombineerde A-B-brief inzake de verwerving van raketten voor de artillerie aan de Kamer te zullen aanbieden, met zicht op een D-brief op afzienbare termijn.	CD Defensienota	TZ202209-106	14-9-2022	Afgedaan	Kamerstuk 27830, nr. 382
Toezegging Relatie tussen de veranderde geopolitieke omstandigheden en de vraagstukken rondom wapenbeheersing.	Plenaire vergadering 12 juli EK - Handelingen 2021-2022, nr. 38 item 2	T03462	12-7-2022	In behandeling	
De minister van Buitenlandse Zaken zegt de Kamer, naar aanleiding van een vraag van het lid Beukering (Fractie-Nanninga), toe dat de ministers van Defensie en Financiën op een rijtje zullen zetten hoe tot de 2% bbp-norm voor de NAVO zal worden gekomen in 2025, bijvoorbeeld in de stukken van Prinsjesdag.	Plenaire behandeling (EK) Goedkeuring Protocollen Noord-Atlantisch Verdragtoetreding van de Republiek Finland en het Koninkrijk Zweden (36.162)	T03460	11-7-2022	Afgedaan	Kamerstuk 36200 V, G
De staatssecretaris van Defensie zegt dat het Strategisch Vastgoedplan uiterlijk medio oktober 2022 aan de Tweede Kamer zal worden aangeboden.	CD Vastgoed	2022D30193	30-6-2022	Afgedaan	Kamerstuk 36124, nr. 12
De staatssecretaris van Defensie zegt toe de Tweede Kamer uiterlijk 2 oktober nader te zullen informeren over vervolgstappen in het verwervingstraject van de nieuwe onderzeeboten, openbaar waar mogelijk en vertrouwelijk waar noodzakelijk.	CD Materieel	2022D28993	29-6-2022	Afgedaan	Kamerstuk 34225, nr. 40
Toezegging door Min BZK dat de Kamer in het najaar nader wordt geïnformeerd over het wettelijk kader rond de verplaatsing naar het buitenland van de schotels in Burum.	CD IVD -aangelegenheden	2022D29832	29-6-2022	Afgedaan	Kamerstuk 2023Z12717
De minister van Defensie zegt toe uiterlijk 1 november 2022 de Kamer te zullen informeren over de stand van zaken met betrekking tot de doorvoering van de aanbevelingen in de evaluatie van het PTSS-protocol uit 2016.	Notaoverleg Veteranen	2022D25994	20-6-2022	Afgedaan	Kamerstuk 30139 X, nr. 264
De minister van Defensie zegt toe dat in samenspraak met het NLVI in contact zal worden getreden met de VNG en eventueel andere instanties en hen te wijzen op de mogelijkheden van financiële ondersteuning van veteranenhuizen, en de Kamer hierover uiterlijk in de komende Veteranennota te informeren.	Notaoverleg Veteranen	2002D25994	20-6-2022	Afgedaan	Kamerstuk 30139 X, nr. 264
De minister van Defensie zegt toe voorafgaand aan het notaoverleg Veteranen 2023 de Kamer nader te zullen informeren over de criteria om de status van veteraan te verkrijgen.	Notaoverleg Veteranen	2022D25994	20-6-2022	Afgedaan	Kamerstuk 30139 X, nr. 264
Minister gaat kijken naar Criteria om V-status te verkrijgen in het licht van nieuwe vormen (drones etc.)	Notaoverleg Veteranen	2022D25994	20-6-2022	Afgedaan	Kamerstuk 30139 X, nr. 264
De minister zegt toe de volgende veteranennota's uiterlijk op 1 juni van dat jaar en van trends voorzien, aan de Tweede Kamer zal worden aangeboden.	Notaoverleg Veteranen	2022D25994	20-6-2022	Doorlopend	
Er komt een uitvoeringsagenda voor onze verduurzamingsplannen.	Defensienota 2022	36124, nr. 1	1-6-2022	Afgedaan	Kamerstuk 36124, nr. 25
Minister Ollongren zegt toe de Kamer op de hoogte te houden van de voortgangsrapportages van de Hoge vertegenwoordiger (EDEO) m.b.t. het halen van de doelstellingen van het Strategisch Kompass. Indien er in dit najaar geen voortgangsrapportage volgt zullen we een eigen appreciatie geven.	CD EU Defensieraad en rol EC veiligheid en defensie	21501 28, nr. 242	12-5-2022	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 21501 28, nr. 247
BZ, Defensie en JenV zullen de Kamer voor de zomer een brief sturen waarin kaders worden geschetst over de verantwoordelijkheden van de Nederlandse Staat richting lokaal personeel bij militaire missies.	Debat over de stand van zaken rondom de evacuatie in Afghanistan	Verslag 67e plenaire vergadering 31 maart 2022	31-3-2022	Afgedaan	Kamerstuk 36200 X, nr. 85
De minister zou willen onderzoeken of wij een bredere groep van medewerkers van Defensie, de de bredere groep die ook onder de tolkenregeling valt , van een blijk van waardering zouden kunnen voorzien (bijvoorbeeld tolkenpenning).	Debat over de stand van zaken rondom de evacuatie in Afghanistan	Plenair verslag 67e vergadering 31 maart 2022	31-3-2022	In behandeling	

Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief
De minister zegt toe de Kamer te informeren over het gebruik van verboden wapens/ munitie in de oorlog Oekraïne-Rusland. Openbaar als het kan, vertrouwelijk als het moet.	Debat over de situatie in Oekraïne	2022D07985	28-2-2022	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 21501 20, nr. 1796
De minister zegt toe om de Kamer (via de geëigende kanalen) te informeren over het gegeven of men binnen de NAVO meer inlichtingen met elkaar kan delen.	Debat over de situatie in Oekraïne	2022D07985	28-2-2022	Doorlopend	
De minister zegt toe om in kaart te brengen waar het in de financiële zin om gaat m.b.t. het toekomstbestendig maken van de Krijgsmacht.	Debat over de situatie in Oekraïne	2022D07985	28-2-2022	Afgedaan	Kamerstuk 36124, nr. 1
Aan het lid Brekelmans werd aanvullend toegezegd om in deze brief eveneens inzichtelijk te maken wat het zou kosten als we X willen, willen versnellen of als we extra's willen doen, zodat er een concreet beeld is wat we aan de NAVO kunnen leveren wanneer ze hierom vragen.	CD Veiligheid en Integriteit	2022D06579	16-2-2022	Doorlopend	
Staatssecretaris zegt toe 1x per jaar terug te koppelen welke aanbevelingen we van de IVD hebben overgenomen en welke niet (onderdeel jaarverslag).	CD Veiligheid en Integriteit	2022D06579	16-2-2022	Afgedaan	Kamerstuk 36200 X, nr. 71
Staatssecretaris zegt toe in gesprek te zullen gaan met slachtoffers Chroom-6 (indien zij hier ook open voor staan).	Brief onafhankelijk onderzoek LIMC/Tweeminutendebat LIMC	Kamerstukken 2022Z01671 en 2022D03979	2-2-2022	Afgedaan	Kamerstukken 32761, nr. 258 en 2023Z12788
De minister zegt toe er naar te streven het rapport over het onafhankelijk onderzoek LIMC voor de zomer aan de Kamer te kunnen aanbieden en ervoor te zorgen dat de aanbevelingen betrokken worden bij de reeds aangekondigde beleidsvisie Informatiegestuurd Optreden (IGO)	Begrotingsbehandeling november 2021	Plenair verslag 21e vergadering, donderdag 11 november	11-11-2021	Afgedaan	Kamerstuk 34225, nr. 40
De minister zal bezien hoe Nederlandse bedrijven in de toekomst een goede rol kunnen vervullen bij de bouw en de instandhouding van de nieuwe onderzeebootcapaciteit.	Begrotingsbehandeling november 2021	Plenair verslag 21e vergadering, donderdag 11 november	11-11-2021	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 26488, nr. 473
F-35 tekortkomingen De minister zal in het geval dat als gevolg van tekortkomingen er over de kwaliteit van het vliegtuig getwijfeld wordt, dit uit de voortgangsrapportage halen die het TNO maakt en dit met de kamer delen.	Begrotingsbehandeling november 2021	Plenair verslag 21e vergadering, donderdag 11 november	11-11-2021	Afgedaan	Kamerstuk 36200 X, nr. 87
De minister zal de Kamer informeren over de gezondheid van de natuur van Defensie terreinen. Minister zal het RVB vragen om een rapportage en deze aan de Kamer zenden.	Begrotingsbehandeling november 2021	Plenair verslag 21e vergadering, donderdag 11 november	11-11-2021	Afgedaan	Kamerstuk 36220 X, nr. 8
De minister gaat zich verdiepen in het verruimen van aanneme- en selectiecriteria van Defensie. Toezegging herzien na behandeling motie 20 (BBB).	Begrotingsbehandeling november 2021	Plenair verslag 21e vergadering, donderdag 11 november	11-11-2021	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstukken 27925, nr. 722 en 2022Z14731
De minister zal de personeelsadministratie voor wat betreft voor ons werkend lokaal personeel in het buitenland beter op orde krijgen. Dit zal gedeeld worden met de kamer. [Toezegging herzien na behandeling motie 11 (D66)]	Begrotingsbehandeling november 2021	Plenair verslag 21e vergadering, donderdag 11 november	11-11-2021	Afgedaan	Kamerstuk 33279, nr. 36
De minister zal de consequenties uitwerken van specialisatie en internationale samenwerking en daar met de Kamer over van gedachte wisselen om de effecten moeten we ook onder ogen zien.	Begrotingsbehandeling 2021	Plenair verslag 21e vergadering, donderdag 11 november	11-11-2021	Deels afgedaan	Gerapporteerd in Kamerstukken 29521, nr. 433
De minister heeft informeel toegezegd uit te zoeken of Nederland gebruik maakt van tolken of lokaal personeel bij de uitvoering van de C-130 bijdrage aan MINUSMA. Tevens wordt er gekeken of Nederland gebruik heeft gemaakt van tolken of lokaal personeel in de periode 2014-2019	CD C-130 bijdrage MINUSMA (artikel 100)	29521, nr. 433	27-10-2021		Gerapporteerd in Kamerstukken 29521, AU en 27925, nr. 914

Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief
De Roadmap Energietransitie Materieel wordt, zodra die is vastgesteld, aan de Tweede Kamer gestuurd. In eerste instantie toegezegd voor december '21.	Vaststelling van de Begrotingsstaten van het Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2022	35925 X, nr. 9	22-10-2021	Afgedaan	Kamerstuk 36124, nr. 25
Er is aangegeven dat de tolkenregeling oneindig is en dat Defensie zorg draagt hiervoor.	Plenair debat Afghanistan	2021D39496	15-9-2021	Afgedaan	Laatst gerapporteerd in Kamerstuk 27925, nr. 920
De staatssecretaris zegt toe in het najaar van 2021 een nieuwe enquête te houden onder alle mensen die ingeschreven staan bij het informatiepunt Chroom-6 over hoe het informatiepunt verbetert kan worden.	Plenair debat Chroom-6	Handelingen vergaderjaar 2020/2021, nr. 95	30-6-2021	Afgedaan	36200 X, nr. 71
De staatssecretaris zegt toe dat het SICT Defensiebreed zal monitoren op de beschikbaarheid van voldoende gehoorbescherming.	Plenair debat Chroom-6	Handelingen vergaderjaar 2020/2021, nr. 95	30-6-2021	In behandeling	
De staatssecretaris van Defensie zegt toe in de komende P-rapportages of personeelsbrief in te zullen gaan op eventuele ontwikkelingen in het oplossen van de resterende langlopende zaken.	CD Veiligheid en Integriteit	35570 X, nr. 104	1-6-2021	Deels afgedaan	Gerapporteerd in Kamerstuk 35925 X, nr. 4
De staatssecretaris zendt ieder in het kader van GrIT uitgebracht BIT-advies aan de Kamer.	AO Grensverleggende IT	31125, nr. 117	10-12-2020	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstukken 31125, nr. 119 en 35728, nr. 6
De minister informeert de Kamer over de onderzoeks vragen (van de onafhankelijke commissie naar de wapeninzet in Hawija) zodra deze zijn vastgesteld, alsmede over de voortgang van het onafhankelijke onderzoek.	Notaoverleg Burgerslachtoffers	27925, nr. 750	8-10-2020	Deels afgedaan	Gerapporteerd in Kamerstuk 27925, nr. 754. Commissie die uiteindelijk is ingesteld (Sorgdrager) is onafhankelijk en houdt eigen planning aan.
Staatssecretaris informeert de kamer over resterende punten wat betreft AOW-gat en RVU boetes. De Staatssecretaris zegt toe het gesprek aan te willen gaan met de Kamer over andere zaken die nog spelen.	AO Personeel	35300, nr. 86	18-6-2020	Deels afgedaan	Kamerstuk 35925 X, nr. 51
Niet in de geannoteerde agenda's, maar in de verslagen van de EU Defensieraden informeert de minister van Defensie de Kamer voortaan over de voortgang en stand van zaken van de Europese Defensiesamenwerking.	AO EU Defensieraad	21501 28, nr. 200	3-3-2020	Doorlopend	
Bij toekomstige missies wordt vooraf duidelijk gemaakt hoe de voortgang van de missie zal worden gemeten en in de artikel 100-brieven wordt standaard een paragraaf opgenomen waarin de aandachtspunten en risico's worden benoemd, en de maatregelen die we willen nemen om die te beperken.	Plenair debat over misleiding VS t.a.v. de oorlog in Afghanistan	Plenaire verslag (stenogram)	6-2-2020	Doorlopend	o.a. gerapporteerd in Kamerstukken 29521, nr. 417 en 27925, nr. 755; 27925, nr. 785; 27925, nr. 868 en 27925, nr. 919
De ontwikkeling van de prijzen voor exploitatie en investeringen zal de minister van Defensie – conform de aanbeveling van het CBS – ook de komende jaren blijven volgen. In het jaarverslag en de begroting zal de minister u hierover informeren.	Nota naar aanleiding van het verslag	35280, nr. 7	3-2-2020	Doorlopend	O.a. over gerapporteerd in Kamerstuk 36200 X
De staatssecretaris van Defensie informeert de Kamer op reguliere momenten, bijvoorbeeld in het kader van het jaarverslag, over de invulling van de motie Van Helvert m.b.t. inzet klimaatgelden voor verduurzaming Defensievastgoed.	AO Vastgoed	34919, nr. 49	26-11-2019	Doorlopend	gerapporteerd in Kamerstuk 36100 X, nr. 1
De minister zegde toe dat zij een onderzoek zal (laten) uitvoeren naar de haalbaarheid en wenselijkheid van het openstellen van de Nederlandse krijgsmacht voor EU burgers.	Nota Overleg Krijgsmacht van en voor Europeanen	Kamerstuk 35189, nr. 9	23-9-2019	Afgedaan	Kamerstuk 36200 X, nr. 62
De Staatssecretaris van Defensie zegt toe de Kamer bij de begrotingen en bij de verantwoordingsstukken te zullen informeren over de experimenten en ervaringen m.b.t. innovatief partnerschap.	Notaoverleg Defensie Industrie Strategie	31125, nr. 102	18-2-2019	Doorlopend	gerapporteerd in Kamerstukken 27830, nr. 303; 34919, nr. 46; 36100 X, nr. 1

Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief
In de jaarverslagen zal inzichtelijk worden gemaakt wat de stand van zaken is van de realisatie van doelstellingen op het gebied de energiestrategie (nulmeting in 2019 en realisatie vanaf 2020).	Notaoverleg Defensie Energiestrategie	34895, nr. 8	10-9-2018	Doorlopend	gerapporteerd in Kamerstukken 34919, nr. 74; 36100 X, nr. 1
De minister van Defensie zegt toe in de komende voortgangsrapportages en evaluaties van militaire missies nader in te zullen gaan op de effecten van lopende missies op de gereedheid van de Defensieorganisatie in brede zin.	AO voortgang missies/ operaties	29521, nr. 366	27-6-2018	Doorlopend	o.a. gerapporteerd in Kamerstuk 34919, nr. 90
De minister van Defensie zegt toe in de komende Veteranennota meer in te zullen gaan op de langere termijn, en dit tweejaarlijks te zullen herhalen. (Start 2019).	Notaoverleg Veteranen	30139, nr. 201	26-6-2018	Doorlopend	O.a. gerapporteerd in Kamerstukken 30139, nr. 220; 30139, nr. 243 en 30139, nr. 254
De minister van Defensie zegt toe in de volgende evaluaties het aantal militairen en het aantal missies te vermelden.	AO Evaluatie missies/ operaties	29521, nr. 350	13-9-2017	Doorlopend	O.a. gerapporteerd in Kamerstuk 29521, nr. 444
De minister zegt toe om in de Jaarverslagen het stoplichtmodel te implementeren voor de maatregelen ter versterking van de basisgereedheid.	WGO Jaarverslag Ministerie van Defensie 2016	34725 X, nr. 11	14-6-2017	Doorlopend	Laatst gerapporteerd in Kamerstuk 34919, nr. 90
De minister gaat nog duidelijker aangeven in rapportages en brieven wat het aandeel van pensioenen en uitkeringen is.	WGO Slotwet Ministerie van Defensie 2015	34475 X, nr. 15	16-6-2016	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstukken 35570 X, nr. 1 en 35570 X, nr. 2
De minister van Defensie zegt toe voortaan documenten van algemeen defensiebelang, zoals de <i>NATO Defence Planning Capability Review</i> , ook aan de Eerste Kamer te sturen.	Plenaire vergadering T02301	Verslag EK 2015/2016, nr. 32, item 4	31-5-2016	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 28676, nr. 299
De Kamer ontvangt bij de begroting jaarlijks inzicht in de effecten van het wel/niet toekennen van prijscompensatie door de minister van Financiën.	WGO vaststelling begrotingsstaten voor het jaar 2016 onderdeel materieel	34300 X, nr. 68	2-11-2015	Doorlopend	O.a. gerapporteerd in Kamerstukken 36100 X, nr. 1 en 36200 X
De minister zal in de volgende Materieelprojectenoverzichten nadere toelichting geven op de keuzes die voor bepaalde materieelprojecten gemaakt zijn. Daarbij wordt ingegaan op de overwegingen en de mogelijke gevolgen voor andere materieelprojecten.	WGO vaststelling begrotingsstaten voor het jaar 2016 onderdeel materieel	34300 X, nr. 68	2-11-2015	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 27830, nr. 374
De minister van Defensie zal de Kamer informeren over de gevolgen voor de nationaliteit van de actief dienende militair, die recent is vertrokken naar Syrië en zich waarschijnlijk heeft aangesloten bij ISIS (betreft vraagstuk van statelijke/niet-statelijke actoren).	AO MIVD	29924, nr. 135	9-9-2015	In behandeling	
De minister van Defensie neemt voortaan bij artikel-100 brieven op wat de materiële gereedheid is alsmede de WGO Jaarverslag en gevallen voor de operationele gereedheid, inclusief de Slotwet 2014 financiële aspecten daarvan.		34200, nr. 15	17-6-2015	Doorlopend	o.a. gerapporteerd in Kamerstukken 29521, nr. 417 en 27925, nr. 755, 27925, nr. 785, 27925, nr. 868 en 27925, nr. 919
De minister van Defensie zegt, naar aanleiding van een vraag van het lid Franken (CDA), toe om de voortgangsrapportages over de F-35 ook aan de Eerste Kamer te zenden, en bij deze rapportages in te gaan op de ontwikkelingen in de stealthtechnologie en de sensoren.	Voortzetting beleidsdebat	Verslag EK 2014/2015, nr. 25 item 8	24-3-2015	Doorlopend	
De ministers van Defensie en buitenlandse Zaken zeggen toe het gender-aspect, daar waar relevant, bij missies mee te nemen in een volgende evaluatie.	AO kleine operaties	29521, nr. 282	26-11-2014	Doorlopend	O.a. gerapporteerd 27925, nr. 755; 27925, nr. 732; 29521, nr. 451
De minister van Defensie zegt de Eerste Kamer toe jaarlijks een totaaloverzicht (dezelfde als de Tweede Kamer reeds ontvangt) te sturen van de stappen die zijn gezet op het terrein van internationale militaire samenwerking.	Mondeling overleg	33 750 X, F - blz. 15-16	25-11-2014	Doorlopend	

Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief
De Kamer wordt bij toekomstige operaties/missies voortaan geïnformeerd over de mogelijke gevolgen van de betreffende missie voor de personeelscapaciteit bij de (ondersteunende) onderdelen van de Krijgsmacht.	AO Personeel	33750, nr. 69	27-5-2014	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 29521, nr. 426
De inzet van de minister is om de toekomstige geannoteerde agenda's en verslagen van NAVO-bijeenkomsten te verbeteren qua informatie over inhoud van de agendapunten en het Nederlandse standpunt.	AO NAVO Defensie Ministeriële	28676, nr. 200	18-2-2014	Doorlopend	Laatst gerapporteerd in Kamerstuk 28676, nr. 426
Per missie zal in het vervolg op voorhand een inschatting van de kosten voor de zorg worden aangegeven. De kosten voor nazorg zullen ook worden meegenomen in de evaluatie van missies.	AO Personeel	31700 X, nr. 109	25-3-2009	Doorlopend	O.a. gerapporteerd in Kamerstukken 27925, nr. 755 ; 27925, nr. 732 ; 27925, nr. 868
In de toekomst zal de minister van Defensie in artikel-100 brieven en stand van zakenbrieven, wanneer AO van toepassing, ingaan op civiele dienstverlening	Civiele Dienstverlening	31700 X, nr. 58	23-10-2008	Doorlopend	Laatst gerapporteerd in Kamerstukken 27925, nr. 755 ; 27925, nr. 732 ; 27925, nr. 868

* Status toezeggingen bijgewerkt tot en met 20 juli 2023

7.4 Bijlage subsidieoverzicht

De subsidies worden verleend aan instellingen die voor Defensie een toegevoegde waarde hebben. Verder zijn de subsidie beschikkingen die Defensie verstrekkt alleen bedoeld voor de specifieke subsidieaanvrager en berusten niet op wettelijk voorschrift, anders dan gelegen in de begroting en de regeling defensiesubsidies (<http://wetten.overheid.nl/BWBR0013110/>).

In 2017 is het Interdepartementaal Beleidsonderzoek (IBO) ‘Subsidies, robuust en proportioneel’ uitgevoerd. Dit heeft geleid tot een aantal aanbevelingen. Vanaf 2019 publiceert Defensie daarom de resultaten van de, vanaf dat moment uitgevoerde, subsidie-evaluaties op www.rijksfinancien.nl. De subsidies worden jaarlijks bij Defensie aangevraagd, door Defensie bezien en op risico’s beoordeeld. De grootte en eventuele risico’s zijn medebepalend voor het controle arrangement, waaronder de subsidie valt. De subsidies worden elke vijf jaar apart geëvalueerd. Tijdens de evaluatie wordt het gezamenlijk belang heroverwogen, waarna afhankelijk van de uitkomst, kan worden besloten tot afbouw van de subsidierelatie.

Tabel 55 Subsidies (bedragen x 1.000 euro)

Naam	2022	2023	2024 ¹	2025	2026	2027	2028	Laatste evaluatie	Vervolgende evaluatie	Einddatum
Stichting Nederlands Veteraneninstituut (NLVi)	24.502	23.496	26.027	26.027	26.027				2026	2027
Nationaal Comité Herdenking Capitulatie 1945 Wageningen	25	25	25	25	25			2021	2026	2027
Stichting Veteranen Platform (VP)	212	246	258	258	258	258		2022	2027	2028
Stichting Koninklijke Defensiemusea	17.141	18.184	19.256	19.256				2019	2024	2025
Stichting Nationale Taptoe	304	322	322	322	322	322		2022	2027	2028
Universiteit van Amsterdam	74	74	74	74	74	74		2022	2027	2028
Stichting Maritiem Kenniscentrum	23	25	25	25	25	25		2022	2027	2028
Stichting Phantasy in Blue	25	25						2022	2027	2028
Stichting Historische Vlucht	118	125	125	125	125	125		2022	2027	2028
SWoon NLDA	15	22	25	25	25	25		2022	2027	2028
Stichting Klachtentелефon luchtverkeer Limburg		75	75	75	75				2027	2028
ASL BISL Foundation	40	40						2022	2027	2028
Stichting Power of Freedom, Invictus Games	4.850	-	-						Eenmalige subsidie	
Subsidies te verstrekken na evaluatie/nader te verdelen ²	417	949	1.084	20.375	46.325	47.015		-	-	-
Totaal:	47.293	46.537	47.161	47.296	47.331	47.229	47.015			

1 De genoemde bedragen betreffen het wettelijk plafond voor subsidies

2 Wanneer een eventuele verlening nog in afwachting is van een evaluatie wordt het budget onder deze post geplaatst.

7.5 Uitwerking Strategische Evaluatieagenda

Conform de Regeling Rijksbegrotingsvoorschriften (RBV) is in deze bijlage een uitwerking van de Strategische Evaluatieagenda (SEA) opgenomen. De SEA bestaat daarmee uit twee onderdelen: (1) een tabel met agendering van syntheseonderzoeken in de beleidsagenda en (2) een nadere uitwerking per SEA-thema in deze bijlage. De nadere uitwerking omvat een overzicht van evaluaties die in het verleden zijn uitgevoerd, momenteel lopen of in de komende jaren op de planning staan. Zo ontstaat een volledig overzicht van de inzichten die Defensie door de jaren heen binnen elk SEA-thema verzamelt.

Toelichting thematische indeling

Voor het evalueren van de actielijnen uit de Defensienota, maakt Defensie zo veel als mogelijk gebruik van de SEA. De SEA helpt immers om alle monitors, evaluaties en onderzoeken zo te plannen, dat Defensie de voortgang op de actielijnen kan meten en daardoor tijdig over relevante sturings- en verantwoordingsinformatie beschikt. Voor elke actielijn uit de Defensienota, bestaat daarom een thema op de SEA. Dat zijn de actielijnen:

1. Krachtige ondersteuning
2. Een goede werkgever, verbonden met de samenleving
3. Versterken van specialismen
4. Meer Europese samenwerking
5. Innoverend vermogen en nieuwe domeinen
6. Informatiegestuurd werken en optreden

Het monitoren en evalueren van de actielijnen is een continu proces. Dit betekent dat de evaluatiebehoeften en de daaruit voortvloeiende onderzoeksagendering niet in één keer worden vastgesteld, maar periodiek worden herzien. Ook zal de financiële grondslag per thema nader worden uitgewerkt.

Uitwerking per thema

Thema 1. Krachtige ondersteuning

De toegenomen dreiging vraagt om een verbeterde gereedheid en inzetbaarheid: Defensie moet sneller en vaker kunnen worden ingezet en moet een inzet langer vol kunnen houden. Dat geldt voor elk van de drie hoofdtaken van Defensie. Op dit moment is het grootste knelpunt het tekort aan operationele ondersteuning (combat support en combat service support) en inzetvoorraden. Betere ondersteuning maakt Defensie wendbaarder en meer schaalbaar. Met meer en betere ondersteuning kan Defensie vaker ‘ja’ zeggen tegen nationale en internationale hulpverzoeken. Investeren in ondersteuning verhoogt ook de betrokkenheid en motivatie van onze mensen. Oefeningen lopen niet langer vast op tekorten aan reserveonderdelen, transport en munitie. Als militairen beter getraind zijn, verhoogt dat de gereedheid van de krijgsmacht. Om de voordelen van de betere ondersteuning zo snel mogelijk te behalen, pakt Defensie de investeringen slim aan. We maken afspraken met internationale partners en bondgenoten over het gezamenlijk aanschaffen en onderhouden van (nieuwe) ondersteunende capaciteiten.

Onderbouwing evaluatieagenda

Om inzicht te krijgen in de (voorwaarden voor) doeltreffendheid en doelmatigheid van deze actielijn, voert Defensie onderzoeken, evaluaties en/of monitoringsactiviteiten uit op het gebied van training, ondersteuning van gevechtseenheden, vergroten van de voorraden, samenwerking, nationale taken en ondersteuning aan civiele autoriteiten.

In 2023-2024 voert Defensie een beleidsdoorlichting uit van artikel 2 Koninklijke Marine. Specifiek wordt tijdens deze beleidsdoorlichting de Fleet Operational Sea Training (FOST) als onderwerp bestudeerd. FOST is een door de Britse Royal Navy (RN) ontwikkeld en geleid trainingsprogramma voor het gereedstellen van schepen. Met deze beleidsdoorlichting wordt zowel kennis verzameld over gereedstelling alsook internationale samenwerking. Het volgende syntheseonderzoek binnen het thema 'krachtige ondersteuning' wordt in 2025-2026 uitgevoerd.

Tabel 56 Thema 1. Krachtige ondersteuning

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Toelichting onderzoek
Actielijn 1 Defensienota: 'Krachtige ondersteuning'	Synthese	2026	Syntheseonderzoek conform de eisen uit de RPE, om inzicht te krijgen in de (voorwaarden voor) doeltreffendheid en doelmatigheid van actielijn 1 uit de Defensienota 2022.
CMX'22 / Resilient Lion'22	Ex-post evaluatie	2022	De NAVO organiseert periodiek een politiek-militair strategische crisismanagementoefening (Crisis Management Exercise, CMX) om besluitvorming in NAVO-verband te beoefenen. De editie van 2022 is afgelast in verband met de inval van Rusland in Oekraïne. Om alsnog relevante vraagstukken te bespreken in de daarvoor bestemde overleggen is de oefening Resilient Lion gehouden. Na afloop is de voorbereiding op – en deelname aan de oefening geëvalueerd en zijn aanbevelingen ter verbetering geformuleerd.
Flag Officer Sea Training (FOST)	Beleidsdoorlichting	2024	In de memorie van toelichting van de Defensiebegroting 2020 is aan de Kamer toegezegd dat Defensie in 2024 een beleidsdoorlichting van artikel 2 Koninklijke Marine oplevert. In het specifiek wordt tijdens deze beleidsdoorlichting naar Nederlands-Britse samenwerking gekeken, gericht op de Flag Officer Sea Training (FOST). FOST is een instituut op het gebied van operationele training voor maritieme oorlogsvoering. Nederland doet al tientallen jaren mee aan de FOST. Met deze evaluatie wordt de doeltreffendheid en doelmatigheid van de Nederlandse deelname aan de FOST onderzocht.

Thema 2. Een goede werkgever, verbonden met de samenleving

Defensie heeft voldoende en de juiste mensen nodig om de uit de grondwet voortvloeiende hoofdtaken uit te voeren. Een toekomstbestendige krijgsmacht begint met investeringen in de mensen van Defensie. Zij zijn het hart van de organisatie. Zij moeten zich kunnen richten op hun unieke werk. Daarvoor moeten ze goed worden beloond, goede spullen hebben, passende opleidingen krijgen en in een veilige en prettige werkomgeving kunnen functioneren. De achterstand die Defensie door eerdere bezuinigingen heeft opgelopen, moet worden weggewerkt. Dat verbetert niet alleen de wendbaarheid, maar ook de gereedheid en inzetbaarheid van de organisatie.

Onderbouwing evaluatieagenda

Om inzicht te krijgen in de (voorwaarden voor) doeltreffendheid en doelmatigheid van deze actielijn, voert Defensie onderzoeken, evaluaties en/of monitoringsactiviteiten uit op het gebied van personeel, veiligheid, vastgoed en duurzaamheid. De inzichten die hiermee worden verzameld, vormen de basis voor een syntheseonderzoek in 2025.

Tabel 57 Thema 2. Een goede werkgever, verbonden met de samenleving

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Toelichting onderzoek
Actielijn 2 Defensienota: 'Een goede werkgever, verbonden met de samenleving'	Synthese	2025	Syntheseonderzoek conform de eisen uit de RPE, om inzicht te krijgen in de (voorwaarden voor) doeltreffendheid en doelmatigheid van actielijn 2 uit de Defensienota 2022.
Vastgoed	IBO	2021	Interdepartementaal beleidsonderzoek naar een toekomstbestendige vastgoedportefeuille voor Defensie.
Regeling Volledige Schadevergoeding (RVS)	Ex-post evaluatie	2021	De RVS is in 2014 vastgesteld met als doel de afhandeling van de materiële schadevergoeding voor o.a. gewonde veteranen sneller en adequater af te handelen. Bij het vaststellen van de RVS hebben de sociale partners afgesproken om de regeling na een aantal jaren te evalueren. De evaluatie is uitgevoerd door de Auditdienst Rijk (ADR).
Integraal risicomanagement	Ex-ante evaluatie (nulmeting)	2021	Binnen Defensie loopt het programma IRM. Dit onderzoek is uitgevoerd om de startsituatie in kaart te brengen (nulmeting) alsook ontwikkelambities en de daarvoor benodigde stappen te inventariseren. Het onderzoek is uitgevoerd door het Koninklijk Nederlands Lucht- en Ruimtevaartcentrum (NLR).
PvA Veiligheid	Ex-durante evaluatie	2022	Evaluatie van het PvA 'Een veilige Defensieorganisatie' om inzicht te krijgen in de status, de uitvoerbaarheid en de effectiviteit van de 40 maatregelen die in het PvA staan. Deze evaluatie is uitgevoerd door de ADR.
MID en COID	Ex-post	2022	Naar aanleiding van het rapport van de Commissie-Giebels besloot Defensie om de onafhankelijke positie van de COID en het MID te waarborgen. Om dit bereiken zijn de COID en het MID direct onder de secretaris-generaal geplaatst en is het MID sinds begin 2020 extern bemest. In een motie van de Tweede Kamer is de regering verzocht om deze nieuwe positionering van het MID en de onderzoeksrol van de COID te evalueren. Defensie heeft in deze evaluatie de mening van de medewerker meegenomen, ook over het bredere integriteitstelsel.
Validatie Wet bescherming Klokkenuiders	Ex-post	2023	Een externe validatie naar de uitvoering van de Wet bescherming Klokkenuiders zoals toegezegd in de Kamerbrief van 3 februari 2023 (36200-X-66): «Ik vind het belangrijk dat Defensie de in oktober 2019 in werking getreden Europese richtlijn en de daarop gebaseerde nationale wetgeving «naar de letter en de geest» uitvoert. Daarom laat ik die uitvoering extern valideren, gericht op het verder verbeteren van de sociale veiligheid en integriteit bij Defensie. Hierover zal ik uw Kamer op een later moment informeren.»
Barrières uitzenden vrouwelijke militairen	Ex-durante / ex-post evaluatie	2024 i.p.v. 2022	De Nederlandse krijgsmacht heeft zich gecommitteerd aan het 'Elsie Initiatief', dat gericht is op het vergroten van het aantal vrouwelijke militairen en politie in VN-vredesmissies. Een van de onderdelen van het initiatief is een zogeheten 'barrière assessment'; een onderzoek om inzichtelijk te maken welke drempels in de organisatie het uitzenden van vrouwelijke militairen belemmeren. Het onderzoek is in het voorjaar 2022 in opdracht gegeven aan de Nederlandse Defensie Academie (NLDA) en sluit aan op een lopend onderzoek naar de zorgbehoefte van vrouwelijke veteranen. Het barrière assessment start daarom in 2023, het afrondingsjaar is overeenkomstig gewijzigd.
Militaire gezondheidszorg	Beleidsdoorlichting	2023 i.p.v. 2022	Met deze beleidsdoorlichting wordt onderzocht in hoeverre het MGZ-beleid in de periode april 2011 tot september 2021 doelmatig en doeltreffend is geweest. Hiervoor wordt naar de herstructurering van de MGZ gekeken. In de Memorie van Toelichting bij de Defensiebegroting 2020 (Kamerstuk 35300-X) is in bijlage 7.5 «Evaluatie- en overig onderzoek» toegezegd dat deze beleidsdoorlichting in 2022 wordt opgeleverd. Helaas heeft het evaluatieproces vertraging opgelopen. De planning van de beleidsdoorlichting is daarom gewijzigd en de uitkomsten worden uiterlijk in het derde kwartaal van 2023 aan de Kamer toegestuurd. De Kamer is hier op 22 december 2022 over geïnformeerd (Kamerstuk 31516, nr. 38).
DEOS	Ex-durante evaluatie	2022	De Defensie Energie en Omgeving Strategie (DEOS) wordt geëvalueerd in de uitvoeringsagenda Duurzaamheid. Het doel van de evaluatie is om inzicht te krijgen in de huidige stand van zaken. Hierbij ligt de focus op doorontwikkeling van de duurzaamheidsdoelen.

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Toelichting onderzoek
Culturele diversiteit	Ex-durante / ex-post meting	2023	Het Ministerie van Defensie streeft naar een divers personeelsbestand. In 2019 heeft Defensie een eerste nulmeting culturele diversiteit (destijds migratieachtergrond) laten uitvoeren over de periode 2015 t/m 2017. Defensie wil in 2023 een vervolgmeting laten uitvoeren over de periode 2018-2022. Nadat de vervolgmeting heeft plaatsgevonden, is het doel om deze onafhankelijke meting om het jaar te herhalen waardoor de inzichten geactualiseerd blijven. Het onderzoek wordt uitgevoerd door Trends, Onderzoek en Statistiek (TOS) van DPOD in samenwerking met het Centraal Bureau voor Statistiek (CBS).
PARESTO	Doorlichting agentschap	2023	Tijdens deze doorlichting wordt het functioneren van het agentschap PARESTO onderzocht met focus op de governance, financieel beheer, doelmatigheidsbevordering en bekostiging. Deze doorlichting wordt uitgevoerd conform de Regeling agentschappen.
Beleving van inclusie	Ex-durante evaluatie	2023-2024	In 2017 heeft Defensie door het SCP laten onderzoeken hoe medewerkers D&I beleven en waarderen (rapport 'Grenzen aan de Eenheid', januari 2017). Het is gezien de doorontwikkeling van het D&I beleid en aanverwante maatschappelijke ontwikkelingen van belang om met enige regelmaat de beleving en waardering van D&I onder defensiedamedewerkers te toetsen. Er wordt binnen Defensie sindsdien al op meerdere vlakken veel gemeten, maar er is diepgaander onderzoek nodig naar de beleving van inclusie bij verschillende specifieke doelgroepen. Defensie is daarom voornemens om in 2023/2024 opnieuw te laten onderzoeken hoe D&I op de werkvloer wordt ervaren.
Aansturing vastgoedbeheer	Kwalitatief onderzoek	2024	Om meetbaar te maken in hoeverre wijzigingen in ons vastgoedbeheer leiden tot concrete verbeteringen, wordt een kwalitatief onderzoek 'aansturing vastgoedbeheer' uitgevoerd door een onafhankelijke partij.
Integraal risicomanagement	Ex-durante evaluatie	2027	Binnen Defensie loopt het programma IRM. Dit programma is meerjarig en kent een groot bedrijfsvoeringscomponent waardoor behoefte aan tussentijdse herijking en bijsturing bestaat. Om de hiervoor benodigde inzichten te verzamelen, wordt in 2027 een evaluatie uitgevoerd. Met de uitkomsten van de ex-ante evaluatie (uitgevoerd door NLR, d.d. 2021) hebben de Defensieonderdelen implementatieplannen opgesteld, die als uitgangspunt voor de evaluatie in 2027 dienen.

Thema 3. Versterken van specialismen

Defensie kiest voor extra investeringen in die capaciteiten en kwaliteiten waar onze krijgsmacht goed in is en die de grootste meerwaarde hebben voor het gezamenlijk optreden met onze bondgenoten en partners. Zo kunnen we het gevecht samen winnen – en als we dat kunnen, schrikken we potentiële tegenstanders zoveel mogelijk af om het gevecht aan te gaan.

De krijgsmacht werkt ten aanzien van specialismen nauw samen met bondgenoten. Hiermee levert Defensie een belangrijke bijdrage aan de veiligheid van Europa. Niet alle partners doen hetzelfde en partners hebben verschillende capaciteiten waar ze onderscheidend en van meerwaarde in zijn, onder andere door hun geografische ligging en specifieke kwaliteiten. Door met extra investeringen specialismen te versterken, wordt de totale gevechtskracht op een slimme manier vergroot.

Nederland is een aanjager binnen Europa om te komen tot meer specialisatie. Het is een langdurig traject, maar gezamenlijk hebben we meer impact en gezamenlijk leveren we een hogere effectiviteit van optreden.

Onderbouwing evaluatieagenda

Om inzicht te krijgen in de (voorwaarden voor) doeltreffendheid en doelmatigheid van deze actielijn, voert Defensie onderzoeken, evaluaties en/of monitoringsactiviteiten uit op het gebied van extra capaciteiten, samen-

werking met partners en bondgenoten, het materieelproces en duurzaam materieel. De inzichten die hiermee worden verzameld, vormen de basis voor een syntheseonderzoek in 2026.

Tabel 58 Thema 3. Versterken van specialismen

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Toelichting onderzoek
Actielijn 3 Defensienota: 'Versterken van specialismen'	Synthese	2026	Syntheseonderzoek conform eisen uit de RPE, om inzicht te krijgen in de (voorwaarden voor) doeltreffendheid en doelmatigheid van actielijn 3 uit de Defensienota 2022.
COTS/MOTS	Beleidsdoorlichting	2021	Met deze beleidsdoorlichting is onderzocht in hoeverre het COTS/MOTS-beleid bijdraagt aan een betere voorspelbaarheid en beheersbaarheid van materieelprojecten op de aspecten tijd en geld.
Defensiematerieelfonds	Ex-durante evaluatie	2027	Het DMF heeft ten doel te voorzien in een meerjarig integral beheer van de financiering en bekostiging van de ontwikkeling, de verwerving, de instandhouding en de afstoting van het materieel, de ICT-middelen en de infrastructuur van het Ministerie van Defensie. Door het inrichten van een separaat fonds nemen naar verwachting de schokbestendigheid en betrouwbaarheid toe. Bij de instelling van het DMF is besloten deze in 2027 te evalueren; het fonds wordt dan op doelmatigheid en doeltreffendheid beoordeeld.

Thema 4. Meer Europese samenwerking

Europese landen moeten zichzelf en hun belangen beter kunnen verdedigen. De vrijheid, veiligheid en welvaart van Europese burgers moeten worden beschermd. Dat kan Nederland alleen samen met onze bondgenoten en partners: het geheel is meer dan de som der delen. Een sterke NAVO -als hoeksteen van de Nederlandse collectieve verdediging- en een sterke EU zijn dus nodig.

Met de groei van het Nederlandse defensiebudget, en dat van onze partners, ontstaan kansen om nog beter internationaal samen te werken. Die kansen benutten we, om doelmatig te investeren. Bijvoorbeeld door te kiezen voor dezelfde wapensystemen, zodat we gezamenlijk onderhoud kunnen uitvoeren en makkelijker en beter kunnen oefenen en inzetten. Hiermee vergroten we de interoperabiliteit en daarmee de slagkracht van de Europese landen.

Europa is een krachtiger partner in de trans-Atlantische relatie als de Europese landen een grotere rol kunnen spelen in het beschermen van de eigen belangen. Daarvoor is het nodig dat Europa zelfstandig kan beschikken over basale capaciteiten zoals strategisch luchttransport.

Onderbouwing evaluatieagenda

Om inzicht te krijgen in de (voorwaarden voor) doeltreffendheid en doelmatigheid van deze actielijn, voert Defensie onderzoeken, evaluaties en/of monitoringsactiviteiten uit op het gebied van de versterking van de samenwerking in NAVO- en EU-verband en de overige multi- en bilaterale samenwerking.

In 2023-2024 voert Defensie een beleidsdoorlichting uit van artikel 3 Koninklijke Landmacht. Tijdens deze doorlichting wordt naar de samenwerking tussen Nederland en Duitsland gekeken. Nederland intensificeert de hechte multilaterale en bilaterale samenwerking die de afgelopen jaren is opgebouwd met strategische partners zoals Duitsland. Zo maakt Defensie afspraken met buurlanden over behoeftestellingen, het ontwikkelen van capaciteiten, inkopen en onderhouden van materieel, opleiden van personeel alsook gezamenlijk trainen en deelnemen aan missies. Met de beleidsdoorlichting van artikel 3 verzamelt Defensie inzichten die kunnen

helpen om de effectiviteit van bestaande en toekomstige samenwerkingsverbanden te vergroten. Het volgende syntheseonderzoek binnen het thema ‘Europese samenwerking’ wordt in 2027-2028 uitgevoerd.

Tabel 59 Thema 4. Meer Europese samenwerking

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Toelichting onderzoek
Actielijn 4 Defensienota: ‘Meer Europese samenwerking’	Synthese	2028	Syntheseonderzoek conform eisen uit de RPE, om inzicht te krijgen in de (voorwaarden voor) doeltreffendheid en doelmatigheid van actielijn 4 uit de Defensienota 2022.
Benutten EU-instrumenten capaciteitsontwikkeling	Ex-durante	2024 i.p.v. 2023	Om Europese defensiesamenwerking op het terrein van capaciteitsontwikkeling te kunnen vergroten is het van belang dat EU-instrumenten en processen (CDP, CARD, PESCO, EDA, EDF) optimaal worden benut.
NLD-DEU samenwerkingsverbanden	Beleidsdoorlichting	2024 i.p.v. 2023	Tijdens de evaluatie wordt gekeken naar de mate waarin instrumenten geïmplementeerd zijn in de eigen planprocessen, wat dit tot nu toe concreet heeft opgeleverd en hoe hier verdere stappen in genomen kunnen worden.
Europees Defensiefonds	Ex-durante	2024/ 2025	In de memorie van toelichting van de Defensiebegroting 2019 is aan de Kamer toegezegd dat Defensie in 2023 een beleidsdoorlichting van artikel 3 Koninklijke Landmacht oplevert. In het specifiek wordt tijdens deze beleidsdoorlichting naar de samenwerking tussen Nederland en Duitsland gekeken en wordt project Taurus als casus bestudeerd. Door gebrek aan personele capaciteit heeft het proces vertraging opgelopen. De planning van de beleidsdoorlichting is daarom gewijzigd en de uitkomsten worden in 2024 aan de Kamer toegestuurd. De Kamer is hier op 23 februari 2023 over geïnformeerd (Kamerstuk 33279, nr. 37).
			Eind 2024 staat een evaluatie van het EDF in EU-kader gepland (in art. 32 van de verordening is vastgelegd dat maximaal 4 jaar na de start van het EDF een evaluatie zal plaatsvinden). Nederland start parallel daaraan ook een eigen evaluatie.

Thema 5. Innoverend vermogen en nieuwe domeinen

Als technologische ontwikkelingen zo snel gaan als nu, is stilstand achteruitgang. Daarom blijft Defensie vooroplopen in onderzoek en ontwikkeling, en in de verkenning van nieuwe domeinen. Dat doen we samen met onze bondgenoten en partners. Dit past bij de kracht van Nederland als kennis- en netwerkeconomie. Een sterk innoverend vermogen zorgt dat Defensie als hoogtechnologische organisatie kan inspelen op relevante ontwikkelingen.

De Nederlandse defensie-industrie en kennisinstellingen dragen hieraan optimaal bij, als ze goed kunnen samenwerken met Europese en internationale partners. Hierdoor kunnen de defensie-industrie en kennisinstellingen internationaal volwaardig participeren als hoogwaardige partner of toeleverancier bij de ontwikkeling, productie en instandhouding van innovatieve producten of technologie. Zo verbeteren we de strategische autonomie en dragen we bij aan een zelfredzamer Europa.

Nieuwe dreigingen vinden door technologische ontwikkelingen steeds vaker in nieuwe domeinen plaats. Denk bijvoorbeeld aan het cyberdomein en aan de ruimte. Dit vraagt om kennisopbouw en innovatie, en vervolgens ook om nieuwe capaciteiten. In deze nieuwe domeinen versterkt Defensie daarom gericht haar gevechtskracht.

Onderbouwing evaluatieagenda

Om inzicht te krijgen in de (voorwaarden voor) doeltreffendheid en doelmatigheid van deze actielijn, voert Defensie onderzoeken, evaluaties en/of monitoringsactiviteiten uit op het gebied van samenwerkingsverbanden,

kennis- en technologieontwikkeling, innovatie, en het ruimtedomein. De inzichten die hiermee worden verzameld, vormen de basis voor een syntheseonderzoek in 2027.

Tabel 60 Thema 5. Innoverend vermogen en nieuwe domeinen

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Toelichting onderzoek
Actielijn 5 Defensienota: «Innoverend vermogen en nieuwe domeinen»	Synthese	2027	Syntheseonderzoek conform eisen uit de RPE, om inzicht te krijgen in de (voorwaarden voor) doeltreffendheid en doelmatigheid van actielijn 5 uit de Defensienota 2022.
Kennis- en Innovatie Covenant (KIC)	Ex-durante evaluatie (interdepartementaal)	2021	Halverwege de looptijd van het KIC is onder verantwoordelijkheid van MinEZK geëvalueerd of de afspraken in dit covenant nog voldoen en of de voorgenomen budgetten adequaat zijn.
PPS Toeslagregeling	Ex-durante evaluatie (interdepartementaal)	2021	In opdracht van MinEZK heeft onderzoeksbedrijf Dialogic samen met de universiteit Maastricht een evaluatie van de PPS-toeslagregeling 2016-2020 uitgevoerd. Hierbij zijn de departementen en andere relevante stakeholders i.r.t. het Missiegedreven Topsectoren- en Innovatiebeleid (MITB) betrokken. Ook Defensie is vanwege haar rol bij de KIA Veiligheid betrokken ¹ .
Defensie Ruimteagenda	Ex-post	2027-2028	Tijdens deze ex post evaluatie wordt onderzocht in hoeverre de te ontwikkelen capaciteiten uit de Defensie Ruimteagenda (Kamerstuk 36 124, nr. 10), daadwerkelijk zijn ontwikkeld. Tijdens deze evaluatie wordt tevens gekeken naar de internationale en bilaterale samenwerking.

¹ De in de KIA Veiligheid genoemde missies zijn onder leiding van het Ministerie van Justitie en Veiligheid en het Ministerie van Defensie gedefinieerd.

Thema 6. Informatiegestuurd werken en optreden

Het slagveld digitaliseert. De hoeveelheid data neemt enorm toe. Informatietechnologie (IT) en techniek in bredere zin ontwikkelen razendsnel. De defensieorganisatie moet informatie sneller en slimmer verkrijgen, verwerken en verspreiden om gericht te sturen en zo succesvol te kunnen zijn in moderne conflicten en crises: dat is de kern van informatiegestuurd optreden. Dit is geen keuze maar een noodzaak. Nederlandse militairen kunnen geconfronteerd worden met tegenstanders die informatietechnologie benutten om sneller en krachtiger te worden, bijvoorbeeld in het cyberdomein. Defensie moet weerbaar zijn tegen desinformatie, moet haar eigen systemen kunnen beschermen tegen cyberaanvallen en moet in het uiterste geval zelf offensieve cyberoperaties kunnen uitvoeren.

Onderbouwing evaluatieagenda

Om inzicht te krijgen in de (voorwaarden voor) doeltreffendheid en doelmatigheid van deze actielijn, voert Defensie onderzoeken, evaluaties en/of monitoringsactiviteiten uit op het gebied van commandovoering, inlichtingen, multidomein optreden, cybercapaciteiten en samenwerking met (inter)nationale veiligheidspartners. De inzichten die hiermee worden verzameld, vormen de basis voor een syntheseonderzoek in 2027.

Tabel 61 Thema 6. Informatiegestuurd werken en optreden

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Toelichting onderzoek
Actielijn 6 Defensienota: «Informatiegestuurd werken en optreden»	Synthese	2027	Syntheseonderzoek conform eisen uit de RPE, om inzicht te krijgen in de (voorwaarden voor) doeltreffendheid en doelmatigheid van actielijn 6 uit de Defensienota 2022.
IGO KMar	Beleidsdoorlichting	2022	In 2022 is een beleidsdoorlichting van artikel 5 ‘Koninklijke Marechaussee’ (KMar) afgerekend. Binnen dit artikel is de invoering van Informatiegestuurd Optreden (IGO) over de periode 2008-2022 bij de KMar bestudeerd. Specifiek is onderzocht in hoeverre de beoogde effecten zijn bereikt en waar ruimte is voor verbetering.
LIMC	Ex-post onderzoek	2023	Conform de motie Belhaj c.s. (Kamerstuk 32 761, nr. 186) heeft de minister van Defensie besloten om een onafhankelijk onderzoek in te stellen naar het Land Information Manoeuvre Centre (LIMC). De onderzoekscommissie stond onder leiding van Harm Brouwer en heeft een diepgaande analyse uitgevoerd naar de gang van zaken rondom de besluitvorming en taakuitvoering van het LIMC. Het eindrapport is door de bewindspersonen van Defensie op 13 januari 2023 naar de Kamer gestuurd.

Missies en operaties

Nederland neemt deel aan diverse (militaire) missies. Het gaat om verschillende typen missies, waaronder vredesmissies, crisibeheersingsoperaties, enhanced forward presence, snel inzetbare reactiemachten van de NAVO en de EU, trainingsmissies en militaire assistentie, nationale operaties en humanitaire operaties. De Nederlandse inzet richt zich primair op gebieden waar de Nederlandse veiligheid en belangen in het geding zijn. De inzet van de krijgsmacht in missies maakt doorgaans deel uit van een geïntegreerde aanpak.

In Kamerstuk 27925, nr. 721 wordt toegelicht hoe en wanneer Defensie missies en monitort en evaluateert. Zo zet het stuk uiteen dat Defensie gebruikmaakt van voortgangsrapportages, tussentijdse evaluaties, eindevaluaties en in enkele gevallen een post-missie beoordeling.

Conform het Toetsingskader wordt voor elke artikel-100 missie een eindevaluatie uitgevoerd. Dit wordt sinds 1 mei 2020 niet meer door de departementen Defensie, Buitenlandse Zaken en Justitie & Veiligheid gedaan, maar door een onafhankelijke partij.

Met de evaluaties van missies verzamelt Defensie kennis over alle SEA-thema's. De missie-onderzoeken en -evaluaties worden derhalve in een separate tabel op de SEA geplaatst.

Tabel 62 Missies en operaties

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Toelichting onderzoek
EMASOH	Ex-post evaluatie	2021	Van eind januari tot eind juni 2020 heeft Nederland deelgenomen aan de European-Led Mission Awareness Strait of Hormuz (EMASOH). Deze deelname is door een onafhankelijke partij (The Hague Centre for Strategic Studies) geëvalueerd. De eindevaluatie was gericht op het beoordelen van de mate waarin de doelstellingen van de Nederlandse bijdrage aan EMASOH zijn gehaald en op welke wijze de ingezette militaire en diplomatieke capaciteiten daaraan hebben bijgedragen.
Evacuatie Afghanistan	Quick scan	2021	Het ministerie van Buitenlandse Zaken heeft, mede namens de ministeries van Defensie en Justitie en Veiligheid, in 2021 Crisisplan verzocht een analyse uit te voeren van de evacuatieoperatie uit Afghanistan om o.a. lessen te trekken voor planning en uitvoering van toekomstige Nederlandse evacuatieoperaties en opvang van geëvacueerde.
MINUSMA	Ex-post evaluatie	2022	De Nederlandse bijdrage aan MINUSMA werd op 1 mei 2019 beëindigd. De eindevaluatie van de Nederlandse bijdrage aan MINUSMA is door de directie Internationaal Onderzoek en Beleidsevaluatie (IOB) uitgevoerd. Onderzocht is in hoeverre

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Toelichting onderzoek
C130 MINUSMA	Ex-post evaluatie	2023	de doelen voor de Nederlandse bijdrage aan MINUSMA zijn bereikt en welke lessen daaruit kunnen worden getrokken voor toekomstige missies.
Resolute Support Mission	Ex-post evaluatie	2023	De artikel-100 missiebijdrage van Nederland aan de VN-missie in Mali (MINUSMA), met een C-130 transportvliegtuig inclusief bemanning en ondersteunend personeel van november 2021 tot en met medio mei 2022, wordt geëvalueerd door een onafhankelijke partij (IOB).
Wapeninzet Hawija	Ex-post evaluatie	2023	Van 2015 tot 2021 nam Nederland deel aan de NAVO-missie Resolute Support in Afghanistan. De Nederlandse bijdragen aan de Resolute Support missie is door de directie Internationaal Onderzoek en Beleidsevaluatie (IOB) geëvalueerd. Tijdens de evaluatie is onderzocht in hoeverre de doelen van de Nederlandse bijdrage aan Resolute Support zijn bereikt, hoe dit kan worden verklaard en welke lessen kunnen worden getrokken voor toekomstige Nederlandse missiebijdragen.
Crisisaanpak inzake Afghanistan	Ex-post evaluatie	2023	Evaluatie gericht op de vraag hoe bij de Nederlandse wapeninzet in Hawija, Irak, in de nacht van 2 op 3 juni 2015, burgerslachtoffers hebben kunnen vallen evenals welke lessen hieruit te trekken zijn voor de toekomst. Deze evaluatie wordt uitgevoerd door een onafhankelijke onderzoekscommissie van tijdelijke aard (Kamerstuk 27925, nr. 753 en 754) die onder leiding staat van mr. Winnie Sorgdrager, Minister van Staat. Het instellen van deze commissie komt voort uit de uitvoering van motie Belhaj, Kamerstuk 27925, nr. 14. De verwachting is dat dit rapport in 2023 wordt opgeleverd, de onderzoekscommissie bepaalt zelf de tijdelijk waardoor oplevering ook later plaats kan vinden.
20 jaar Nederlandse inzet in Afghanistan	Ex-post onderzoek	2025/2026	Deze evaluatie wordt uitgevoerd door een onafhankelijke commissie van onderzoek Evacuatie-operatie Kabul (COEK) voorgezeten door drs. Maarten Ruijs (Kamerstuk 27925, nr. 897). Het onderzoek is in het voorjaar van 2022 gestart. De evaluatie betreft de Nederlandse crisiaanpak en de evacuatie vanuit Kabul, beginnend vanaf de aanneming van de motie-Belhaj (Kamerstuk 35300, nr. 45) van november 2019. Het kabinet heeft deze evaluatie geïnitieerd, de aangenomen motie-Boswijk (Kamerstuk 27925, nr. 838) verzoekt het kabinet specifiek in te gaan op een aantal onderwerpen.
			Breed wetenschappelijk onderzoek naar het resultaat van twintig jaar Nederlandse inzet in Afghanistan (Kamerstuk 27925, nr. 885). Het oogmerk is om in negen deelonderzoeken en een samenvattend slotwerk te voorzien. Dit onderzoek wordt uitgevoerd door het NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies i.s.m. het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH).

Tabel 63 Overige onderzoeken en evaluaties

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Toelichting onderzoek
Nationaal comité herdenking capitulatie Wageningen 1945 (NCHC)	Periodieke subsidie-evaluatie	2021	Conform de Algemene Wet Bestuursrecht (AWB) art 4.24 is Defensie verplicht subsidies elke vijf jaar te evalueren. In 2021 is daarom de subsidie aan het NCHC geëvalueerd.
Financiering Nationale Inzet Krijgsmacht (FNIK)	Ex-durante evaluatie	2021	Vierjaarlijkse evaluatie van het FNIK-convenant waarbij wordt gekeken naar de inhoud, het functioneren, de uitvoering en het beschikbare budget.
Subsidieverstrekkingen onderzoek	Ex-durante evaluatie	2022	Conform de Algemene Wet Bestuursrecht (AWB) art 4.24 is Defensie verplicht subsidies elke vijf jaar te evalueren. In 2022 zijn meerdere subsidie-evaluaties uitgevoerd (zie bijlage 7.4 subsidieoverzicht, tabel 45). Hieronder vallen bijvoorbeeld subsidieverstrekkingen aan vier veteranenorganisaties die nu gezamenlijk onderdeel zijn van een enkele stichting: het Nederlands Veteraan Instituut. Voor het verantwoordingsonderzoek 2021 heeft de Algemene Rekenkamer (AR) o.a. naar het subsidiebeheer van Defensie gekeken. De hieruit voortgekomen aanbevelingen gebruikt Defensie om het subsidiebeheer te verbeteren.
Publieke investeringen in een politieke context	IBO	2022	Dit IBO onderzoekt hoe een kabinet schaarse investeringsmiddelen zo doeltreffend en doelmatig kan alloceren. Het onderzoek is door het Ministerie van Financiën getrokken en Defensie heeft deelgenomen aan de werkgroep.

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Toelichting onderzoek
Financiering Nationale Inzet Krijgsmacht (FNIK)	Ex-durante / ex-post evaluatie	2025	Vierjaarlijkse evaluatie van het FNIK-convenant waarbij wordt gekeken naar de inhoud, het functioneren, de uitvoering en het beschikbare budget.

7.6 Bijlage overzicht uitgaven veteranen en uitgaven zorg en nazorg

Aan de Kamer is toegezegd dat in de begroting een overzicht wordt opgenomen van de begrote uitgaven in het kader van het veteranenbeleid. De uitgaven zijn in de begroting verwerkt in verschillende begrotingsartikelen. In het onderstaande overzicht is dit samengebracht.

Tabel 64 Begrote uitgaven Nederlands Veteraneninstituut (bedragen x € 1.000)

Omschrijving	
Subsidie Nederlands Veteraneninstituut (NLVi)	26.027
Totaal	26.027

Het Nederlands Veteraneninstituut (NLVi)

Het NLVi is een stichting die een groot deel van de uitvoering van het veteranenbeleid op het gebied van erkenning, waardering, en de bijzondere zorgplicht (beschreven in de Veteranenwet en nader uitgewerkt in het Veteranenbesluit), tot haar takenpakket heeft. Het NLVi is een rechtspersoon met een wettelijke taak en heeft een eigen onafhankelijke raad van toezicht.

Onderdeel van het NLVi is het Veteranenloket. Het Veteranenloket is 24 uur per dag en 7 dagen per week bereikbaar voor vragen van veteranen en relaties op het gebied van dienstverlening en materiële en immateriële zorg. Het programmatuur van het Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen (LZV) maakt ook deel uit van het NLVi. Het LZV is een civiel-militaire ketenorganisatie met als doel post-actieve veteranen, dienstslachtoffers en hun relaties bij missie gerelateerde psychische en psychosociale problemen overal in Nederland de meest geëigende zorg te bieden. De eerstelijnszorg (gespecialiseerd maatschappelijk werk) binnen het LZV wordt onder andere verzorgd door maatschappelijk werkers die ook tot het NLVi behoren. Tot slot zijn binnen het NLVi zorgcoördinatoren werkzaam, die de materiële en immateriële hulpvragen van veteranen/relaties met uitzendgerelateerde problemen coördineren, en ook is de coördinatie van de nuldelijnsondersteuning binnen het NLVi belegd.

Verder organiseert het NLVi jaarlijks de Veteranendag en voert het NLVi onderzoek uit gericht op de verbetering van de kwaliteit van zorg in het LZV.

In de begrotingsbespreking Defensie in november 2022 is het amendement van lid Boswijk c.s. aangenomen. Hierdoor wordt vanaf 2023 jaarlijks € 150.000 beschikbaar gesteld voor de uitvoering van activiteiten in veteranenontmoetingscentra. Dit bedrag wordt onderdeel van de subsidie aan het NLVi. Het NLVi zal de uitvoering op zich nemen.

Tabel 65 Totaaloverzicht van begrote uitgaven voor erkenning en waardering voor veteranen (bedragen x € 1.000)

Omschrijving	
Subsidie Vereniging Veteranen Platform (VP)	258
Ondersteuning organisatie dag voor militaire oorlogs- en dienstslachtoffers	340
Ondersteunen veteranenzaken voor operationele commando's	2.285
Totaal	2.883

**Tabel 66 Ondersteunen veteranenzaken door operationele commando's
(bedragen x € 1.000)**

Operationele commando's	
Koninklijke Marine	828
Koninklijke Landmacht	1.065
Koninklijke Luchtmacht	350
Koninklijke Marechausse	42
Totaal	2.285

Uitgaven erkenning en waardering

De uitgaven voor erkenning en waardering zijn begroot in niet-beleidsartikel 9 Algemeen en 10 Apparaat Kerndepartement, met uitzondering van de uitgaven voor reüniefaciliteiten die zijn begroot op de beleidsartikelen van de operationele commando's.

Vereniging Veteranen Platform (VP)

De Vereniging Veteranen Platform (VP) behartigt de belangen van de Nederlandse veteranen en militaire oorlogs- en dienstslachtoffers via aangesloten veteranenorganisaties. Het VP is daarnaast adviseur van het Ministerie van Defensie op het gebied van veteranenzaken. Het Ministerie van Defensie beschouwt het VP als vertegenwoordiger van alle veteranen en in die hoedanigheid wordt het VP betrokken bij beleidsveranderingen. Het VP werkt continu aan het verbeteren van de beeldvorming over veteranen. Ook stimuleert het VP de deelname aan activiteiten door de jonge generatie veteranen.

Dagen voor Militaire Oorlogs- en Dienstslachtoffers (MOD-ers)

Defensie organiseert, om erkenning en waardering te geven aan Militaire Oorlogs- en dienstslachtoffers (MOD-ers) en hun relaties, MOD-dagen. De doelstellingen van deze dagen zijn het bieden van erkenning en waardering aan MOD-ers en hun partners, het bieden van informatie over de (pensioen)regelingen en voorzieningen en het luisteren naar de behoeften van de doelgroep.

Reüniefaciliteiten

Verenigingen voor veteranen, post-actieven en MOD-ers, die geregistreerd zijn in het reüniereserveerregister van het Nederlands Veteraneninstituut, kunnen eenmaal per jaar aanspraak maken op reüniefaciliteiten. De organisatie hiervan ligt in handen van de verenigingen zelf. Daarnaast heeft elk operationeel commando de mogelijkheid om een veteranendag te organiseren.

**Tabel 67 Totaaloverzicht van begrote uitgaven voor zorg voor veteranen
(bedragen x € 1.000)**

Omschrijving	
Invaliditeitspensioenen	61.140
Nabestaandenpensioenen	17.040
Nationaal Fonds Ereschuld	114.407
Ereschulduitkering	0
Sociale Zorg (Voorzieningenregeling MOD-slachtoffers)	11.695
Inkomensvoorziening in verband met zorg & re-integratie	735
Totaal	205.017

Uitgaven zorg

De uitgaven voor zorg en nazorg zijn begroot op niet-beleidsartikelen 9 Algemeen en 10 Apparaat Kerndepartement.

Kaderwet militaire pensioenen

Deze wetgeving bevat het geheel aan wet- en regelgeving voor veteranen, MOD-ers, militairen buiten dienst en ex-militairen die niet meer (volledig) kunnen werken of aanvullende voorzieningen nodig hebben vanwege arbeidsongeschiktheid.

Voor 2024 zijn de uitgaven aan bijzonder militair invaliditeitspensioen begroot op € 61,1 miljoen. Tevens is het bijzonder militair nabestaandenpensioen onderdeel van deze wetgeving. Voor 2024 zijn de uitgaven begroot op € 17,0 miljoen. Het Nationaal Fonds Ereschuld is bedoeld voor de claims van veteranen met uitzendgerelateerde aandoeningen. Hierin zijn de Veteranen-claims PTSS en Regeling Volledige Schadevergoeding ondergebracht.

Sociale zorg (o.a voorzieningenregelingen)

Vanuit de wettelijke zorgplicht voor veteranen worden voorzieningen aan veteranen verstrekt met het oog op het verbeteren van de levensomstandigheden in specifieke situaties.

Inkomensvoorziening in verband met zorg en re-integratie

De inkomensvoorziening, zoals opgenomen in artikel 7 van de Veteranenwet, is een laagdrempelige regeling voor veteranen die ziek of arbeidsongeschikt zijn en waarbij sprake is van een vermoeden van een dienstgerelateerde aandoening. Met het aanvragen van de inkomensvoorziening in verband met zorg wordt tegelijkertijd ook de aanvraag militair invaliditeitspensioen (MIP) gestart. Daarnaast worden voor deze veteranen de inspanningen op het gebied van de re-integratie geïntensiveerd en worden de reiskosten van hun partners vergoed wanneer ze deelnemen aan ambulante lotgenotengroepen. De uitvoeringskosten die gemoeid zijn met de re-integratie en het vergoeden van de reiskosten maken onderdeel uit van de raming. In totaal is voor deze voorzieningen een bedrag van € 735.000 geraamd.

Tabel 68 Begrote uitgaven onderzoek (bedragen x € 1.000)

Omschrijving	
Militaire Geestelijke Gezondheidszorg	500
Totaal	500

Uitgaven onderzoek

In de begroting van DOSCO is € 500.000 opgenomen ten behoeve van onderzoeken naar de neurobiologische gevolgen van stress en trauma dat vanuit de Wetenschappelijke Onderzoeksgroep van de MGGZ wordt uitgevoerd.

Tabel 69 Begrote uitgaven overig (bedragen x € 1.000)

Omschrijving	
Nationale ombudsman	550
Totaal	550

Uitgaven overig

Nationale ombudsman

Conform de Veteranenwet heeft de Nationale ombudsman tevens een rol als ombudsman van de veteranen. In die rol behandelt hij verzoeken/klachten van veteranen over overheidsinstanties en over niet-overheidsinstanties die een taak uitvoeren op het gebied van veteranen. Daarnaast onderzoekt hij of er structurele knelpunten zijn. Het budget van de Veterane-

nombudsman is vanaf 2023 vastgesteld op € 550.000 per jaar. Het budget voor de Veteranenombudsman is vanuit Defensie overgeheveld naar de begroting van het Ministerie van Binnenlandse Zaken.

7.7 Bijlage uitgaven Caribisch Nederland

Tabel 70 Uitgaven Caribisch Nederland

Artikel/instrument	Taak	Bijdrage	Realisatie	Ontwerpbegroting 2023								
				2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028		
Totaal uitgaven												
Artikel 2 Koninklijke Marine												
Opdrachten, Personele en Materiële Uitgaven	R	S	Het deel dat ten goede komt aan Caribisch Nederland is niet te bepalen.									
Artikel 3 Koninklijke Landmacht												
Opdrachten, Personele en Materiële Uitgaven	R	S	Het deel dat ten goede komt aan Caribisch Nederland is niet te bepalen.									
Artikel 5 Koninklijke Marechaussee												
Opdrachten, Personele en Materiële Uitgaven	R	S	Het deel dat ten goede komt aan Caribisch Nederland is niet te bepalen.									
Artikel 8 Defensie Ondersteuningscommando												
Opdrachten, Personele en Materiële Uitgaven	R	S	Het deel dat ten goede komt aan Caribisch Nederland is niet te bepalen.									

Op verzoek van de motie Hachchi c.s. (Kamerstukken II 2011/12, [33000 IV, nr. 28](#)) wordt jaarlijks een overzicht van alle riksuitgaven aan Caribisch Nederland (met uitzondering van de vrije uitkering ofwel het BES-fonds) toegevoegd aan de begroting van Koninkrijksrelaties (IV).

Naar aanleiding van de voorlichting van de Afdeling Advisering van de Raad van State (RvS) en het Interdepartementale Beleidsonderzoek Koninkrijksrelaties (IBO) volgt het kabinet de aanbeveling op om het overzicht Riksuitgaven aan Caribisch Nederland aanzienlijk uit te breiden (Kamerstukken II 2019/20, [35300 IV, nr. 11](#)). Doel hiervan is om de rol van het Ministerie van BZK te verstevigen en een meer integrale afweging van de Riksuitgaven aan Caribisch Nederland te bevorderen.

In de begroting Koninkrijksrelaties (IV) is het totale overzicht van de Riksuitgaven Caribisch Nederland te vinden. Hierboven is de uitsplitsing van de Riksuitgaven aan Caribisch Nederland voor de departementale begroting H10 Ministerie van Defensie weergegeven. In het overzicht en de bijbehorende toelichtingen wordt aangegeven of het uitgaven zijn ten behoeve van eilandelijke taken (E) of rijkstaken (R), of er sprake is van incidentele (I) of structurele (S) bekostiging en wordt een toelichting gegeven op de wijze van financiering welke gekoppeld is aan de beoogde beleidsdoelen. Het Ministerie van Defensie voert haar taken structureel in het gehele Koninkrijk uit. Het valt derhalve niet te bepalen welk specifiek deel daarvan wordt besteed in Caribisch Nederland.

7.8 Bijlage budgettaire gevolgen MIVD

Tabel 71 Begroting MIVD

	2023	2024	2025	2026	2027	2028
MIVD Apparaatsuitgaven	366.029	345.173	339.069	334.235	348.592	345.983
MIVD Geheim (art. 11)	18.185	18.815	18.815	18.815	20.315	20.315
Ontvangsten	2.123	2.923	2.923	2.923	2.923	2.923

Toelichting

De MIVD is een bijzondere organisatie-eenheid die onderdeel is van het kerndepartement (Bestuursstaf). De uitgaven aan de MIVD zijn binnen de ontwerpbegroting opgenomen in artikel 10 «Apparaat kerndepartement», artikel 11 «Geheim» en in het Defensiematerieelbegrotingsfonds (DMF). In bovenstaande tabel staan de budgetten uit art. 10 en het DMF voor de MIVD onder ‘MIVD Apparaatsuitgaven’. Het artikel 11 «Geheim» is al separaat inzichtelijk in de begroting van Defensie. Aangezien deze volledig ten behoeve van de MIVD is, is deze hier nogmaals weergegeven. Vanwege het bijzondere karakter van de MIVD en de daarbij behorende geheime uitgaven zijn de uitgaven niet verder uitgesplitst. Budgetten voor onder andere schoonmaak, energie en investeringen in nieuwbouw zijn centraal belegd bij Defensie. Deze zijn niet in bovenstaande tabel opgenomen.

Ontvangsten

De ontvangsten bij de MIVD zijn voornamelijk veiligheidsonderzoeken verricht voor andere (overheids-)organisaties. De Unit Veiligheidsonderzoeken (UVO), een samenwerkingsverband tussen MIVD en AIVD, brengt daarvoor een tarief in rekening.

7.9 Bijlage afkortingen

Tabel 72

Afkorting	Omschrijving
ADR	Auditdienst Rijk
AH-64	Apache gevechtshelikopter
AI	Artificiële Intelligentie
AVI	Adviesraad Internationale Vraagstukken
AIVD	Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
AMDTF	Air and Missile Defence Task Force
AOW	Algemene Ouderdoms Wet
AR	Algemene Rekenkamer
ASAP	Act in Support of Ammunition Production.
AVG	Algemene Verordening Gegevensbescherming
AWACS	Airborne warning and control system
BBP	Bruto Binnenlands Product
BENELUX	België Nederland Luxemburg
BG	Battle Group
BHK	Brigade Hoofdkwartier
BIV	Budget Internationale Veiligheid
BKI	BeleidsKader Inzetvoorraden
BZ	Ministerie van Buitenlandse Zaken
BZK	Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
C2	Command and Control
C-17	Strategisch Transportvliegtuig
C-130	Transportvliegtuig
CARMIL	Caribische Militaries
CBRN	Chemische, Biologische, Radiologische en Nucleaire (CBRN) middelen
CDS	Commandant der Strijdkrachten
C&E	Communication and Engagement
CH-47	Chinook transporthelikopter
CIO	Chief information Officer
CIS	Communicatie- en Informatiesystemen
CLAS	Commando Landstrijdkrachten
CLSK	Commando Luchtstrijdkrachten
CMC	Chairman of the Military Committee
COID	Centrale Organisatie Integriteit Defensie
COMMIT	Commando Materieel en IT (voorheen DMO)
COTS/MOTS	Commercial/Military Off The Shelf
CRC	Crowd and Riot Control
C-UAS	Counter UAS
CZSK	Commando ZeeStrijdKrachten
DCC	Defensie Cyber Commando
DGV	Diensten Geestelijke Verzorging
DKH	Dienst Koninklijk Huis
DMF	DefensieMaterieelbegrotingsFonds
DMP	Defensie Materieel Proces
DOSCO	Defensie OndersteuningsCommando
DPO	DefensieProjectenOverzicht
DSSC	Defensie Space Security Center
DVOW	Defensiebrede Vervanging Operationele Voertuigen
ECID	Expertise Centrum Identiteitsfraude en Documenten
ECW	Evaluatiecommissie Wiv
EDA	European Defence Agency
EDF	Europees Defensiefonds

Afkorting	Omschrijving
EDIRPA	European Defence Industry Reinforcement through common Procurement Act.
eFP	Enhanced Forward Presence
EI2	European Intervention Initiative
EMASOH	European-led Maritime Awareness in the Strait of Hormuz
EOD / EODD	Explosieven Opruimingsdienst Defensie
ETIAS	Europees Informatie- en Reisautorisatiesysteem
EU	Europese Unie
EUAM	Europese Adviesmissie
EUFOR	European Union Force
EZK	Ministerie van Economische Zaken en Klimaat
F-35	Vijfde generatie jachtvliegtuig
FBO	Fire Bucket Operations
FNIK	Financiering Nationale Inzet Krijgsmacht
FO	Forensisch- en Opsporingsteam
FOXTROT	Draadloze IT infrastructuur en command- en controlsystemen
FTP	Fast Track Procurement
GrIT	Grensverleggende Informatie Technologie
HGIS	Homogene Groep Internationale Samenwerking
HNS	Host Nation Support
HR	Human Resources
HUMINT	Human Intelligence
IBO	Interdepartementaal Beleidsonderzoek
ICC	International Criminal Court
I&W	Infrastructuur en Waterstaat
IGK	Inspecteur-Generaal van de Krijgsmacht
IGO	Informatie Gestuurd Optreden
IGV	Inspecteur-Generaal Veiligheid
IKB	Individueel Keuzebudget
IMG	Inspectie Militaire Gezondheidszorg
ISTAR	Intelligence, Surveillance, Target Acquisition and Reconnaissance
IT	Informatietechnologie (incl communicatie)
IV	Informatievoorziening
IVD	Inspectie Veiligheid Defensie
JEF	Joint Expeditionary Force
JenV	Ministerie van Justitie en Veiligheid
JIMP	Joint, Inter-agency, Multinational en Public
JISTARC	Joint Intelligence, Surveillance, Target Acquisition & Reconnaissance
JIVC	Joint Informatievoorzieningscommando
KAR	Koerdische Autonome Regio
KIT	Keten implementatie team
KMar	Koninklijke Marechaussee
KNAK	Platform voor Mentale Gezondheid
KPI	Key Performance Indicator
LAC	Latijns Amerika (Latin-America)
LCF	Luchtverdedigings- en Commandofregat
LCP	Landelijke crisisplannen
LNV	Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit
LZV	Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen
MANPADS	Man-Portable Air Defence System
MARIN	Maritime Research Institute Netherlands
MatLogCo	Materieellogistiek Commando
MDO	Multi-domein Optreden
MGGZ	Militaire Geestelijke GezondheidsZorg
MHK	Militair Huis van de Koning

Afkorting	Omschrijving
MINFIN	Ministerie van Financiën
MINUSMA	United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission
MIP	Militair Invaliditeits Pensioen
MIVD	Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
MKB	Midden- en Kleinbedrijf
MLA	Militaire Luchtvaart Autoriteit
MOD	Militaire Oorlogs- en Dienstslachtoffers
MP	Militaire Politie
MPC	Militair Penitentiair Centrum
MPCC	Military Planning and Conduct Capability
MVOI	Manifest Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen en Inkopen
MQ-9	Onbemand vliegtuig
N.V.	Naamloze Vennootschap
NAD	National Armaments Director
NASAMS	Norwegian Advanced Surface-to-air Missile System
NATRES	Korps Nationale Reserve
NAVO / NATO	Noord Atlantische VerdragsOrganisatie
NCHC	Nationaal comité herdenking capitulatie Wageningen 1945
NDP	National Defence Plan
NFM	NATO Force Model
NH-90	Helikopter
NIGS	Nadere Inventarisatie gevaarlijke Stoffen
NLD / DEU	Nederlands-Duits
NLDA	Nederlandse Defensie Academie
NLR	Koninklijk Nederlands Lucht- en Ruimtevaartcentrum
NLVi	Stichting Nederlands VeteranenInstituut
NMI	Navo Missie in Irak
NPRD	Nationaal Programma Ruimte voor Defensie
NRI	NATO Readiness Initiative
OG	Operationele Gereedheid
OGRV	Objectgrondverdediging
OIR	Operation Inherent Resolve
PAS	Partiële Arbeidsparticipatie Senioren
PFAS	Poly- en perfluoralkylstoffen
PFU	Patriot Fire Unit
PTSS	Posttraumatische stressstoornis
PV	Permanente Vertegenwoordiging
PW	Politie Wet
QRF	Quick Reaction Force
R&T	Research & Technology
RBV	Rijksbegrotingsvoorschriften
RMCa	Regionaal Militair Commando en Advies
RPA	Robotic Process Automation
RPE	Regeling Periodiek Evaluatieonderzoek
RVB	Rijksvastgoedbedrijf
RWT	Rechtspersonen met een Wettelijke Taak
SAC	Strategic Airlift Capability
SAF	Sustainable Aviation Fuel
SBK	Sociaal Beleidskader
SEA	Strategische Evaluatie Agenda
SGC	Schengengrenscode
SIAC	Single Intelligence Analysis Capacity
SIS	Schengen Informatiesysteem
SKD	Stichting Koninklijke Defensiemusea
SKIA	Strategische Kennis- en Innovatieagenda

Afkorting	Omschrijving
SNMG1	Standing NATO Maritime Group One
SNPOC HNS	Single National Point of contact Host Nation Support
SOCOM	Special Operations Command
SOF	Special Operations Forces
SSCG	Stationschip Caribisch Gebied
StratCom	Strategische Communicatie
SVi	Stichting Veteraneninstituut
SVP	Strategisch Vastgoedplan
SWOON	Stichting Wetenschappelijk Onderwijs en Onderzoek NLDA
SWP	Stinger Weapon Platform
SZVK	Stichting Ziektekosten Verzekering Krijgsmacht
TAKUBA	Taakgroep van de multinationale Combined Joint Special Operations Task Force (CJSOTF)
TBP	Te Beschermen Personen
TNO	Nederlandse Organisatie voor Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek
TOC	Territoriaal Operatiecentrum
TSC	Target Support Cell
UAS	Unmanned Aerial System
UAV	Unmanned Aerial Vehicle
UNDOF	United Nations Disengagement Observer Force
UNIFIL	United Nations Interim Force in Lebanon
UVÖ	Unit Veiligheidsonderzoeken
UNTSO	United Nations Truce Supervision Organisation
VJTF	Very High Readiness Joint Task Force
VK	Verenigd Koninkrijk
VMS	Veiligheidsmanagementsysteem
VN	Verenigde Naties
VP	Vereniging Veteranen Platform
VPD	Vessel Protection Detachment
VS	Verenigde Staten
VTE	Voltijdsequivalent
WIA	Wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen
WIV	Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten
Woo	Wet Openbare Overheid
WvSv	Wetboek van Strafvordering
ZBO	Zelfstandige Bestuursorganen
Zr. Ms.	Zijner Majesteits